

JANUS

TIDSSKRIFT

REDIGERT AV

ALF LARSEN

NR. 1 1933 1. ÅRG.

Skandinavia's nest eldste margarinfabrikk

A.s Agra begynte sin virksomhet i 1885 og kan således se til bake på 50 års produksjon av margarin.

5 av Agras lands-
kjente produkter

Agra

MARGARINFABRIK
OSLO

FUGL FØNIX

av

ALF LARSEN

Når menneskene feiler så dypt som idag
når mørket ruger så tett
at ingen kan se sin nabos drag
og makt forveksles med rett;

når alt det vi ser er en skyggelek,
tendt av vårt blod i brand,
og alt det vi trodde på svant og svek
som syner fra drømmeland

— da er det det emner på nye ting!
Hold vakt, mitt folk, fra din nut,
for under det mektige mørkes ving
ruges en stjerne ut!

Det brister en sol over bølgekam,
det rinner en dag i øst.
Fugl Fønix stiger i stråleham
og sannhetens tolker får røst.

Så kom, la oss være de første på jord
som hilser det nye lys
og la oss forsøke å fange i ord
den ånd som evig fornys

— nu og her i en viljesakt
gjøre dens vilje til vår
og finne ved allmaktens hjelp den makt
som forløser en verdensvår!

INTRODUKSJON TIL ET NYTT TIDSSKRIFT

I den erkjennelse at grunnen til det nuværende kaos er å søke i vårt eget indre, og at derfor det første skritt på veien til å bringe orden i tingene må være å bringe orden i våre egne tanker, har en krets av menn besluttet sig til å gjøre et forsøk på å skape et organ hvor tidens ideer kan komme til brytning samtidig som de blir gjenstand for en prøvelse og en dom.

Det er vår overbevisning at ingen av de åndsretninger som behersker tiden er i stand til å føre verden fremad i dypere forstand. Bare i et forsøk på å tenke om igjen fra grunnen av, og stille problemene på en helt ny måte, ser vi en mulighet for å komme ut av den forvirring som nettop kjennetegnes ved at de gamle begreper ikke lengere behersker virkeligheten.

Vi går med andre ord ut fra ideene som det primære, og mener at en ny idéverden må innplantes i bevissthetene som forberedelse til en ny tingenes orden. Ved idéene formes virkeligheten på samme vis som en tone frembringer en klangfigur, og utelukkende i en idé kan menneskene forenes til et løft som bringer dem ut over sig selv og sine egeninteresser.

Når våre fedre på Eidsvoll, så forskjellige de var, kunde komme sammen fra de forskjelligste kanter av landet og på noen få uker skape det mesterverk av en grunnlov, som vi dog har levet lykkelig under i hundre år, så kom det av at de var grepet av den samme idé, de møttes i tankene fra den store franske revolusjon. Således må også vi kunne møtes og skape en ny syntese for vårt liv, idet vi finner hverandre i en ny, åndelig stortanke.

Og på samme måte som vi går ut fra idéenes skapermakt i det rent menneskelige går vi da ut fra at bare nye tanker, ny fantasi, kan bringe verden ut av den materielle fastfrysning som gir sig utslag i den tiltagende overproduksjon på alle områder. Bare ved å bringe menneskene til å tenke anderledes skaper vi nye behov, som så igjen, det er vår tro, vil skape nye livsmuligheter og gjøre at verden regenerer innefra. Derfor vil vi ikke sky nogen anstrengelse for å få folk til å se ut over øieblikket og den tilfeldige situasjon. Vi vil på intet punkt la oss binde av en overdreven respekt for formene, men la det levende liv og dets krav være rettesnoren for vår innstilling til problemene. Det som ligger og bryter på i underbevissthetene nu er nettopp erkjennelsen av at ingen av fortidens former uskadt kan bringes med inn i det kommende, men at en nyorientering må til på alle hold. Å bringe dette op i bevisstheten må derfor bli en av dagens viktigste gjerninger.

Den idéverden som det nye tidsskrift vil gjøre sig til talsmann for må da tenkes lagt an på den bredest mulige basis med gjenoptagelse av alt det fra fortiden, som den nærmest forutgående tid har latt ligge, men i full bevissthet om at nye tider krever nye erkjennelsesformer og med det ord in mente at alt det forgjengelige bare er billede, bare er symbol.

Det nye tidsskrift kan derfor heller ikke uten videre forsvare det bestående. Tvertimot vil det frimodig og uten persons anseelse øve kritikk der hvor det mener at kritikk er nødvendig og berettiget. Det vil ha sine øine rettet på den høiere, moralske orden som er det bestående i det bestående. Og derfor kan det heller ikke bli noget bestemt partis organ. Det vil bli ledet ut fra den overbevisning at ingen enkelt klasse mere kan bære ansvaret for verdens ve og vel, og at intet enkelt parti kan gi fullgyldig uttrykk for menneskenes trang til å prøve nye utveier.

I det nye tidsskrift vil ingen artikkel finne optagelse som ikke på en eller annen måte står i forhold til denne tidsskriftets plan og idé. Men på den annen side vil intet av betydning bli holdt ute. Det er tvert imot vår akt å innby representanter for de forskjelligste retninger i tiden til å redegjøre for disse retninger, samtidig som vi lar dem belyse av representanter fra motsatte leire, eller imøtegår dem ut fra tidsskriftets eget standpunkt. I å tilrettelegge en sådan holmgang mellom idéene vil vi se en av tidsskriftets viktigste oppgaver, og vi håper derved å gjøre det uundværlig for alle som vil følge med i sin tid.

Det nye tidsskrift skal være et norsk tidsskrift, og det håper å bli samlingsstedet for alt det vi pleier å legge i uttrykket det norske. Men på den annen side vil det prøve på å bringe alt det nasjonale i forhold til verdenssituasjonen i bevisstheten om at denne tid innvarsler nye konstellasjoner mellom tingene også her. I denne innstilling håper vi på støtte av alle dem som ennå har troen på vårt folks fremtid i behold, men som samtidig forstår at vår innsats nu må være en annen enn før.

Det nye tidsskrift vil føre en målbevisst kamp mot den systematiske verdiforfalskning — utsprunget av uvidenhet, evneløshet og korrupsjon — som nu bringer kunst, litteratur og videnskap til fall i almenhetens bevissthet og truer med å undergrave åndslivets anseelse i det hele tatt. Til gjengjeld vil det med desto større kraft sette inn for de ting det mener er av varig verdi uansett partier og retninger. Tidens tendenser vil bli fulgt med levende oppmerksomhet på alle de områder hvor menneskehetens bevissthet er våken for tiden: i økonomi, i politikk, i videnskap og i tenkning. Især vil de nye videnskapelige retninger, som holder på å forandre vårt fysiske verdensbillede, bli fulgt med den

største aktpågivenhet, idet vi mener at utviklingen på dette felt kan få avgjørende betydning for menneskehetens overgang til nye erkjennelser. Men også på de områder hvor tidens bevissthet ennå slumrer vil vi være de første til å holde øie med det som vi tror vil komme til å gripe skapende inn i fremtiden, uten hensyn til de fordommer vi her må regne med å møte. Vi vil ikke på noget punkt nøie oss med å si det som alle ønsker å høre. Men hvad vi vil bringe av nytt og for tiden uvant, vil fremgå av tidsskriftet selv, og behøver ingen forhåndsomtale.

Vi mener at både indre og ytre faktorer er til stede for starten av et sådant tidsskrift som skulde bli mere enn et åndelig kuriositetskabinett. Aldri har interessen for åndelige spørsmål vært større enn nu da den materielle verden bryter sammen omkring oss og den materialistiske verdensanskuelse har mistet sin brodd. Og heller ikke har publikums interesse for essaylitteratur nogensinne vært mere levende enn i dette øieblikk da skjønlitteraturen holder på å synke ned til den rene underholdningslektyre, og avisene mer og mer fylles av likegyldig nyhetsstoff.

Vi har kalt det nye tidsskrift *J a n u s* for dermed å si at vi vil være i brennpunktet av tiden, men med utsyn både frem og tilbake. Janus var for de gamle symbolet på selve tiden, som vender ét ansikt inn i fortiden og ét inn i fremtiden. Dette betød tillike for de innvidde to erkjennelsesveier: Inntil et visst tidspunkt i menneskehetens liv hadde det ansikt som vender inn i fortiden åpne øine, og det som vendte inn i fremtiden lukkede. Men så blev det omvendt, og dette som uttrykk for at engang tok vi vår viden ut av fortiden, ut av det skapte, det tilblevne, med andre ord ut av *k o s m o s*. Herefter må vi ta den ut av fremtiden, ut av det evig levende og vordende, med andre ord ut av oss *s e l v*. Det var det Spinoza, hvis tre hundreårs fødselsdag vi nettop har feiret, uttrykte på den måte, at han sa det fri menneskes visdom kan ikke bestå i å gruble over døden, men over livet. Med det forbehold som ligger i at nye erkjennelsesformer alltid avdekker nye virkeligheter, og at det som Spinoza forstod ved livet derfor ikke kan være det samme som det vi forstår ved det, vil vi gjøre disse ord til våre. Men grubler vi da dypt nok over livet vil vi finne at livet kommer fra døden, som en av våre religionshistorikere har sagt det, at det som ligger bak oss har gjort oss til det vi er idag, at med andre ord verden er mening fra første stund, og at det derfor ikke kan være noget annet som er vårt egentlige mål og vår egentlige oppgave, enn å finne denne mening igjen i en tid som i sin åndelige blindhet går ut fra, at alt det som ligger før den selv er lutter mørke og meningsløshet.

KULTURKRISE

av

JOHANNES HOHLENBERG

Gennem alle sociale kampe og alle politiske og økonomiske spændinger i vor tid aabenbarer sig med stadig større tydelighed det som er deres virkelige grundlag, nemlig et modsætningsforhold af rent aandelig art. Selv de mest ensidigt materialistisk tænkende kan ikke mere opretholde den illusion at det udelukkende er materielle værdier, økonomiske interesser, der er bestemmende for de politiske og sociale kampe. Jo tættere verden lukker sig om menneskene, og jo mere den lader dem alene regne med det dennesidige, jo mere jordbundne de bliver i deres tanke, des mere aabenbarer sig gennem deres handlinger aspirationer af en ganske anden art og rækkevidde. Det er som om der laa en villie bak tingene, der egentlig først nu vover at afsløre sig, da menneskene er kommet saa vidt, at de ikke længere lægger mærke til hvad der foregaar med dem.

Man kan se hvorledes i de socialistiske og kommunistiske bestræbelser tyngdepunktet forskyder sig fra det rent økonomiske og politiske omraade til det aandelige. Før betragtede man det økonomiske som det eneste reelle og de aandelige aspirationer, hvorledes menneskene tænkte og troede, deres kunst, videnskab og sociale og private moral som noget der af sig selv formede sig efter de økonomiske forhold, og som de styrende derfor ikke behøvede at tage sig af eller overhovedet at tage hensyn til. Men synspunkterne har umærkeligt forskubbet sig, og det er ikke langt fra at de kulturelle, aandelige, i ordets videste betydning religiøse synspunkter nu indtager hovedpladsen og føles som det væsentlige, og at de økonomiske glider tilside som noget sekundært, noget som ganske vist rent umiddelbart paatrænger sig som det i øjeblikket mest følelige og nødvendige, men som dog kun er det afledede og ikke det primære.

Ganske vist er denne tendens endnu i almindelighed ikke kommet til bevidsthed, men den er tydelig at spore. Man ser det for eksempel i den maade hvorpaa man i socialistiske kredse, særlig blandt de yngre, mere og mere spørger efter det «socialistiske menneske», det vil sige efter den mennesketype som svarer til de økonomiske, politiske og sociale ideer, som man har gjort til sine, den menneskeart som egner sig til at leve i et samfund som det man ønsker at bygge op, og som er saaledes aandeligt konstitueret, at den vil befinde sig vel derved og føle de ydre forhold som et naturligt og rigtigt udtryk for dens ejendommeligheder og ønsker.

Ved et socialistisk ungdomsstevne som nylig afholdtes i Weimar, var der megen tale om dette. Der blev rettet en stærk kritik mod de ældre socialdemokrater, fordi de ikke i tilstrækkelig grad havde fremmet det socialistiske kulturarbejde men nøjedes med at tage sig af økonomi og politik. Der blev gjort forskellige synspunkter gældende, som på meget karakteristisk maade belyser de forskydninger i opfattelsen af det kulturelle, som her er tale om. Fra den ene side blev hovedvægten lagt paa nødvendigheden af at befri arbejderklassen for de saakaldte borgerlige kulturidealer, fordi de menes at hæmme dens slagkraftige indsats i klassekampen, mens fra den anden side kulturarbejdets egen værdi, bortset fra dets betydning som agitationsmiddel, blev stærkere betonet. Karakteristisk for begge retninger er baade erkendelsen af det kulturelle arbejdes betydning og den vej ad hvilken man er naaet til denne erkendelse.

Det naturlige vilde jo være, at man begyndte med en undersøgelse af menneskenaturen og, naar man havde lært den tilbunds at kende, gik over til at søge det økonomiske politiske og sociale system som svarede bedst til den og hvori den kunde føle sig tilfreds og finde de muligheder der bedst tjente dens udvikling og interesser. Men her er man gaaet den modsatte vej. Man er begyndt med at slaa et økonomisk og politisk system fast som det rette og underbygge det med en dogmatik der ikke er mindre selvsikker og autoritær end kirkens, og først da man er kommet saa vidt, at ingen mere kan eller tør tvivle om dets gyldighed, først da faar man øje paa mennesket, men ikke for at spørge om systemet passer for ham men for at finde ud af hvorledes man bedst sliber ham til, saa at han kan komme til at passe til systemet.

Man havde fra begyndelsen slet ikke taget menneskenaturen i betragtning, fordi den ifølge den materialistiske dogmatik i en vis forstand slet ikke eksisterede. Mennesket havde ingen natur, eller dets natur var blot et passivt udtryk for dets omgivelser, milieuet hvor den enkelte var voxet op, den sociale «klasse», de økonomiske forhold, o. s. v. Tænkning, tro, moral, idealer, smag, vaner, villie, alt mentes at følge automatisk af de ydre forhold. Men følgelig behøvedes heller intet andet end en saadan ydre forandring, som af sig selv vilde drage den indre efter sig. Man behøvede slet ikke at bekæmpe den saakaldte borgerklassens tænkemaade og hele kulturtype, det var nok at berøve den dens økonomiske overvægt, saa vilde det andet følge efter af sig selv. «Søg først de ydre materielle forhold, så kommer alt det andet af sig selv», — saaledes lød det socialistiske evangelium.

Men erfaringen har her været stærkere end dogmet. Det har vist sig at det ikke gik saa let med skabelsen af det socialistiske

menneske, at proletarerne tværtimod, efterhaanden som de økonomisk rykkede op paa linie med borgerskabet, ogsaa tilegnede sig borgerskabets kultur og ikke havde nogen anden ambition end at efterligne den. Det er dette som de yngre indenfor socialdemokratiet nu vil søge at hindre og forebygge ved at skabe en original «arbejderkultur», skønt de jo derved kommer i åben modstrid med den socialistiske dogmatik, ifølge hvilken kulturen er en afspejling af de økonomiske klasseforhold, og det derfor er ganske naturligt og følgerigtigt at arbejderklassen, naar den socialt og økonomisk kommer paa lige fod med borgerklassen, ogsaa antager dens kultur.

Men med denne konstatering er naturligvis endnu intet sagt. Virkeligheden er mere kompliceret end teoriene.

Det er for det første en kendsgerning, at intet har bidraget mere til kulturens forfladigelse og forfald end netop denne proletariats overtagelse af borgerklassens kultur. Demokratiets fremgang i sidste halvdel af det 19. aarhundrede og dets voxende indflydelse paa samfundets kulturelle organer og paa den offentlige mening og almindelige bedømmelse af disse ting har medført en stadig nedgang; for hvert skridt som demokratiet, «de brede lag», vandt frem til indflydelse, gik kulturen et skridt tilbage, blev forsimplet, forgrovet eller udvandet. Den kultur som denne tidligere underklasse, nu med borgerskabet i det væsentlige økonomisk ligestillede klasse, har faaet del i, er ikke den virkelige kultur men kun et affald og et dekadenceprodukt. De virkelige kulturgoder ligger urørlige og uforstaaede eller ligefrem foragtede. Denne ringeagt giver sig udslag paa mange maader. Vore arkitekter kan tale med derom. Det har vist sig næsten umuligt at faa arbejderklassen til at acceptere huse uden overflødige ornamentter paa facaden og møbler uden falsk stilefterligning. Hvis man ser ind i arbejderhjem, vil man oftest finde det allerværste af smaa-borgerlig smagløshed. Et andet omraade er radioen. De ledende paa dette omraade vil kunne fortælle om hvor mange henvendelser de faar fra lyttere om at forskaane dem for Haydn og Mozart og andre kedsommeligheder og give saakaldt «moderne livlig musik», det vil sige de ide- og humørforladte trivialiteter, der hvert aar produceres i snesevis. Det er med god grund at de yngre indenfor socialdemokratiet reagerer mod dette og forlanger et konsekvent gennemført brud med denne form for borgerlighed.

Men spørger man hvorledes den nye kultur skal være, og hvilket grundlag den skal hvile paa, da er svarene højst utilfredsstillende. Det vilde sikkert være det klogeste slet ikke at forsøge at give noget svar. Hvem kan sige hvorledes en kultur skal være, som endnu ikke er? man kunde allerhøjst henvise til bestemte

værker som mentes at indeholde det nye, og selv i det tilfælde vilde man sandsynligvis tage fejl. En kulturudvikling leves forlæns, men den forstaas baglæns. Det viser sig næsten altid at det man paa et vist tidspunkt anser for at være kulturens typiske udtryk, og som udbasuneres som saadant, slet ikke har været det, men at noget i samtiden ganske upaaagtet har været det væsentlige. Men saa klog har man ikke været. Der er gjort ikke saa faa forsøg paa at karakterisere den nye socialistiske kultur som ventes.

Man lægger her først mærke til, at selve taktiken er blevet forandret. Der var en tid da det fra socialistisk side blev gjort gældende, at hele verdenskulturen i virkeligheden var skabt af underklassen. Var det ikke slaver der byggede pyramiderne? var ikke de græske arkitekter og billedhuggere i de fleste tilfælde anonyme underklassefolk? var ikke de gotiske katedraler bygget af simple murere og stenhuggere? var ikke det 18. aarhundredes møbelkunst skabt af det brede folk, af smaahaandværkere, snedkere og drejere? man kunde dengang i den socialdemokratiske presse ved enhver lejlighed se doceret, at det brede folk i grunden havde den allerfineste kunstforstand, at der ikke fandtes bedre publikum ved teaterforestillinger og koncerter end arbejdere. Det var en tid en udbredt mode blandt optrædende at udtale (f. ex. i interviewer), at de aldrig havde haft mere opmærksomme og forstaaende tilhørere og tilskuere end det brede folk. Jeg mindes en udtalelse af en operaanmelder, at egentlig kun et arbejderpublikum var i stand til at forstaa og værdsætte en opførelse af Tristan og Isolde. Men denne romantiske periode er forbi. Nu hedder det: paa møddingen med Shakespeare og Rafael og Beethoven! «Tre skovle jord paa Michelangelo og hans Geseller, paa Goethe . . . og alle de andre»!¹ Det er altsammen overklassekultur, som ingen betydning har for den maal- og klassebevidste proletar. Han har andre idealer og repræsenterer en helt anden type. Og spørger man hvorledes denne nye type er beskaffen, faar man for eksempel følgende svar. Han er en mand af folket, der tidligere har været landpostbud, senere redaktør af en lokal avis, nu kommunal tjenestemand. Hans hjem indeholder ingen luksus, kun det nødvendige. Der findes ingen klaver, tæpper, malerier, statuetter, vifter, bøger i bogskabe eller Beethovens dødsmaske. Der tales ikke om litteratur, kunst, teater eller musik. Derimod har husets herre et nøje kenskab til de lokale forhold paa egne og styrkeforholdet mellem de ledende personligheder, som vurderes med et lunt blink i øjet. Gennem den stedlige avis har han skaffet sig et omfattende overblik over verden, og han fælder sikre og vel underbyggede domme om hvad der foregaar i Tysk-

¹ I en radiotale af Harald Bergstedt.

land og Rusland, i Indien og Kina. Sin dannelse har han ikke hentet hos Hegel eller Schopenhauer, langt mindre hos Grækerne. Hans livserfaring og menneskekundskab er ikke hentet paa udenlandsrejser eller i det højere selskabsliv eller tilkæmpet gennem studium og tænkning og indre fordybelse, men indsamlet i sogneraadsmøder, partimøder, værgeraad og foreningsliv og gennem radioen. En saadan mand imponeres naturligvis ikke af nogen, han staar fast paa jorden og lader sig ikke saa let vælte, og ingen skal bilde ham ind at der er noget i verden som han ikke forstaar og er paa højde med. Saaledes doceres det fra en vis side indenfor socialdemokratiet.¹

Ser man bort fra hvad der i saadanne udtalelser ligger af ordnært snobberi og mere eller mindre bevidst demagogi, bliver der tilbage et udtryk for den allermest filistrøse smaaborgerlighed, netop den aand eller mangel paa aand som er det typiske for borgerligheden, hvis dette ord skal have nogen som helst mening. Nu er der jo ingen tvivl om, at ikke alle de der kræver en ny socialistisk kultur deler disse gammelsocialistiske filisterideal. Men de er dog ude af stand til at angive en anden retning eller et højere maal. Det kræves af kunsten at den ikke skal give sig af med individualistiske sjæleanalyser men skildre livet som det leves paa gaden, i fabriker, paa arbejdspladser. Man ønsker en litteratur der skildrer arbejderens liv og erfaringer paa en saadan maade at han selv kan kende sig igen deri. Men hvad er dette andet end de gamle naturalistiske idealer fra 80aarene, skildringen af livet «som det virkelig var», den sidste rest af en gammel kultur, der dengang blomstrede som en forsinket rose i november? hvem kan i vore dage udholde virkelighedsskildringer i denne stil? men det er det der forlanges af de socialistiske kulturreformatorer. «Arbejderen vil læse om det liv han kender og selv lever. Andet interesserer ham ikke». Saaledes siges det om de samme arbejdere om hvem det for ti aar siden hed sig, at de udgjorde det bedste publikum for Tristan og Isolde og langt bedre end borgerskabet forstod at vurdere Goethes Faust eller Hamlet. Og denne nye litteratur skal helst skrives af arbejderne selv, for at skildringen kan blive korrekt i alle enkeltheder. I en rustale nylig i det danske studentersamfund omtalte forfatteren Tom Kristensen at «Sovjet sender sine kunstnere ud til arbejdet igen, naar de er færdige med deres bøger, saa at de først blev kunstnere igen naar raastoffet var samlet»,² og tilføjede at det «virkede befriende at høre». Men hvad er dette andet end det gamle ærkeborgerlige filistrøse krav til kunstneren, at han skal tage sig noget

¹ Efter en søndagsartikel af Harald Bergstedt i Socialdemokraten.

² Efter Politikens referat.

saa kaldt nyttigt for og bare være kunstner i sin fritid og om søndagen?

Det gives æsler som vil have,
at natteergale med en søk
hver morgen skal til mølle trave,

oversatte i sin tid Sophus Claussen efter Bürger. Det er denne opfattelse af kunstneren som en unyttig parasit eller i bedste fald som en hvis opgave og pligt det er at levere borgerskabet hvad det mener at have brug for af kunst, bøger, billeder, musik o.s.v., saaledes som borgerskabet ønsker det, — det er den der er gaaet over i arbejderklassens bevidsthed som det socialistiske ideal, og som nu gennemføres i praksis i sovietstaten. Forskellen er blot den, at mens kunsten før maatte tjene borgerskabets blødgørelse, dets daarlige smag og erotiske lystenhed, maa den nu tjene politiske interesser og lade sig bruge som propagandamiddel for det herskende partis ideer. Før var kunstneren slave af den private mæcen, nu er han — i alt fald i Rusland — arbejder i statens tjeneste. Tendensen i bestræbelserne og synet paa kunsten er ganske det samme. Forskellen er blot den at kunstneren tidligere i hvert fald ved at sulte kunde tilkøbe sig en vis grad af frihed, mens han nu ikke har nogen som helst mulighed for at virke som fri kunstner men kun har valget mellem at være slave eller slet ikke at være. Saaledes vil det i hvert fald blive, hvis de ideer som nu prædikes i socialistiske kredse nogensinde bliver gennemført.

Det som arbejderklassen anser for at være et udtryk for opposition mod borgerklassen, og til hvilket den sætter sit haab som grundlag for en ny kultur, er altsaa i virkeligheden de bedste borgerlige ideer i renkultur, den stilling overfor kunst og aandsliv i det hele taget, som borgerklassen forlængst har praktiseret. Selv den mest revolutionære kommunistiske arbejder tænker paa dette punkt ikke anderledes end den borgerligste grosserer. Deres forhold til de virkelige kulturværdier er, hvis man tager gennemsnittet, nøjagtigt det samme, det vil sige de har slet intet forhold til dem. Her er det naturligvis nødvendigt nærmere at bestemme hvad der maa forstås ved borgerlighed, og at begrunde den brug der her gøres af ordet. Ligesom «kapitalisme» og andre slagord bruges det af de socialistiske penneførere fuldstændigt i blinde som almindelig betegnelse for foreteelser som den skrivende ikke kan lide eller ikke forstaar. Man kan se videnskabelige retninger som psykoanalysen og relativitetsteorien karakteriseret som borgerlige, mens omvendt selv fænomener som sanglege og folkedanse kan blive til udslag af den nye socialistiske kultur, naar en arbejderforening tager dem op. Ved borgerlighed forstås her den aandsform som alene regner med materielle midler og maal, for

hvilken alt attraaværdigt kan maales i haandgribelige værdier, og som ikke kender nogen anden virkelighed end den materielle. Den marxistiske betragtning af alt aandsliv som en slags røg der stiger op af de økonomiske forhold, er af ægte borgerlig oprindelse og er bestandig blevet praktiseret af borgerskabet. Den borgerlige tænkemaade i denne forstand er et produkt af det 19. aarhundrede. Først det har kendt den modsætning mellem kunstneren og urtekræmmeren, der i Bohêmetiden, — i Frankrig begyndende under Louis Philippe, hos os omtrent et halvt aarhundrede senere, — ofte tog saa naive former og som endte med urtekræmmerens sejr. Karl Marx gennemførte denne tankegang i stor stil paa det historiske og sociale omraade, og socialismen er dens virkeliggørelse i praksis. Arbejderen er borgerskabets arvtager og borgerlighedens fuldender.

Men følgen deraf blev, som Georg Brandes engang i sine sidste aar i et bittert øjeblik bemærkede, at der ikke længere findes noget aandsliv i samfundet. (Han sagde «i Danmark», men man kan roligt udstrække det til at gælde alle andre lande ogsaa). Det forsvandt da man ophørte at lægge ideer til grund for sine handlinger og gjorde alle foretagender i det offentlige liv avhængige af nyttehensyn og interesser af rent materiel art. Denne overgang foregik samtidig med og som en følge af demokratiets sejr. «Penge har i alle samfund haft stor betydning», siger Anatole France, «men i det demokratiske er de det eneste der har betydning.» Demokratiet som ikke har andre maal for værdier end tallet, maatte nødvendigvis stille sig uforstaaende overfor aandsværdier. Aandslivet blev fra det øjeblik den enkeltes sag. Det gamle socialdemokrati erklærede udtrykkeligt religionen for en privatsag, og for aandslivets andre udtryksformer, kunst, videnskab etc., betragtedes det som saa selvfølgelig, at det ikke engang behøvede at siges.

Kulturværdierne levede fra nu af kun i den enkelte, og saaledes er forholdet endnu. Man rører her ved et dybtgaaende og vanskeligt spørgsmaal. Oswald Spengler hævder i sin berømte bog, *Der Untergang des Abendlandes*, at hele den europæiske kultur, den «faustiske» som han kalder den, i modsætning f. ex. til den græske, er af esoterisk art og i sine egentlige dybder kun tilgængelig for et lille mindretal. Med udtrykket esoterisk mener han, at dens egentlige indhold ligger bag det umiddelbart synlige og hørlige i en metafysisk verden af ren aand og aabenbarer sig mest typisk i saadanne frembringelser som den højere matematik og den kontrapunktiske musik. Men hvis dette er rigtigt, da vil det uundgaaeligt medføre, at alt virkeligt kulturarbejde vil møde modstand hos borgerligheden. Og saa-

ledes har det altid været. Den udvikling der er foregaaet har bestaaet i at mængden tidligere, uden at forstaa, dog accepterede de kulturværdier der blev givet den, og instinktivt optog dem i sig og uden selv at vide det lod sig paavirke af dem, mens den nu paa den ene side har mistet de instinkter der gjorde det muligt at optage dens virkninger, — selv uden at forstaa den, — og paa den anden side har udviklet en art intelligens, som i en vis henseende er skarp men dog for flad til at den gennem erkendelsen kan gribe de værdier som ikke længere føles af instinktet. Enden paa denne udvikling er forkastelsen fra socialistisk side af hele den kultur som man i virkeligheden slet ikke kender. Den instinktive følelse af at noget nyt er nødvendigt er blevet formuleret som en dogmatisk forkastelse af noget som man slet ikke kender, og uden at man er naaet til den ringeste erkendelse af hvad det er man søger.

Her ligger det tragiske i den moderne proletarbevægelse, betragtet som aandelig impuls. Den drives inderst inde af det man kunde betegne som en rigtig, instinktiv erkendelse af og protest imod det borgerlige forræderi mod kulturen, men selv er den i sin tanke og sin erkendelse blot en fortsættelse og fuldendelse deraf. Den slæber rundt med vægten af al denne borgerlighed og har ikke den fordel som det egentlige borgerskab har haft, at det aldrig har taget sine meninger helt alvorligt men følelsesmæssigt har tørret paa den kulturarv som det i sin tanke fornægtede. Men proletaren er konsekvent og naiv. «Er I svin, saa skal I mare ogsaa have svins konfekt», siger han som Chilian i Ulysses von Ithacia. Er vi bare materielle væsener, og er alt det vi kalder aand og kultur, blot et produkt af omgivelser og forhold, og er de økonomiske forhold det eneste reelle, saa maa det være forbi med den indbildning at mennesket betyder noget som individ, og at kunst og videnskab er noget som helst andet end udtryk for bestemte givne sociale forhold og brugbare vaaben i klassekampens tjeneste. Saa maa vi bede om en marxistisk videnskab og en kommunistisk musik, som man forsøger at skabe dem i Rusland. Men han kommer derved i en konflikt, der er ligesaa uløselig som den hvori borgerskabet befinder sig. Det er jo nemlig klart, at hvis det virkelig var saaledes, at de kulturelle forhold blot var afspejlinger af de økonomiske og de paa dem grundede politiske, saa var fordringen om et kulturarbejde i socialistisk aand, om opbygningen af en saakaldt arbejderkultur overflødig. Saa vilde den jo nemlig komme af sig selv. Saa behøvede man hverken at kalde til kamp mod Shakespeare eller mod Goethe eller mod Beethovens dødsmaske. Saa vilde de forsvinde ganske af sig selv. Selve fordringen er et udtryk for at det ikke forholder sig

saaledes. Men dermed har man indirekte givet den del af borgerklassen ret, som endnu har et virkeligt forhold til kulturen, og i hvem den endnu er levende, og som derfor aldrig kan gaa med til at godtage dogmet om dens afhængighed af de ydre forhold men i aanden ser en skabende virkelighed og grundlaget for alt menneskeligt liv, ogsaa det sociale og økonomiske.

Det som den saakaldte socialistiske kulturarbejder gør, er altsaa i virkeligheden dette: han slutter forbund med borgerklassen og bekæmper ved hjælp af dens meninger og fordomme den lille kreds som har et virkeligt forhold til kulturen, — som ganske vist i almindelighed i ydre forstand tilhører borgerskabet men som i det indre altid har været dets fjende og er blevet bekæmpet af borgerligheden, — og med hvilken han i sine dybeste instinkter er enig. Han bekæmper af al magt de eneste spirer til den fornyelse af kulturen som han i virkeligheden søger og længes efter, ved hjælp af de midler og i forbund med de mennesker, som han mest af alt foragter. Saa tragisk er i virkeligheden arbejderens situation.

Dette fører os til en ny betragtning af hele den bevægelse som vi betegner som den socialistiske, og som har sat sin endelige frugt i kommunismen. Dens aandelige grundlag er den videnskabelige materialisme, som brød igennem i det 19. aarhundredes midte, da de sidste rester af Goethetidens aand var ved at svinde og Goethes naturvidenskab blev erstattet af Darwins. Denne grove materialisme, som betegnes af navne som Büchner og Moleschott, og som paa biologiens omraade blev gennemført af Hæckel, fik af Karl Marx ved hjælp af Hegels dialektik den form der blev afgørende for den sociale tænkning i resten af det 19. aarhundrede og helt op til vor tid. Derved at denne videnskabelige retning faldt sammen med den demokratiske liberalismes gennembrud, naaede den en udbredelse og en popularisering som ingen videnskab før den. Og ved sin letfattelighed og de ringe krav den stillede til tænkningen blev den snart optaget af alle samfundets lag. Endnu i vore dage, efter at videnskaben paa saa godt som alle punkter har forladt de synspunkter som dengang ansaas for endelige og urokkelige, lever den stemning og den livsfølelse som de afsatte uforstyrret videre. Men mens den borgerlige del af samfundet endnu vakler mellem en forstandsmæssig overbevisning, hvis konsekvenser den ikke vover at drage, og en rest af fortidens følemaade som endnu lever i de fleste af de bestaaende institutioner, har arbejderklassen fuldt og helt taget sit parti og gjort materialismen, som den udformedes i det 19. aarhundredes sidste halvdel, til sin religion og grundvolden for alle sine fremtidsaab.

Der ligger her noget som man kunde karakterisere som en udviklingshistorisk knude. Der var gennem den tekniske industris udvikling i første halvdel af det 19. aarhundrede skabt en mennesketype som havde muligheder i sig for at bringe et nyt indslag i Europas kultur. Den var blevet den skøbnemæssige bærer af en ny impuls og var sig sin mission bevidst. Den behøvede blot et nyt indhold. Men i stedet for selv at skabe dette nye indhold nøjedes den med at overtage det fra borgerskabet og gav det blot en skarpere formulering end det nogensinde før havde faaet. Der skete her det som Spengler betegner som en pseudomorfose: en levende strøm af smeltet mineral flyder ind i former som er skabt af en anden og helt forskellig strømning, og som er blevet saa faste at den nye strøm ikke mere formaar at ændre eller sprænge dem. Den størkner derfor i former som ikke er dens egne. En saadan proces er foregaaet i stor stil i alt det vi betegner som arbejderbevægelse, socialisme i videste forstand: en ny og frisk impuls er trængt ind i gamle stivnede former og har taget form efter dem. I Rusland foregaar den for vore øjne, idet russisk bejstring og religiøsitet tvinges ind i den vesteuropæiske materialismes former, som er den fuldstændigt væsensfremmede. Naar man betænker dette forhold, kan man finde en mening i de slagord og talemaader som ellers forekommer saa haabløst trivielle og naive, om den klasse- eller maalbevidste arbejder, om arbejderkulturen der er bestemt til at afløse alt hvad man hidtil har anset for kultur, o. s. v. De er udtryk for et rigtigt instinkt.

Men det er paa menneskehedens nuværende udviklingstrin ikke nok at have instinkter. Man maa ogsaa have erkendelse. Selv om der har været tider i menneskehedens historie da en instinktiv anelse om den rigtige retning har været tilstrækkelig, saa er det ikke længere tilfældet. Udviklingen gaar ikke mere den vej som instinkterne, men kun den som erkendelsen viser. I blinde kommer man ikke længere til noget maal. Men hele arbejderbevægelsen som aandelig strømning er blind. Den drømmer om et fjernt maal, men ser ikke at den vader til halsen i det den bilder sig ind at have lagt bag sig. Det mest iøjnefaldende symptom herpaa er Ruslands efterligning af amerikanske metoder ikke alene i industrien men ogsaa i kulturelle ting, for eksempel paa skoleundervisningens omraade. Intetsteds er de moderne amerikanske pædagogiske systemer, Daltonsystemet og Behaviourismen, — for hvilken barnet naar det fødes blot er et stykke protoplasma uden noget som helst sjæleligt eller aandeligt indhold, ikke engang nedarvet, og som alene formes ved indflydelse fra dets omgivelser, — blevet praktiseret i den udstrækning som i Rusland.

Mens overensstemmelsen mellem den borgerlige og den socialistiske betragtning saaledes ligger i den manglende erkendelse af en aandelig virkelighed i tilværelsen, ligger altsaa forskellen i den instinktive holdning overfor tingene, mere paa den moralske end paa den erkendelsesmæssige side. Mens den borgerlige holdning kan betegnes som den principielle egoisme, er arbejderens den principielle solidaritet, disse ord taget i blot karakteriserende betydning uden nogen moralsk vurdering. Den borgerlige indstilling er karakteristisk derved at den giver egoismen frie tøjler ikke blot i aandslivet men ogsaa i det økonomiske liv, mens den socialistiske hævder solidariteten og kollektivismen ikke blot i det økonomiske, hvor den er paa sin plads, men ogsaa i aandslivet. Konfusionen er lige stor paa begge sider. Paa borgerskabets side ligger den deri, at det princip som er det rigtige i alle aandelige forhold, nemlig at den enkelte faar den størst mulige frihed og er en absolut ener og ogsaa som saadan værdifuldest for samfundet, overføres paa det økonomiske omraade hvor det ikke hører hjemme, mens omvendt den socialistiske tankegang, som rigtigt har forstaaet at det økonomiske liv er et fællesanliggende som fordrer alles solidaritet for at fungere sundt, overfører dette princip paa det aandelige omraade og gennem tvang søger at skabe en kunstig enhed hvor den enkelte ikke betyder noget som individ men kun som led i kollektiviteten.

Her ligger det sociale problems kernepunkt i vore dage. For den borgerlige betragtning er den enkelte en ener, som ud af det økonomiske fællesskab søger at skære sit private erhverv, mens for den socialistiske tankegang den enkeltes initiativ og aandelige skaberevne betragtes som noget fuldstændig værdiløst og om muligt som ikke eksisterende. Begge anskuelser bunder i betragtningen af det materielle som den eneste virkelighed og den manglende forstaaelse af hvad aand og aandeligt liv vil sige.

Før dette er forstaaet og forskellen mellem disse to sider af menneskelivet er begrebet og de to omraader holdt klart ude fra hinanden i deres selvstændige væsen og egenart, er en virkelig bedring af forholdene og løsning af det sociale problem en umulighed. Individualisme og kollektivisme hører hjemme hver paa sit omraade og kan i en sund samfundsorden trives side om side, — de er begge nødvendige. Først naar den ene griber over paa den andens omraade og gør sig eneraadende, bliver de til ulykkebringende magter, den ene ligesaa vel som den anden. Det borgerlige samfunds fejl har været, at det har ladet egoismen faa en uberettiget magt, og det har som en uundgaaelig nemesis draget den socialistiske overvurdering af kollektivismen efter sig.

Det punkt hvor den egentlige krise udspiller sig og hvor af-

gørelsen maa falde er altsaa erkendelsen af den menneskelige aands og det menneskelige aandslivs væsen. Man kan formulere det som et spørgsmaal: er det enkelte menneskejeget en aabenbaring af aanden og derfor en selvstændig magt med initiativ og skaber-evne? eller er det en blot passiv afspejling af ydre forhold? har Johannesevangeliet ret naar det taler om logos, ordet eller aanden, som var i begyndelsen og ved hvilket alt det som er, er blevet til? eller er aanden en illusion, et blot produkt af hjernen og dens funktioner? Eller for at sige det i den mest umiddelbart aktuelle form: er menneskenes fællesskab bedst tjent med at den enkelte faar lov til i fuld frihed at gøre den indsats af sit væsens ejendommelighed som han formaar, eller med at han paa forhaand tvinges ind i baner og former som er bestemt udefra og ikke er udtryk for hans aands egenart? Her gælder det et enten-eller. Den borgerlige og den socialistiske tankegang har begge svaret benægtende paa spørgsmaalet om jegets virkelighed og om aandens autonomi, men det borgerlige samfund har, som en arv fra en tid da man endnu vidste om aandens virkelighed, alligevel handlet som om man troede derpaa, men uden virkelig erkendelse og derfor kaotisk og førende til kaos. Den socialistiske tankegang har taget konsekvensen ogsaa i sine handlinger og søger bevidst at omdanne virkeligheden efter teorien ved at tilintetgøre al frihed i aandslivet og tvinge alle dets ytringer, endogsaa videnskab og kunst, ind under et kollektivt stats- eller samfundsbegrebs tyranni.

Hvis man skal tænke sig en ændring af forholdene maa den tage sin begyndelse paa dette punkt. Og meget tyder paa at der virkelig her foregaar en ændring. De fortvivlede forhold hvorunder millioner af mennesker i vore dage lever, har tvunget mange til at tænke, som før blot gentog hvad deres omgivelser eller deres parti indgav dem. De arbejdsløse kan ikke altid blive ved med at drive paa gaden og forslaa tiden med at vædde om hvor lang gaden er eller hvor mange biler der passerer i timen. Den tvungne fritid og den haarde nød i forening har i mange tilfælde skabt et indre liv, hvor der før intet var. En af følgerne er den mere intensive beskæftigelse med kulturelle problemer, som blev omtalt i begyndelsen af denne artikel. Og med et indre liv følger en erfaringsmæssig oplevelse af aanden, mod hvilken ingen kollektivistisk illusion kan holde stand. Men for at denne nye spirende erkendelse kan vokse sig saa stærk at den kan sætte sig spor i verden og præge det der sker, er det nødvendigt at de der endnu har bevaret forståelsen af aandslivets frihed sørger for, at denne erkendelse ikke gaar tilgrunde. Det kommer ikke her saa meget an paa at bevare selve de kulturværker som er levnet fra fortiden, som at holde bevidstheden levende om mennesket

som aandsvæsen og om alt hvad der sker i verden som et udtryk for aandelige sammenhænge. Og her er en opgave som naturligt tilfalder dem der er udgaaet af det vi hidtil har kaldt den borgerlige klasse, og som ikke som saa mange af de saakaldte «intellektuelle» har mistet forholdet til aanden og af mangel paa et virkeligt aandssindhold i en slags indre desperation har overgivet sig til den materialistiske aandsfornægtelse og er blevet aandens mest hadefulde bekæmpere. Deres opgave er det at skabe en art Noas ark, som kan bære kulturen levende over den syndflod der sandsynligvis kommer. Et saadant forsøg er allerede gjort ved grundlæggelsen af den aandsvidenskabelige højskole Goetheanum i Dornach ved Basel. Her er grunden lagt til en ny og omfattende verdensbetragtning, til en videnskab som ser længere end til tingenes overflade, og som gennemskuer den materialistiske videnskabs utilstrækkelighed og indre modsigelse og ikke sætter mennesket paa et mystisk tilskuerstandpunkt udenfor verden men i ham erkender udgangspunktet og maalet for al viden.

Men et saadant centrum er ikke nok, og opgaven er for stor og omfattende til at den kan løses fra et enkelt sted. Heroppe i de nordiske lande kunde og burde et saadant centrum grundlægges som et af alle videnskabelige, sociale, politiske og religiøse dogmer uafhængigt kulturorgan, som i sit arbejde ikke kendte nogen anden lov end aandens egen. Dets opgave maatte i første linje være med al kraft og eftertryk at vise verden, at en saadan videnskab allerede findes, og at den materialistiske videnskab med alle dens fordærlige følger for den enkeltes og for menneskehedens liv allerede er overvundet og kun opretholdes ved en art suggestion, en blanding af autoritetstro og ydre tvang. Skabelsen af et saadant kulturværn vil kunne blive af afgørende betydning for Europa og for hele menneskehedens fremtid.

Et ganske bestemt forhold gør et saadant organ nødvendigt. Man har i Rusland nylig formuleret en saakaldt videnskabelig tiarsplan, det vil sige lagt et bestemt program for hvad der i løbet af den tid skal naas af videnskabelige resultater. Under det arbejde som skal føre dertil faar ingen lov til at arbejde for sig selv, at følge sine egne ideer, at udvexle tanker og resultater med kolleger, træde i forbindelse med udlandet o. s. v. Alt arbejde skal foregaa kollektivt efter tvangsmæssigt forudlagte

linier, ganske som det økonomiske og sociale arbejde. Der er ingen grund til at tro, at en saadan plan ikke vil føre til resultater, men de vil være tilintetgørende for al frihed og menneskeverdighed. En saadan plan betyder det stærkeste angreb som nogensinde er gjort paa menneskehoodens frihed. Den vil føre til, at alle de dødbringende tendenser som ligger i Europas og særlig i Amerikas videnskab, og som har givet sig forholdsvis harmløse udslag i fænomener som psykoanalyse, pragmatisme og behaviourisme, og som kun visse endnu bestaaende hæmninger i menneskene hindrer i at gøre sig gældende i alle deres konsekvenser, vil faa frit løb. Der vil blive skabt en videnskab af samme art som Middelalderens skolastik, det vil sige afhængig af et dogmatisk system, som ingen længere vil have mulighed for at gennembryde. Og det er højst tvivlsomt om Europas mennesker vil have kraft til at modsætte sig den menneskebetragtning som herfra vil blive dem paatvunget. De har fornægtet aanden saa længe at de nu staar i den yderste fare for helt at miste forbindelsen med den.

De kommende aartier vil blive vidne til en kamp mellem øst og vest af dimensioner som verden endnu aldrig har set, og som maa kæmpes ud som en *a a n d s k a m p*, hvis menneskeheden ikke skal gaa tilgrunde derved. Sker det ikke, vil den tage form af en materiel kamp, en verdenskrig som kulturen sandsynligvis ikke vil overleve. Her ligger en uhyre opgave for de germanske folk, for Tyskland og maaske i første linie for de nordiske lande, en opgave som maa erkendes og tages op før det bliver for sent.

BO JONSSONS ÄTTLINGAR

av

KNUT HAGBERG

För några år sedan publicerade professor Anton Blanck i tidskriften *Samlaren* en stor studie över den gamla svenska medeltidsdikten om Alexander och konung Darius. Det var en av de mest idérika och intressanta litteraturhistoriska undersökningar, som sett dagen i detta land; huruvida dess hypoteser sedan kunna anses vara vetenskapligt giltiga teser är naturligtvis en annan fråga, som specialisterna få avgöra på egen hand. När jag härom dagen råkade läsa om den, blev jag emellertid slagen av att de senaste årens händelser och diskussioner ur en viss synpunkt givit dess innehåll en ny aktualitet.

Blancks mening är nu den, att den svenska versionen av den medeltida Alexanderslegenden i själva verket är en maskerad hyllning till en svensk man, som på sin tid av mången ansågs vara en Alexanders jämlike, nämligen Bo Jonsson Grip. De saktliga skäl, som Blanck åberopar som stöd för sin uppfattning, behöva i detta sammanhang icke refereras; kontentan är den, att den svenske medeltidspoetens skildring av hur Alexander, vilken beskrives som en maktkär realist, kroppsligen rent av frånstötande, «liten och leder», krossar perserkungen Darius, att detta allt enligt Blanck i själva verket handlar om Bo Jonssons hårdhända lek med den ynklige Albrekt av Mecklenburg.

Vem var då denne Bo Jonsson? Ja, en sak kan han verkligen med full rätt och sanning prisas för: han var mycket rik. Hans samlade förmögenhet uppskattas till vid pass 1,500 gårdar, fördelade på 300 socknar. Härtill kom att han som länsherre och riksdrots skaffade sig ett suveränt inflytande över hela den svenska förvaltningen. Sakkunskapen förmåler: «Alla de viktiga borgarna från Nyköping ner till danska gränsen voro i hans händer. Södermanland och Östergötland, där han ju också var den störste jordägaren, hörde nästan helt till hans län. I Västergötland innehade han de viktigaste borgarna, Västmanland och Bergslagen med de stora naturtillgångarna disponerade han, och därtill kom hela Norrland ovanför Gästrikland samt hela Finland.»

Mannen var förresten icke bara en skicklig ockrare; han eftersträvade icke bara den ekonomiska utan också den politiska makten i Sverige. På grund av sin höga börd — han var befryndad med Algotssönerna och Natt och Dagarna — fick han hedersposter redan vid unga år; 1361 skickades han som Magnus Erikssons

marsk till Tyskland, men fann det praktiskt att svika sin konung och i stället inleda underhandlingar med Mecklenburgaren. Mest betecknande för mannen är väl historien om hur han grundade sin förmögenhet. Hans första hustru var rik, men hon avled innan hon fött sitt första barn. Bo Jonsson lät då med kejsarsnitt skära ut fostret ur den döda moderns kropp, för att på så sätt kunna arva hustruns gods och ägodelar. Han visade i alla sina gärningar, att anständigheten i hans ögon icke var annat än en simpel fördom; hänsynslösheten förde honom till de åsyftade målen.

Bo Jonsson förödmjukade, störtade, krossade Albrecht av Mecklenburg; det är väl sannolikt, att han härigenom gjorde Sverige en tjänst, men det är ett biresultat, med vilket han ej räknat själv; övermänniskan var upphöjd över patriotismen. Hävderna veta icke att förtälja om ett enda mänskligt sympatiskt drag hos mannen. Han var en skurk. Härtill kommer, att hans gestalt sannolikt varit speciellt fränstötande; det finns skäl som tala för, att han var direkt fysiskt deformerad. Riddartiteln förvärvade han icke, och den skulle ej heller ha passat honom, en renodlad kapitalisttyp som han var. Osjälviska anhängare och vänner hade han av lätt förklarliga skäl inga. En modern forskare, doktor Holger Rosman, som känner hans historia bättre än andra, skriver om honom: «Så starkt egocentrisk som i övrigt hela hans strävan var, krävde planerna knappast annan utformning än den de fingo genom honom. Då dessutom hans framfart var så snabb och våldsam, att mänsklig hänsyn trampades under fötterna, kan man ju förstå, att han väckte opposition i vida kretsar. Men det var kanske icke endast detta. Inför den mystik, som onekligen omsluter hela hans företeelse, frestas man nästen att antaga ett demonisk drag — något som stötte tillbaka och skrämde, på samma gång som det kunde locka med tjusningen hos en trollkraft. Kanske var det rent av något i hans yttre, som verkade stötande på omgivningen, samtidigt med att det i bitterhet skärpte mannens egen styrka och kraftutveckling.»

Det är en självklar sak, att om denne Bo Jonsson levat i vår samtid, så hade han kring sig samlat en lång rad emanciperade andar, som i hans rikedom sett gudomen uppenbarad och som funnit all tillvarons mystik uttryckt i den omständigheten att han var lemmalytt. Det pittoreska i Blancks analys av den svenska Alexander-sagan består nu däri, att han påvisat, att vi här i landet redan på 1300-talet hade motsvarigheter till Torgny Segerstedt, stadsrådinnan Lövgren och Lubbe Norström. Man måste se, säger Blanck, att det är denne Bo Jonsson, som lämnat material till den svenske medeltidsförfattarens teckning av Alexander-

gestalten. Vad han förhårligar är varken modet eller den mänskliga storheten, utan helt enkelt turen, framgången, fräckheten. Alexanders storhet består i att han vann «länder och borgar och starka tinnar». Ord för ord gälla om Bo Jonsson de ord, vari medeltidsdiktaren sammanfattar vad som i hans ögon var Alexanders styrka och förtjänst; de må anföras i översättning til modern svenska:

Så vann han med konst och makt
hela världen, som mig är sagt,
med strid och med rov och med sitt våld
och med stor djärvhet av mångfaldigt slag
med goda råd och snäll list,
som mången man föga visste av.

Som synes är det icke någon mera upphöjd moralisk världsåskådning, som utgör bakgrunden till denna kult av framgångens man. Hela dikten är präglad av en frän cynism, som står i skarp kontrast till den idealitet, som kännetecknade tänkesättet under den medeltida kulturens blomstringstid. Alexanders värsta illgärningar berömmas och prisas. Dikten inledes med ett hänfullt angrepp mot den traditionella medeltidsromanens kristna hjältar: Didrik av Bern och Percyval och Herr Gamian; Blanck anmärker härom: «Anser sig historikern hava goda skäl att konstatera, att Bo Jonsson, storfinansiären, är borgaren till lynne och leverne bland tidens aristokratiska stormän, så kan man från litteraturhistoriskt håll utan minsta tvekan påstå, att det är den slutande medeltidens borgerliga litterära anda, som träder fram i inledningsordens hånande tal om de tappra äventyrsriddarna, som så få bilda löjliga kontraster till det tidsenliga idealiet, maktmänniskan Alexander. Romanens upphovsman har sålunda, av allt att döma, givit uttryck åt tankar och känslor, som hört hemma i drotsens hov och varit den naturliga atmosfären kring hans personlighet.»

Resultatet av Blancks undersökning blir alltså, att den svenska Alexander-romanen är skriven av en av Bo Jonssons partigångare, i avsikt att förhårliga hans herre och begabba och förhåna Albrekt av Mecklenburg.

Sedan är det visserligen en helt annan sak, om Bo Jonsson i verkligheten ägde de dimensioner, som Alexander-romanens hjälte har. Det är över huvud ett viktigt spörsmål, om det är män av Bo Jonssons typ som förändra det allmanna tänkesättet, eller om det icke snarare förhåller sig så, att den allmänna vördnaden för samvetslösa condottierer ger Bo Jonsson och hans själsfränder särskilt rika tillfällen att göra sig gällande. Som Blanck fram-

håller, kan man betrakta Alexanderromanens krassa kult av framgången som en reaktion mot en tidigare generations högspända idealism, mot religiositeten och ridderligheten under Folkungarnas storhetsdagar. Vi ha ju själva i vår samtid bevittnat, hur osäkra yttre förhållanden frammanat en allt djupare vördnad för säkra världsmänniskor; vi ha ju sett, hur sekelskiftets kult av det konstnärliga geniet efterträtts av en allt allmännare veneration för rikedom. I detta land ha välkända förhållanden möjligen börjat framkalla en viss eftertankens kranka blekhet; sommaren 1930, när ännu landet var mättat av vördnad för en rik herres tystlåtna rovdrift, skrev antecknaren av dessa rader om typen Bo Jonsson och hans ättlingar följande: «Sången till miljonärernas pris stiger ständigt mäktigare mot skyn, och en förmögen mans framgångar bliva allt oftare förklarade bero på den mystik, som omger den rike herrns väsen. I verkligheten är han kanske bara en Medelson, begåvad med fräckhet och tur.»

Om hjältar och hjältedyrcan skrev en gång en stor och genial engelsk författare en klassisk skrift. I detaljerna tog han nog miste, ty han var grovt bekäjad med kalvinism, denna förskräckliga religion, vars sanna väsen först visat sig i modern tid, då dess kristna inslag försvunnit och bara maktläran finns kvar. Men i det hela lyckades nog Carlyle hålla begreppen isär. Han manade oss att dyrka hjältarna. Men han rullade sig icke i stoftet för övermänniskorna.

Distinktionen är av fundamental betydelse. Det inspirerande och förhoppningsfulla med denna jordiska värld är, att den faktiskt är mera rik på hjältar än på övermänniskor. Hjältarna kan man träffa ofta; konsten är bara att känna igen dem. Man kan hitta dem tvärs över gatan. De finnas där offer ske. Där en människa glömmer sig själv för en annans skull, där en människa glömmer sig själv för en strävans skull, där hittar man hjältarna. Det är den upptäckten som resulterar i vad man kallar en demokratisk åskådning. Det kan hända, att den man eller kvinna, som jag flyktigt och tanklöst tangerar på min dagliga väg, i sina egenartade villkor är en absolut storhet, en hjälte, en människa med offervilja och mod. Det är hennes anonymitet, som en gång för alla rättfärdigar den demokratiska livsuppfattningen.

Det händer oss ibland att vi komma hennes hemlighet på spåren. I tillvarons ruskighet blänker det fram: i gränder, i vrår, i palats. En människa svälter för att hjälpa en annan. En människa svälter för sin konst, sin vetenskap, sin tro. Sanningen är den, att hjältarna äro så många, att det icke kan betraktas riktigt fint att beundra dem.

Och vad är övermänniskan? Det bästa svar som getts på frågan levererades i en rätt nyutgiven självbiografisk bok av den store Thomas Manns son. «Die Mannskinder», fräcka, energiska och frigjorda, hade länge injagat skräck i sin omgivning. Bror och syster gjorde en gång en robinsoniad til Berlin, den syndiga och lockande staden, i sällskap med en likasinnad, en ung flicka, som sans phrase bekände sig til tron på övermänniskan. De begåvade barnen hade icke något överflöd av Mammon; för att expeditionen skulle föras i hamn måste de sins emellan broderligt dela ett ägg, deras hela matförråd. Ägget skalades under stor andakt, det låg där glatt och vitt och lockande. Nu skulle det delas och stilla de hungrande magarna. Luften var nog mättad med konfliktämnen; en sådan delning är en grannliga historia. Det blev emellertid inga konflikter, ty den trassliga knuten löstes av flickan som var övermänniska. Hon tog ägget, stoppade det i munnen, tuggade det och svalde det. Hon var en övermänniska; hon stod över fördomarna.

Hon borde ha fått ett ordentligt kok stryk. Men hon fick det icke; barnen Mann, bror och syster, voro resonörer. De hade erkänt övermänniskomoralens premisser. De godtoge tiggande också dess konsekvenser.

Vill man nu söka samla sitt vett, vill man för en kort sekund taga farväl av några årtusendens samlade förråd av svammel och vidskepelse, vill man för ögonblicket glömma hela den hysteriska och vämjeliga kult av framgången, som vi ha odlat och accepterat, då måste man erkänna, att här ha vi pudelns kärna, här är hemligheten med övermänniskan uppenbarad. Det glatta ägget ligger runt och halt och frestande i handen. Konsten är bara att stryka ett streck över hänsynen — och så bita till.

Det är icke bara hjälten man hittar i granngården. Övermänniskan finns där också. Misslyckas hon, hamnar hon i fängelset. Lyckas hon, blir hon gudamänniska. Kommer man henne på spåren, kallas hon tjuv. Gör man det icke, kallas hon Alexander.

Mystik, mystik — det är ett mångtydigt ord. I vår råa värld finns det mycken genuin mystik. Det är outgrundligt, det är oförklarligt, att det mitt i det mekaniska skeendet glimtar fram mänsklig godhet, skönhet och ren vilja. Men det finns ett annat slags mystik, som i själva verket icke är mystisk alls, som bara accepteras som mystisk av virriga mammonister. Det var ingenting mystiskt med att Bo Jonsson var lemmalytt och frånstötande. Det var bara Vår Herres signatur på mannen, hans medmänniskor till en varning och ett givakt. Det är ingenting mystiskt med att en

miljonär moltiger, när man runt omkring honom talar om konst och litteratur, vetenskap och religion. Han håller munnen av det enkla och nära till hands liggande skälet, att han varken intresserar sig för eller vet något som helst om dessa ämnen. Men narrarna i sällskapet, som befinna sig i samma predikament, taga hans tiggande för hjältemod och ana gudom där det bara finnes tomhet.

Bo Jonssons ättlingar formera en imponerande samling. Tar man dem en efter en blir man mindre överväldigad. Läger man vid skepelsens kvantitativa måttstock åt sidan, ser man sanningen i vitögat, konfronteras man med en rad banala skojare.

Tag til exempel Wallenstein. Det var en begåvad man och en modig man; så till vida är fallet komplicerad. Ändock hör han samman med Bo Jonsson och hans familj. Det var mycken mystik kring mannen; han stängde in sig i enrum och syslade med astrologi; hans moderna själsfränder lära i samma predikament i stället lägga patience. Vad var hans hemlighet? Det finns en man som har lodat den, en kall och lugn iakttagare, vars namn var Leopold von Ranke. Han såg ingenting mystiskt hos Wallenstein. Han såg en habil och begåvad och sniken streber, vars rövarliv han skildrat i lugna och nyktra ordalag. Wallenstein slogs för kejsaren och den katolska kyrkan. Samtidigt kliade det i fingrarna på honom av längtan att få riktigt grundligt plundra det rika påvliga Rom. Man kallar det demoniskt. Men det är oändligt banalt. Första bästa stråtrövare har samma fördomsfrihet.

Eller tag Napoleon, som mer än någon annan förmått maktens och rikedomens lakejer att vråla av hänryckning. Också han hade verkliga dimensioner; han hade mod och i enstaka ögonblick gav han till och med prov på självbesinning. Men hur vulgär och banal är icke mannen själv, med sitt kryperi för börd och pengar, med sin taktlöshet, sin råhet, sin grymhet! Första bästa kavaljer av l'ancien régime kan te sig titanen överlägsen, om han nämligen i sitt mänskliga elände har förankring i en moralisk tradition, som även om den ej hjälpt honom att leva dock kunnat lära honom att dö som en gentleman.

Men Wallenstein och Napoleon voro ju blott endels Bo Jonssons ättlingar. De voro dock båda, låt vara i ringa grad, bekajade med ett slags ideologi. De sanna telningsarna demonstrera rakare linjer. Man behöver icke nämna dem vid namn; de ha funnits och de finnas i alla länder. Det är männen som frigjort sig från brackornas löjligen sentimentalitet, från tro och idéer och hänsyn och medlidande. Runt omkring dem stiger nu som fordomtima

mot himmelen en devot, en entusiastisk kör, kulten av övermänniskan, tolkande mystiken i de råas samlande av pengar och makt. Det kan gälla börstjuven i Amerika eller Sverige, det kan gälla exploatören i Moskva. Det kan gälla vem som helst, vilken är gemen nog att kalla sig övermänniska och sluka ägget som skulle delas.

Trafiken kommer att fortgå, inntil dess människor upptäcka, vari övermänniskans gudomlighet egentligen består. När många upphörde att tro, att gud blev människa, gävo de sig i desperation hän åt den föreställningen, att det gemenaste hos människan var gud. Blås undan rökelsen! Vari består de tysta jobbaras mystik? Jo, den består däri, att de aldrig definierat sina ambitioner. Ty skall ambitionen definieras, låter den i själva verket inte så särdeles fin och aristokratisk. Man kan kalla den mystisk, man kan kalla den makt, man kan kalla den gudomens outgrundliga glans. Man kan också kalla den vid dess rätta namn: kaviar och skökor.

Även de gamle kände kung Midas. De genomskådade hans hemlighet. De visste att för honom gällde två ting. För det första kunde han förvandla allt vad han rörde vid till gull. För det andra hade han åsneöron.

Världen har förändrats sedan dess. Kung Midas är sig lik. Alltjämt behärskar han guldmakeriets konst. Alltjämt har han åsneöron. Men han väljar sina lakejer med större urskilning.

Ty förr anförtroddes det åt vassen, att historien med åsneörona i alla fall var en blamant affär. Nu skämmas icke längre kung Midas' kammartjänare för evangelium. Är åsnan rätt förgylld, bli de långa öronen likvärdiga med en gloria. Den som bär dem blev på 1300-talet hållen för Alexander den stores jämlike. 1932 kallas han den inkarnerade gudomen.

MORGON-KVEDE

av

HENRIK RYTTER

Kven er du, mann, som stirer morgonbleik
inn i ei natt som grånar sjukt av dag?
Du er ein mann, og luter morgonveik;
til døden trøytt er dine andletsdrag.
Du er då mann! Var det so vond ein leik,
all traut di kraft i dette eine slag?
Ja vel, ein mann! — og natta skrymtar enn,
og skræmer dagen bleik som hustren renn.

Og dagen hustren renn. — Å, trøytt bror!
å, bror i skuld og bot! — for oss han renn,
den redde dagen. Og ei herja jord
til vreide himlen tér si skjemde lend;
og himlens tordøn svarar livsens mor,
skamferd og krenkt av menn. — Og vi er menn!
Å, jorda fødde oss ved rike barm;
no ropar i mot himlen hennar harm!

Sig i di natt, du vonde villske-dåd!
No stig den skræmde bleike domedag,
har vekt upp jordheims lov og høgheims bod,
slept hemnar ånder laus på reisar-jag,
reist hav og storm og reinskar ut kvar såd
som ølst ei mare-natt i mannalag. —
Å, trøytt bror, vår høgdraum lever enn,
og himlens stjernur i vår jordsjel brenn!

Vår høge mannadraum frå upphavs tid,
då morgonstjernur song, og ånder sveiv
frå æverømdar ned til brura si,
den unge fagre jord, og mektig reiv
dei tunge portar upp, so ho vart fri,
og åndeliv i grove jord-to dreiv.
Og jorda, solglødd og av ånder kyst,
bar livet: to av høgånd gjennomlyst!

Å, morgonbleike bror! — du er ein mann;
ein mann på domens dag! Di skræmde sjel
er åndeliv som slit i skjemsle-band,
og ropar etter fridom som frå Hel! —
Å, høyr, det ropar ifrå alle land:
slit band, slit band! Å, bror, vi veit då vel:
mot ånder ingen, ingen stride kan!
No ånder ris! — Og dagen hustren renn.
Ånd råde skal på jord! — Vi er då menn!

EN STATSMANN TALER

av

ALF LARSEN

Det er ingen tvil om at stortingspresident Hambro nu er vår mest representative mann — i det offentlige. Her hjemme kjenner snart sagt hvert menneske ham, og som formann i Nordmandsforbundet og Norges delegert i Genf har han latt sin røst høre ute i verden på en måte som har festet oppmerksomheten ved hans navn og gjort ham til en likeså benyttet person utadtil som innadtil. Ved alle leiligheter optrer han, daglig figurerer hans navn i avisene, ustanselig er han gjenstand for angrep — eller for ros.

Det er da av den aller største interesse når denne mann utgir et utvalg av de taler¹ han har holdt i årenes løp, selv om disse taler også, som her i dette tilfelle, utelukkende stammer fra høitidelige anledninger, er holdt ex officio og absolutt ikke vil vedkjenne sig å være politisk preget, men er ment å skulle uttrykke en nasjonal opfatning, et samfundssyn, som han selv sier.

Just her må man da til gjengjeld få vite hvem Hambro er som samfundsfigur, som samlende nasjonal skikkelse.

Det er lett å gjøre narr av en slik bok, lett for alle dem som lever utenfor helheten, og dem er der mange av i våre dager. De elsker å gjøre en mann som Hambro til skyteskive for sine glimrende — om enn ikke alltid like gode — vittigheter, overfor en mann som Hambro har de noget av taterens følelse overfor «buroen», og de heter da heller ikke bohømer for ingenting.

Så små vil vi ikke gjøre oss, vi vil prøve på å sette oss inn i Hambros stilling, prøve på å føle med ham når han gjør sig til ett med det som skulde forene oss, når han som myndighetenes representant taler til folket eller når han som folkets representant taler til myndighetene. Begge deler har han anledning til i kraft av sin stilling, og begge deler gjør han som den der vet hvad han gjør og som den der kan gjøre det.

Hambros sikkerhet er likefrem forferdende, den er som en maskines. Aldri svikter han, aldri glipper det for ham, bestandig finner han det rette ord. Alltid har han et citat på rede hånd, som treffer i blinken og løfter talens innhold op på et høiere plan, gir den en videre mening. Og alltid finner han ord som på en virtuos måte dekker over de almindeligheter han ofte er nødt til å stå og si, gjør det banale ophøiet og leiligheten til noget mere. Ikke en eneste gang hender det at han ikke avtvinger situasjonen et dypere perspektiv. Han kan virkelig opeksaltere det

¹ C. J. Hambro: Taler. Gyldendal Norsk Forlag.

almindelige i oss, det som gjør oss til borgere i en stat eller medlemmer av en nasjon. «Du lyver som en festtaler,» sa Strindberg engang til Bjørnson. Hambro lyver ikke når han holder festtaler, ytterst sjelden iallfall. Ingen skal kunde si at ordene er falske eller opstyltede. Nei ikke et øieblikk skjevrer tonefallet, bestandig er røsten full og rolig og bestandig faller ordene med en naturlighet som var det de reneste selvvilgeligheter han stod og sa.

Han regnes for en av landets ypperste talere, han er det også, han er kunstner til fingerspissene, når han står på talerstolen.

Han er også dikter, ja det er nettop det han er. Man forstår Hambro bedre og bedre, når man kommer til erkjennelse av at det er dikter denne mann innerst er — som alle store menn. At en mann er stor på et eller annet område vil nemlig ikke si noget annet enn at han er dikter, dikter på sitt felt. «Marsjen over Grønlandsisen, den store ferd over Polhavet var prøver på en hypotese, beviser på en opfatning,» sier Hambro om Fridtjof Nansen. Og det er riktig. Nansen var også dikter, og først i annen rekke var han videnskapsmann og alt det dér, ellers var han aldri blitt en stor videnskapsmann, en stor polarforsker, en stor diplomat. Ingen blev stor som ikke hadde en stor drøm å realisere. Og Hambro har en stor drøm han også, ellers hadde han ikke nådd de dimensjoner han har nådd, ellers hadde han ikke fått den posisjon iblandt oss han tross alt har. For vi er da vel ikke noget drømmeløst folk enda? . . .

Således sitter man og tenker, mens man leser denne bok.

Man er da heller ikke lenge om å konstatere at der virkelig lever en sterk bevissthet hos Hambro om at der er høiere verdier i verden enn de som kan telles, måles eller veies. Folk og fedreland, stat og samfund er levende virkeligheter for ham, ting som betyr noget, som der skal ofres for, som der kan leves på. Ja, kanskje er disse begreper mere levende for ham enn for de fleste andre, og kanskje er det derfor at hans offisielle taler er så gode. For de er i virkeligheten så gode at de fleste ikke kan se hvor gode de er, omtrent som de fleste ikke kan se hvor gode Wildenveys vers er. Og det er ikke for ingenting at Wildenveys navn kommer en i pennen her, Hambros taler har nettop det samme ubegripelige lette, ubegripelige faste og i samme nu formende tak på tingene som Wildenveys dikt, det blir så glatt og fullkomment at det blir vanskelig å se hvor gjennemypperlig det er. Menneskene har nu engang minst av alt evnen til å se det fullkomne, det er det som til alle tider har vanskeligst for å bli anerkjent. Hambro er likesom så altfor veldresset, så altfor korrekt. Hvis man vil se et område hvor han er mere menneske, som vi sier, det vil si hvor det urolige og flimrende, det usikre og prøvende

mere bryter på i ham så skal man ta hans lyriske oversettelser. Der er han i m p r e s j o n i s t, her er han k l a s s i k e r.

Helt forførende er det å følge disse setningers runde og mettede glans der de ruller frem som alltid like store bølger på et passe oprørt hav: passe kraftig satt i bevegelse til å holde en mengdes følelser oppe, passe tuktet til å holde dem innenfor bestemte grenser. Slik følger nettop den dyktige rommann alle havets bevegelser og utnytter dem til sin, til skibets fordel.

Det er statsmann Hambro er, i første rekke statsmann. Den beste tale han formodentlig nogensinne har holdt er da også den om «Staten og dens tjenere». Han er det fungerendes mann, det i likevekt værendes, det beståendes som det vedtatte uttrykk lyder. Dette lever han i, dette er hans vesens vesen, her er han kongenial med tingene. Derav det glatte og slepne som irriterer alle åndens fødte — og ufødte — anarkister, derav også den mørkt skinnende smidighet som tillike betyr at han er en b e t y d e l i g statsmann, en personlighet av dem man ikke kommer forbi, derav tillike den kulde midt i lyrikken som dessorienterer de blott sentimentale, de etter stemning umettelige. En kold lyriker kan også være en stor dikter, det skal vi nok få se i den tid som kommer ....

Leseren faller i tanker og sier til sig selv, ja men d r ø m m e n, hvor blir det av drømmen i alt dette?

Hambros drøm er det å se tingene fungere sikkert omkring sig, å se det bære og ikke briste, å se det som e r v æ r e; han drømmer om at alt skal bli stående stille som en stor, praktfull blomst ....

Her er hans svake punkt. Eller rettere sagt, her er hans styrke som statsmann og hans svakhet som fører. Han har ingen lyst og ingen trang til å se inn i det som kommer, det som b l i r. For der møter han det urolige og det usikre, alt det flimrende og farlige han bare som lyriker er i pakt med, men som han ellers kjemper for å holde nede både i sig selv og i verden. Fremtiden er alltid et foster og den som vil ta imot et foster må være forberedt på å få blod på hendene. Og det vil den soignerte og glansfulle Hambro ikke, det har han heller ikke hender til. Han er ikke det kommendes mann, han er det værendes. Jeg sier ikke det svunnes, for Hambro er på ingen måte nogen reaksjonær mann, skjønt han er konservativ, det er som bekjent to forskjellige ting. Han er i pakt med sin tid, han er endog i sjelden grad en tidens mann, han vil bare ikke ut av denne tid. Som formann for Nordmandsforbundet har han holdt de praktfulleste taler for norske utvandrere, i dem kommer — i parentes bemerket — hans d y p e n o r s k h e t så vakkert og overbevisende til orde, men for alle dem som vil

utvandre av tiden og skape en ny tid har han ingen sympati, dem er hans hjerte ikke med.

Og her kunde vi nu forfølge ham med kritikk på kritikk som han selv forfølger oss med tale på tale, taler vi innerst inne reiser oss imot skjønt vi sitter og er både blendet og betatt: Der hvor ikke fremtiden er med der mangler det aller viktigste!

Det kan ikke skjules at vi her står overfor en stor begrensning hos en mann som stiler så høit som Hambro og som er såpass ene om å utøve innflytelse på det norske folk fra det stede som nu engang er blitt hans. Derfor må det komme til å stå som et stort spørsmål omkring Hambro: Hvor fører han oss hen, hvad vil han med oss? Når skuten nemlig ingen fører har så blir rovgjengeren fører. Det er i virkeligheten Hambros situasjon. Mikkelsen er død, og de store gamle politiske førerskikkelser er også døde, eller borte. Ingen har vi som samler folkets oppmerksomhet likesom i et brennpunkt . . . .

Er Hambro og hans mangel på drøm, hans mangel på fremtid et typisk uttrykk for tilstanden i landet nu, og er det derfor han er så alene, så uten konkurrenter? Er vi allikevel et drømmeløst folk for tiden?

Det gjør et sært inntrykk å lese Hambros taler om Bjørnson og Ibsen nu, det samme inntrykk vi alltid har, naturligvis, når vi leser gravtaler over store menn som har vært forkjetrede i sin tid, men her i forsterket grad. Så uomtvistelig er det altså nu at vi elsket dem og satte dem høit, så oss selv i dem og kan gjøre deres ære til vår, disse to som hadde vært varg i veum, hadde vært utstødt og forbandet, jaget i landflyktighet og drevet til betlerstaven som nesten ingen andre selv i dette ulvelandet. Har Hambro som ser alt i sammenheng ingen sans for s a m m e n h e n g e n, ser han, det beståendes mann, ikke det bestående i det bestående? Denne accent av noget fullkommen uimotsigelig, noget som hver mann i landet er enig om, faller tilbake på taleren selv som en mistanke om at der er noget i veien med ham og det noget uhyggelig: Han har mistet sin egen skygge. Man ser for sig Ibsen og Bjørnson flyttet fra Nationaltheatret og hen foran Morgenbladets dører — et passende motiv for en alvorlig april-spøk, og nu så å si satt i scene av redaktør Hambro selv og på egen hånd . . . .

Det som levde i Ibsen og Bjørnson, det lever jo ikke mere nu, det er dødt, det er borte. Hvor skal vi ta det nye Ibsenske og det nye Bjørnsonske fra? Det må jo komme, ellers er det til ingen nytte å holde minnetaler over dem, ellers kan vi overlate til de døde å begrave sine døde.

Da Olav Aukrust, den eneste hvis navn det var verdt å nevne etter disse to, døde holdt Hambro ingen minnetale over ham. Men hvis det hadde vært hans skjebne å være til stede ved denne bære, og han da hadde fylt sin plass så tror jeg han hadde hatt en annen plass i folkets bevissthet enn han nu har.

Hvilket folk, vil Hambro kanskje spørre, er ikke folket alle som en, og hvor mange av oss kjente denne mann? Nei, folket er ikke alle som en, folket er først og fremst den vesle flokken som alltid drar den store flokken med sig, den store flokken som alltid stritter imot, men som alltid ender med å gi sig — og tilegne sig fruktene av den vesle flokkens arbeide.

Der er en sådan liten flokk i landet nu igjen. Og med den flokken skulde Hambro ha vært hvis han vilde være fører. Nu nøier han sig med å være leder, og det er også godt, men forskjell er det på disse to ting, og den må konstateres av og til. En usøkt leilighet til å konstatere den har vi i disse Hambros taler.

En av de fineste av dem er den til 7de juni hvor han får så klart frem at dette er vår samlingsdag. Men at denne dag betyr avslutningen på noget og ikke begynnelsen til noget det fikk vi å se, vi som kom til å oppleve «den nye arbeidsdagen» i Norge. For en dag! Hambro har engang holdt en aldeles fortreffelig og høist berettiget tale for næringslivets menn, det var i anledning av den store norske uke på jubileumsutstillingen i 1914. Dengang var denne tale på sin plass, dengang gikk det an å si om foregangsmennene på det praktiske livs område at «de er trådt tilbake i vår bevissthet kanskje mere enn rimelig og sundt er». Men nu går det ikke godt an å si det mere. Nu tenker vi ikke på annet enn næringsliv, nu har vi snart et kvart århundre ikke bestilt annet enn å gjenreise vår økonomi og nu holder vi på å drukne i praktiske foretagender som har vist sig å være så upraktiske, så slett funderte, ja ofte så falskt og uredelig oppbygget at de holder på å undergrave hele vår samfunnsorden fordi de gir dens fiender altfor gode argumenter. Hvad tid skal vi nu igjen komme til erkjennelse av at mennesket lever ikke av brød alene, at det ikke er en økonomisk, men en åndelig gjenreisning vi nu først og fremst trenger? Hambro har ikke sett at vi fattes noget her heller. Han ser aldri at der fattes noget, det er det som fattes ham.

Nu gjelder det å gjøre den tyske arbeider misfornøiet med sin stilling, sa Lasalle da han begynte. Vi kan si det samme. Atter er det kommet derhen at vi må gjøre det norske folk misfornøiet med sig selv. I 25 år har det sovet på sin 7de juni bedrift, og nu

ligger økonomiske bekymringer og materielle sorger over det som en mare. Det må vekkes op av dette mareridt. Det må forstå at ett er fornødent: ny ånd, ny fantasi. Søker vi det så skal alt det annet gis oss....

Drømmen om Norge, den kunde Hambro ikke drømme, den kan han ikke drømme før han går lenger inn i landet, inn til folkets rot og kjerne. Også her har han gjort en påtagelig feil: i talen om det norske folks lynne. Dette er ikke det norske folks lynne, det er bare en side av det. Skarphedin er ikke typen på en nordmann, han er meget mer typen på en svart og utbrent islender. Han har en tid vært moderne som type på en nordmann, men han skal ikke bli ved å være det. Olav den hellige skal være typen på en nordmann. Skal, sier jeg, for her gjelder vår vilje likeså meget som virkeligheten, det er nemlig den som forvandler virkeligheten.

Der mangler en Olavstale i Hambros utvalg av taler. Den han holdt ved åpningen av den rikshistoriske utstilling i Trondhjem 1930 var ikke god, den var ingenting. Han sier ganske visst her at «Olavsminnet er det største høidepunkt i vår historie med utsyn bakover og fremover, til erkjennelse av vår svakhet og styrke, vårt folks splittelse og de åndsverdier som kunde samle det.» Og det er jo gyldne ord. Men over den tekst var det Hambro ikke kunde tale. Han er uten dypere forståelse for Olavsskikkelsen, som niog-nitti av de hundre som stod og holdt taler rundt omkring i landet på nihundreårsdagen for Olavs død. Og det henger sammen med at han ikke tror på den gud som Olav trodde på, han likeså litt som de andre. Ingen kan forstå Olav den hellige, som ikke er av hans religion. Det må være klart, og på det punkt må der ikke hykles mere, ikke engang i festtaler.

«Det som er forgjengelig av Fridtjof Nansen er ikke mere. Det som var av ånd og av evighet lever sitt liv videre i dette folk; hans navn går over i den store skare av navn som hviskes i vårt sinn, når vi hører tonene til Ja vi elsker. Vi skimter hans høie skikkelse i det skyggenes tog som drar forbi våre øine, når vi synger: Også vi når det blir krevet for dets fred slår leir.» Det er det høieste av begrep om ånd og evighet C. J. Hambro kan heve sig til. Det er ikke nok for et folk og dets førere. Fulgte Nansen oss ikke på annen måte enn den som her er antydnet, så var hans ånd likeså fullkommen død og borte som hans legeme. Denslags talemåter er et typisk uttrykk for tidens åndelige fattigdom. Og det passer for såvidt over Fridtjof Nansens bære som han ikke hevet sig høiere han heller. Men derfor blev han heller ikke nogen fører i dypere forstand, han blev bare et eksempel til efterfølgelse i visse retninger, han som Roald Amundsen.

Alt for meget i pakt med tiden
var du høvding, og derfor sprang
ingen fremtid op av din viden
og intet mål for vår inderste trang.
Folkeånden fortsetter striden,
den skal vise oss vei engang!

I de utvalg av sine taler i Folkeforbundsforsamlingen som Hambro har tatt med i denne bok, og som forresten gir oss tilfredsstillende beviser for at Hambro har sitt gamle mot med sig også utenvelts og derfor kan være oss en god representant i mange tilfeller, sier han: «Jeg tror på en internasjonalisme av en annen art enn den vi almindelig kjenner idag, og jeg ikke bare tror på den, men jeg tror at det er den eneste frelse for Europa idag — og for hele vår samfundskultur — å utvikle en type menn og kvinner, hvis forestillinger om nasjonalisme ikke er de som hittil har rådet i Folkeforbundet, og som har betinget stormaktenes krav om å bevare sekretariatets ledelse for sine representanter. Jeg tror på en internasjonalisme som bygger på interessefelleskapet mellom alle nasjoner, som erkjenner en fellesmenneskelig solidaritet og krever rettsprinsippene respektert mellom folkene som mellom individene.» Her skimter vi noget som et positivt program, det eneste glimt vi får av noget sådant gjennom hele boken. Men Hambro bør vite at med den «tro» som ligger bakved disse ord, når han ikke videre, opnår han ikke mere enn alle de andre illusjonister i verdenspolitikken i våre dager. Han når ikke lenger enn til tingenes overflate, og han opnår ikke annet enn å forhale den nye store katastrofe med den følge at den blir enda frykteligere, når den kommer.

Er det mulig at han som står midt i begivenhetenes hvirvel, ikke har opdaget det uhyre selvbedrag som verdenspolitikken av idag hviler på? Er det mulig at han som ser hvilke krefter der rører sig bak fenomenene, kan tro på den idealisme i det blå, hvis talsmenn er en Wilson eller en Coudenhove-Kalergi?

«Det som kreves nu er en ny erkjennelsesdåd», skrev nylig en av tidens største og mest glimrende penner, André Suarés, en av dem som likesom gjennomskuer alt uten dog å kunne se til bunns. Når menneskene er nådd til den fulle erkjennelse av at dette er det første av alt det som nu må erkjennes, så kan det være at den nye erkjennelse ligger ferdig for deres øine.

DET IDEALE TEATER

LINJEN I VÅR DRAMATISKE UTVIKLING

av

STEIN BUGGE

Talløse er de forsøk som gjennom de seneste år er gjort på å løse vår tids dramatiske problem. Dømt etter sin almindelige tendens faller de i to kategorier: Den første vil undertrykke dikterens innsats og utforme en helt ut selvstendig kunst basert på scenens midler alene. Den annen søker spørsmålet løst ved å ringeakte teatret og fremelske en alltid finere form for rendyrket litteratur. I begge tilfeller linjer som bygger på avgjort ensidighet og derfor neppe kan føre frem.

Ingen har tenkt på den eneste utvei: Op mot vår samtids kaos å holde det syn på teatrets kunst, som hver gang dramatisk diktning stod høiest hadde hevd. Dette syn er at intet kan formes av verdi som ikke er født i en hellig tro på at livet har mening og mål — og at nettop teatrets innerste vesen er å styrke og øke denne skapende tro ved mektig å tolke de sceniske verker, som ut av tilværelsens lidelse og kamp kan peke mot frihet og fred.

Fremtidens nye, dramatiske kunst er ikke et estetisk problem: En mann må stå frem, som sterkere enn alle andre fornemmer vår tids mest vidtomspennende idealitet og evner å gi den dramatisk form. En mann som op mot naturvidenskapen, hvis hovmod har knust vår kunst, har mot til å vidne om vårt hjertes innerste krav som er sammenheng med det dype. Og derfor basis for tro. Og håp.

Men dessuten må det skje: At alle som elsker teatret og ønsker å fremme dets nye vekst, slår hele vårt tidsrums sceniske kunst, i diktning såvel som i spill, ut av tankene og isteden åpner sitt blikk for rekken av fortidens levende former. De som kanskje ikke mere, fullstendig, kan vende tilbake. Men av hvis uforgjengelighet som visjon alene kan stige vår egen epokes ideale teater . . .

*

Det evige gyldige og for alle tiders dramatikkk ubrytelig bestemmende er at gresk tragedie og gresk komedie ikke plutselig blev til, som litterære fenomener — men fra visse urgamle og hellige ceremonier med rot i det greske folkedyp, gjennom en lang og merkelig utvikling, gradvis løftet sig op til de to dikteriske uttrykksformer europeisk dramatikkk siden har bygget på.

For alle forskere av det greske drama er dette forhold naturlig-

vis kjent. Allikevel har det bare vært en eneste mann, som med lidenskap og glød har fremholdt den greske tragedie og komedies opprinnelse som noget mere og viktigere enn blott og bar litteraturhistorisk kunnskap. Det er Nietzsche — i sitt geniale, lille ungdomsskrift «Die Geburt der Tragödie».

Den store, tyske filosof, som på det tidspunkt av sitt liv ennå ikke riktig var blitt klar over «enten han skulde bli dikter, musiker eller filosof», legger i dette skrift, for første gang i verdenslitteraturen, tragediens og komediens uløselige sammenheng med folkets egen iboende naturmystikk og dypeste religiøse forestillinger som en målestokk på alle senere tiders dramatiske diktning, og finner at tragedien, den store tragedie, Æschylos' og Sofokles' tragedie, — likesom komedien, den store greske komedie, Aristofanes' komedie, begge blev drept, og at morderen — den greske tragedies og komedies morder, var Æschylos', Sofokles' og Aristofanes' egen samtidige og etterfølger — Euripides!

Og Nietzsches premisse for avsigelsen av en slik dom kan sammenfattes i følgende: Tragedien og komedien flyter av den samme kilde — av det urmenneskelige i vårt sinn! Begge former behandler det samme stoff, bare ut fra forskjellige forutsetninger og vendt mot hver sitt mål. Tilsammen utfyller de det menneskelige gemyttsliv! Men fordi de også omfatter det hele, er der ingen dramatisk kunst utenom tragedien og komedien — tragedien, den dype, skjønne klage over selve livets evig uløselige konflikt, den som gjennom våre lidelser, ubønnhørlig og bestandig påny driver oss mot undergangen gjennom de store katastrofer, de som efter at de har raset ut over våre hoder, og lagt våre liv i grus, alene gudene kan gjenoprette og forsone, idet de ut fra sitt høie sete forkynner: Der var en vilje over Eders! Komedien, det levende uttrykk for vår absolutte livserobring, vår seirende tro på at tilværelsen i sitt eget bryst eier evnen til å overvinne alt — gjennom latteren, den store rungende latter, som i sin svulmende kraft jager ulykken bort!

Da stod Euripides der — «denne mest tragiske av alle diktere», som Aristoteles med subtil ironi har bemerket.

Få setninger i litteraturens historie er vel blitt mere misforstått enn denne: Dens utlegning er blitt til en forveksling av Euripides' egen skjebne som dikter med tendensen i hans litterære produksjon. (Nøiaktig som i fortolkningen av Ibsen i våre dager!) For det var ikke Euripides' diktning som var «tragisk», men derimot han selv, fordi han, som kunstner, gjennom hele sitt liv, ubønnhørlig drevet av de grusomste og mest fortærende motiver stillet sig opgaver han som filosof aldri kunde tillate sig selv å fullføre. Med den gamle, greske tragedie, slik den blev dyrket av Æschylos

og Sofokles, ut av religiøsitet og mystikk, hadde hans verker intet å gjøre.

For med Euripides hadde den sokratiske skoles intellektuelle og dialektiske filosofi holdt sitt inntog og seiret i litteraturen: Sannhetskravet — det vil si, kravet til «virkeligheten», den virkelighet man alene erkjenner gjennom sine sanser og ved sin tenkning, fortrengete den dypere behandling av følelseslivet og de nasjonale overleveringer, all diktningens mål og mening.

Tragediens fundamentale tro på guddommelige veseners vilje og evne til å gripe forsonende og harmoniserende inn i de menneskelige ulykker og katastrofer blev rykket op og forkastet som en skamløs illusjon: Tanken om menneskets evige og blodige ensomhet i det veldige og gudløse univers hadde grepet sitt vanvittige grep om sinnet . . .

Men i samme øieblikk var også grunnen slått bort under komedien: På bakgrunn av den nye filosofi trådte alle tings håpløse latterlighet og motbydelighet frem i udødelig relieff. Latteren, livskraftens eget symbol blev et uttrykk for råhet, perversitet eller kynisme. Tragedien og komedien var avsløst av det «realistiske skuespill» og den første dekadenseperiode var inntrådt i dramatikken.

Det synes som om romerne har vært blottet for umiddelbar dramatisk begavelse. Deres dramatik utgjordes av greske oversettelser og bearbeidelser. Og aldeles i overensstemmelse med den fattigdom på folkelig overlevering og arv, som ganske utvilsomt må ha vært årsaken til romerrikets manglende evne til selv å skape en nasjonal dramatik, er det nu også, at da de innførte det nødvendige fra Grekenland for å fylle sine teatre, da gikk de (aldeles som i norsk teater idag!) den gamle tragedie og komedie forbi — og direkte til forfallslitteraturen. Til det groteske, det ophissende og sykkelig realistiske i «tragedien», til det kyniske, det sentimentale eller obscöne i «komedien».

Allikevel er der ikke så liten kraft og naturlig begavelse i Plautus' uvørrent anlagte, konvensjonelt utførte, men ofte merkelig livfulle komedier. Sammen med Terence har han æren av å ha reddet en rekke av den sen-greske komedieforfatter Menanders ting fra fortapelse. Men mens Terence i sine svake og pointløse «lystspill» sies å ha ligget Menanders egen fremstilling meget nær, er der grunn til å tro at Plautus i sine mere eller mindre frie oversettelser og bearbeidelser er rullet adskillig lenger i dikterisk klarsyn og kraft enn sitt forbillede. Det tør derfor ikke være ganske uberettiget, når man nettop i Plautus' begavelse har søkt

de rudimentære brokker som under de riktige betingelser, muligens kunde ha utviklet sig til en særegen, romersk dramatik.

Ellers får vi ikke glemme at det var i en romersk dramatikers hånd at tragedien for første gang sønderbrøt de lenker dens skapere hadde pålagt den. Det var Seneca, som begikk den brøde å bryte det greske krav på tidens, stedets og handlingens enhet, og derved la selve grunnlaget for den utvikling som skulde føre frem til renessansens brede, næsten episk anlagte dramatik.

Men dette var også alt. Med romerne gikk det europeiske drama foreløbig til grunne. For da en dramatisk form ved utgangen av middelalderen og inngangen til den nyere tid begynte å reise sig i Spania, i England og i andre av de tidligere romerske provinser, da var dette en form som hadde meget lite tilfelles med den romerske forfallsperiode i dramatikken . . .

Allerede i apostlenes brennende møter umiddelbart etter Kristi korsfestelse og død finner vi de første, flammende tegn på selve det synkende, klassiske dramas nye og skjønne opstandelse. Men det er fra det fjerde århundre, det tidspunkt i verdens historie, da de absolutt siste funker av grekernes høie, dramatiske kunst blev kvalt av den romerske libertinisme, at den voksende kristne kirke for alvor åpner sin favn og optar i sin liturgi selve dramaets fundamentale trekk: Samspillet mellom det levende ord og den synlige gestus og rytme. Understøttet av farver og lys, av musikk og dekor. Det er imidlertid ikke før etter år 1000 at vi virkelig kan tale om et kirkelig drama. Teksten går ut over Bibelens ord. En tydelig dialog blir til. Og latinen erstattes av folkelig sprog.

Det var intet mindre enn den levende drøm — folkets egen gjærende lengsel mot alt det som var høit og djervt, som etter det lange forfall atter fornam sin sammenheng med dramaets skapende kunst og derfor slo ring om den hellige kirke, hvor spirene var blitt vernet om — og krevet sin rett tilbake! Det var inngangen til den gotiske tid. Rundbuen sprang ut i spir og spiss. Menneskets brusende følelsesliv sattes inn i nye rammer. Det var folkekvadernes vårbruddstid med vandrende troubadurer, som stillet sig op på den åpne plass, slo strengene an og sang sine strofer om Roland den skjønne . . .

For en tid å ha fått lov til å arbeide i! Religiøst urokkelig lå den og dampet i solens lys. Ennu tung av sin dype søvn og allikevel våken og morgenny — kunde den drømme sitt dagsverk ut: Skape den høie og skjønne form, som uten å gå det nære for nært la hverdagen inn i en evighet! Vi bøier oss i ydmyghet den dag idag. Bøier oss for en artistisk visjon, hvis make vi kanskje aldri skal se.

Men på middelalderens høihet og ro fulgte nye lovløse tider. Deres særkjenne var en makeløs frodighet, en skapende virksomhet paret med utskjelset og overdrivelser — en tid som for å finne sitt sidestykke i umiddelbar utfoldelse og kraft bare kan sammenlignes med Æschylos' og Aristofanes' skildringer av selve det greske myteveld. Med andre ord en tid for dramatisk vekst. Hvad den også tilfalle blev.

For dette tidsbillede var det den 22-årige englender William Shakespeare møtte, da han en vakker dag, ukjent og liketil, holdt sitt inntog i London fra Stratford-upon-Avon: Uhildet lot han lyset fra alt det som var, sile inn i sitt sinn! Men fordi hans sinn var uten lyte, og der i hans sjel lå en drøm som intet enkelt eller samlet inntrykk kunde kve, måtte alt som kom ham i møte, føie sig inn i ham. — Av det forhåndenværende stoff, så kaotisk sammensatt av alle livets elementer, skilte hans sinn det gode ut fra det onde, det vakre fra det stygge, det høie fra det lave. Og det gode og det vakre og det høie lot han gå under, og kalte det med et dypt og skuende blikk — t r a g e d i e ! Men det onde og det stygge og det lave lot han få stavnsrett i livet og kalte det med en forløsende latter — k o m e d i e !

Men fordi den unge Shakespeare, som ethvert annet ungt talent, ikke fra først av stod genialt avsondret fra sin egen samtid, var han heller ikke blind for dette: Farene for påvirkning og forvirring lå for hånden, hadde allerede fått lov til å stikke hodet frem i flere av hans første arbeider. Så tok han sin beslutning og gikk igang med d e t h i s t o r i s k e d r a m a ! En form som før Shakespeares tid hadde vært betegnelsen for en art sceniske fremførelser, i hvilke hovedvekten var blitt lagt på en mere eller mindre farverik og detaljert gjengivelse av kjente historiske personer eller optrin.

I Shakespeares hånd tok dette anmassende og på mange måter helt ukunstneriske stoff plastisk form, idet han med flid, diskresjon og sikker hånd oppbygget sin rekke av dramaer over den engelske kongelinje fra Johan uten lands karakterløse figur til Henrik den åttendes brede, groteske skikkelse: Og så vel gjorde han dette sitt arbeide, at det på senere tiders dramatiske diktere først og fremst blev d e n n e Shakespeares form som virket fengslende og egget dem til efterligning!

Men for Shakespeare selv kan der vel ikke ha vært nogen tvil: Dette var ikke hans hovedverk, men bare en ærlig og intens edruelighetsprøve han frivillig hadde underkastet sig selv for å forberede sig til sin gjerning — den ,over alle tiders dramatiske forfall, påny å rydde vei for skaperevnens egentlige uttrykk: De store positive grunnfølelser! De som på den ene side løfter sinnet til den levende, medfølende og foredlende beskuelse av

livets lidelser, på den annen — utløser livsfrodighetens hjertelige latter.

Det var Shakespeares storverk. Og det reiste han ut fra de enkleste og mest opprinnelige forutsetninger, ut fra sin sunde naturs ubestikkelighet, ut fra «sin trofasthet mot livet, som aldri tillot ham å tape troen på det gode, selv om det også frembød så meget av det onde», som en av vår tids ypperste Shakespeareforskere, professor Dowden, uttrykker det.

Men dernæst reiste han det ut fra sin rikdom i sinnet, den som tillot ham å sammenfatte og forene all forskjell, alle motsetninger i sitt eget og våres alles sinn, så han snart kunde spøke over det store, uutgrunnelige univers og påta sig den ringeste og mest enfoldige lille menneskehjernes mest skråsikre meninger om det hele, snart iaktta den ganske menneskehet fra de evige høider, hvorfra selv den grusomste ulykke glir inn på sin lille plass i den store, harmoniske sammenheng, inntil han igjen likesom blir borte for vårt blikk i en ufattelig forening av alle livets spillende former.

William Shakespeares eget liv er oss ukjent. Bare dette vet vi: Ubemerket som en av oss andre kom han inn — og likeså ubemerket som han kom, gikk han påny ut . . .

Og dog hadde han bak sin høie, bleke panne sammenfattet årtusenerne — de som var gått forut, og de som skulde komme.

*

Slutten av det syttende og begynnelsen av det attende århundre er den dype forfallstid for den gjenreiste europeiske dramatik: For annen gang i historien gikk i dette tidsrum *tragedien* og *komedien* til grunne!

Og som tidligere, i den greske oldtid, satte forfallet også denne gang inn med den endrede opfatning av tilværelsens grunnspørsmål: Latinens, det lærde tidsroms og rasjonalismens sjelløse reaksjon la sin døde hånd over den nyere tids brusende og dype livsutfoldelse!

Og resultatet kunde ikke utebli: Den dramatiske produksjon falt påny ned til det middelmådige, ja til det kunstfiendtlige. Interessen for det avskyelige eller det frivole tar overhånd. Ikke en menneskealder etter Shakespeares død var den store tragedie forsvunnet fra England: Undrende og fulle av hemmelig forventning løfter unge generasjoner i det britiske rike den dag idag sine drømmende hoder — stirrer efter den tapte dikting, inntil også de slåes ned av de nærmeste krav!

Imidlertid hadde Frankrike tatt saken i sin hånd: Corneille og Racine! Der er meget som taler for at Corneille kunde være blitt grunnleggeren av et fransk nasjonaldrama av de aller største

dimensjoner. Corneille var en ektefødt sønn av renessansen. Hans kraftige, lyriske og bredt anlagte begavelse var et direkte uttrykk for de gjærende krefter den nyere tid hadde vakt tillive i det franske folk. Hvor trist var det derfor ikke at da Corneille gikk igang med sine dramatiske arbeider, lot han sig vill-lede av sitt nærmeste forbillede og avbrøt den sjelelige forbindelse med sitt eget folk, idet han blindt fortapte sig i det spanske dramas ganske stereotypet utviklede krav på visse faste, for Spania alene gjeldende «tragiske problemer».

Men gikk Corneille sig vill i Spania, så tapte Racine sin sjel i antikken. Racines «tragedier» utgjør den dramatiske del av det franske renessanseforsøk på å gjenskape den klassiske kunst. Og med den lovmessighet vi bare kan tilskrive tidenes tilbøielighet til å vende tilbake i sig selv, gjorde franskmannen Racine det samme som på et tidligere tidspunkt var blitt gjort av romerne — han gikk den store greske tragedie, Æschylos' tragedie, forbi, og direkte til forfallslitteraturen — til Euripides! Og strengere, blekere og farligere enn nogensinne løftet den store greske sofist sitt hvite, desperate hode op av mørket! Og påny krøp slektene sammen i angst under hans ville, skånselsløse og forferdelige blikk . . .

«Tragedien» fikk ingen efterfølger i Frankrike. Corneille og Racines dramatiske kunst fortsattes i en rekke sidegrener, av hvilke den fruktbarste snart skulde bli det borgerlige drama — en dramatisk form, som i hvert fall av franskmennene selv betraktes som deres spesielle nyskapning i europeisk dramatik, idet den «for første gang innførte personer fra de borgerlige samfundsklasser i tragedien» og lot dem snakke prosa.

Reagerte imidlertid ikke det franske folk selv positivt overfor Corneilles og Racines forsøk på å gjenskape «tragedien i den store stil», så gjorde deres gode naboer mot øst det til gangs: Hvad der av tyske høiromantikere nu efterhvert presteres av hul patos, svulst og føleri i «tragisk» retning, det utgjør et av de blad i litteraturhistorien vi gjerne springer over!

I dette tidsrum går alle verdier til grunne, svinger all vurdering rundt! Fra nu av kunde det som fremdeles var tilbake i Europa av dikterisk kraft og opprinnelighet, ikke lenger finne sitt uttrykk direkte, i nye, positive verker, av skapende verdi, men måtte utfolde sig avsides, bak hårde og strenge skall, som hån eller dyp ironi.

Dog — hvad enten tragedien gikk under i frivolitet og kynisme som i England, stivnet i konvensens som i Frankrike eller opløstes i hul patos som i Tyskland, så var det de store, positive grunnfølelsers håpløse nederlag i alle land! Og dermed — på alle hold, et øieblikkelig, instinktivt, uavvendelige tilbakefall til det intellektu-

elle og kontrollerte bevisshetslivs sikrere fortifikasjon. Den moderne satire — den «politiske», den «sociale», den «psykologiske» og den «litterære» komedie — fremstod, Dryden, Molière, Voltaire, Holberg og Wessel!

Hvor håpløst selv de frieste ånder stod fast i sin samtids dramatiske forfall viser ikke minst en Lessing!

Da denne ranke skikkelse med harme vendte sig mot de dramatiske utartningsformer, som til slutt truet med helt å oversvømme tyskerne, og påny henviste sine landsmenn til det grunnleggende i gresk og engelsk dramatisk litteratur — og i den forbindelse innla sig udødelig fortjeneste ved påny å løfte Shakespeares verker ut av deres næsten 150 års lange bortglemthet, da var det ikke for de store, positive grunnfølelser han åpnet sig, ikke for tragediten og komedien, men for den store englenders sakkyn-dighet og flid — for Shakespeares historiske drama!

Denne litt tørre, vederheftige og helt edruelege måte å forene sin kunsttrang med sin historiske viden på var det først og fremst som tiltrakk den tyske ånd i dens reaksjon overfor høiromantikken, og som vi gjenfinner i den sprenglærde og temperamentsfulle Lessings dramatiske arbeider. Denne linje var det da også Goethe og Schiller optok etter sin lærer og bar videre.

Vi har et par uttalelser av Goethe som med grell kraft bærer like inn i centrum av den skjebnesvangre tankegang, som endog like inn i det 19de århundre skulde få avgjørende betydning for tysk, dramatisk litteratur: I et brev til Zelter sier han: «Jeg er ikke født til tragisk dikter, ti min natur er harmoniserende. Derfor kan det tragiske tilfelle ikke interessere mig da det egentlig i sin grunn må være umulig å harmonisere.» I sine samtaler med kansler v. Müller kommer han tilbake til samme tankegang: «Det tragiske beror på en motsetning som ikke kan utlignes. Så snart der inntre utligning, eller den sees som mulig, forsvinner det tragiske.» Og videre: «Tragisk kaller jeg en situasjon av hvilken ingen utgang er mulig, ingen forsoning tenkelig.»

Allerede den danske filosof Harald Høffding har i sitt sympatiske, lille skrift «Den store Humor» påvist Goethes manglende evne til klart å holde sig for øie det komiske hele vesen og betydning. Med samme rett kan man fremholde Goethes misforståelse av det tragiske!

Vi så i vår gjennomgåelse av den greske tragedie, at etter ulykkens hele forløp i avmakt, efter den uundgåelige katastrofe, inntre påny den guddommelige utligning og harmoni: Den menneskelige opgåen i selve tingenes høiere orden — en meget vesentlig, om ikke den aller vesentligste del av tragedien!

Efter Goethes definisjoner av sig selv skulde han kanskje nettopp hatt betingelser for tragedien — og derved kanskje også for komedien! Istedenfor lot han dem begge ligge. Resultatet blev det tyske moral-filosofiske lesedrama!

Schiller som på dette punkt muligens så noget klarere enn sin store samtidige, opsluktes imidlertid fullstendig av sine lyrisk-patriotiske og romantiske tilbøieligheter, og kom egentlig aldri ut over det historiske drama — en form han visstnok, det får innrømmes, i sin grenseløse intensitet og oprørstrang maktet å tilføre uomtvistelige verdier.

*

Da stod Bjørnson og Ibsen der — midt i det 19de århundre!

Efter et langt nasjonalt forfall på over 400 år, var skapende norsk geni påny våknet op og brøt igjennem!

Med dype røtter i den norske renessanse som den dag idag, på andre felter, fremdeles bruser frem over våre hoder, utløste Ibsen og Bjørnson den skapende evne i europeisk dramatik, idet de påny ryddet veien for det urmenneskelige i sinnet!

Før århundret var omme, var deres verk gjort: I Sverige og Tyskland, i England, i Amerika og i Frankrike, i Russland, i Ungarn og Italia hadde ryktet båret de norske verker frem, hadde folkene favnet de levende ord i sin skapende evnes frigjorte flod . . .

Og fra alle land strømmet den store hyldest vårt folk svulmende i møte! Det er vårt nasjonale privilegium å stille våre egne på plass: Bent imot alle utlandets komplimenter er det vår plikt å vidne at de norske dramatikers verk i det 19de århundre ikke var en avslutning, men en start! Ti for oss som hertillands skal arbeide videre, er der nu nødvendig å se klart . . .

Bjørnsons og Ibsens dramatiske arbeider med emner fra norsk historie er i det store og hele overvurdert. Som Lessings, Goethes og Schillers historiske dramæer bunner de i Shakespearsk nødtørftige studier uten å eie sine forbilleders sceniske kraft. Stoffet er ennu ikke underordnet komposisjonens krav. Hensynet til den nasjonale gjenreisning og de patriotiske detaljer fra deres lands historie veier tyngre for de to diktere enn hensynet til verkets fullkommenhet som estetisk uttrykk for den folkelige overlevering og arv. Deres fedrelandskjærlighet blev derfor et fremmedlegeme i deres kunst, en alltid voksende mur mellom dem selv og deres frie, uhildede menneskeverdier — en mur, som hvis den ikke skulde stenge dem inne og stumpe dem av, måtte sprenges. Og muren sprang! Det historiske drama blev forlatt og linjen stukket ut til den rikere flukt, som snart skulde følges av alle.

Det er ofte nok fremholdt at Ibsen i brytningsårene skal ha søkt

tilbake til den greske tragedie, og at det særlig er Sofokles' ånd som skal ha fylt hans sinn. Vi får se sannheten i øinene. Så tett og fast et kunstverk kan stå for den almene bevissthet, kan en nøktern analyse ikke se bort fra den deling som bestendig kan gjøres mellom innhold og form. Holder vi Ibsens verk op mot det gamle Grekenland med denne deling for øie, ser vi at hånden er Sofokles' — men røsten er Euripides'!

Det var ikke den store, greske tragikers livssyn Ibsen delte, men den store greske realists — ikke Sofokles', fra Æschylos arvede, og i kysk og hellig uberørthet viderebårne dype tragiske syn, men Euripides', fra Sokrates og de greske sofister mottatte grusomme og gudløse: Katastrofens uoprettelighet — menneskets blodige ensomhet i det veldige univers . . .

Og når Ibsen allikevel evnet å prege dette livssyn med sin egen individualitet, så var det fordi han ikke som Euripides var negativ — livs-forakter, men positiv, livs-forlanger! Fordi han, tiltross for at han ikke kunde se annet enn at livet var ondt og sykt og lavt, ikke vilde opgi sin tro på at noget bedre, noget sterkere og noget høiere måtte kunne skapes!

Møtes han derfor med Euripides i sin skånselsløse realisme, så sprenger han sofistens filosofi med sin navnløse og kaotiske livskraft: Hvor Euripides med en lystmorders drift leker mellom sine ofres vanvittige pinsler, der hugger Ibsen til som en skarp-retter. Hvit, sammenbitt og konsentrert om katastrofen!

For den var det som fra først av optok ham — som til slutt besatte ham, så han nu ikke lenger vilde se noget annet enn dette: at langt inne i livet, dypt nede på bunnen og skjult av allehånde skjønne løgner, der lurte den evige fare, den som aldri hvilte, men hemmelig, ad tusen veier, umerkelig listet sig inn på oss, til den en dag, plutselig, vanvittig, som en navnløs redsel styrtet sig over oss og begrov oss i mulmets evige mørke!

I det lys løste Ibsen sine verker ut. Og til den utløsning kan det nok hende at han lånte noget at håndlaget fra Sofokles. Hvor skulde han også ellers lært faget — selve emnets subtilt geniale løsning og form — om ikke hos ham, som eiet oldtidens fineste formsans?

Men synet var ikke Sofokles! — ikke sorgens lange, levende uendelighet i sinnet, og derfor heller ikke gledens. Bare livets knusende slag Og så menneskets tross: Det «naturalistiske skuespill» — ikke tragedien og komedien!

*

Bent imot Ibsens utvikling går Bjørnsons. Vi ser ham i overgangstiden mellom hans historiske og moderne diktning, dette

omslag som også for ham skulde bety frigjørelse fra snevrere politiske hensyn diktningen selv ivold: Hans dype og medfødte dragning mot alt som kunde samle og gi felles glede, hans endeløse kjærlighet til menneskelig liv og virke, alt dette lyse og byggende han allerede hadde løftet frem for oss gjennom historien, men som nu skulde frigjøre sig og bli sjelen i en diktning som i en rikere og mere universelt mottagelig form skulde føre de dyre motiver fra overleveringen videre.

Men nettop i disse samme mektige krefter som tømret hans skikkelse — vi kan ikke la være å se det — nettop i dem lå også den lille brist som skulde svekke hele Bjørnsons evne som dramatisk skapende kunstner!

Om livet ofte kunde ta den gale vending, om det uforsonlige, det håpløst uoprettelige kunde trenge sig frem, så var der i hans sinn den uimotståelige trang til, i sine verker, allikevel å finne frem til en forsoning — og denne trang var tragediens dype grep i ham!

Men fordi hans o p t i m i s m e, hans sunde naturs ubetvingelige styrke, stillet sig mellom hans syn og hans erkjennelse, så vilde han ikke vite av annet enn at det lå i den menneskelige naturs egen evne å fremkalle forsoningen — lukket han sine øine for den ytterste sannhet, at den store fred bare kan følge på den fulle katastrofe, bare kan trenge sig frem og utløse vår sorg, når den for vårt sinn danner billedet av den høiere tingenes orden, i hvilken selv våre hårdeste ulykker går lovmessig op.

Det var som et slags lyst bedrag overfor livet i dette — et Prometheus' mektige ran av ilden fra gudenes høider til menneskenes dal. Og gudenes hevn kunde ikke utebli: Skaldens syn blev blendet . . .

Og så får vi da i hans alvorligere ting, i hans «skuespill» og «dramaer» dette besynderlige brudd på kontinuiteten som efter hvert blir særkjennet for Bjørnsons dramatikkk — disse næsten naivt fortryllende omslag i stemning og stil, som vi likesom ikke riktig kan la være å dra litt på smilebåndet av, fordi vi liker dem, men allikevel instinktmessig føler at der er noget galt i planet.

Bare hver gang han rigtig skulde ha slått sig løs, og gjennom en herlig spøk for alvor ha overbevist oss om tilværelsens evne til å løfte sig over sig selv, da kom det likesom over ham at der bak livets lysere sider lå en mørkere tone, som visst også burde tas med. Og derfor får hans «lystspill» likesom ikke tak, dveler i et slags halvlys av t r a g i - k o m e d i e, og latteren, komediens lysende sjel, blir ikke forløst . . .

Ja, etter en litterær stagnasjon på over 400 år brøt i begynnelsen av forrige århundre norsk geni og norsk naturbegavelse påny igjennem og skapte på mindre enn 100 år en nasjonallitteratur, som på dramaets område opnådde førerstillingen i verdenslitteraturen.

Vi har i det foregående forsøkt å antyde den dypere sammenheng i dette gjennombrudd for norsk dramatik, og fastslå at det skyldtes Ibsens og Bjørnsons evne til, over århundrers forfall, påny å utløse en dramatisk diktning, som med røtter i rikere perioder brøt sig frem til et oprinneligere følelsesliv.

Men samtidig så vi også hvorledes Ibsen og Bjørnson, hver på sin måte, likesom atter gikk sig vekk i den tåke de med utfoldelsen av hele sin dikteriske kraft hadde maktet å splitte, og årsaken til dette fant vi var at de begge lot krefter få overhånd, som påny førte dem bort fra det som hadde vært det centrale i deres gigantiske begavelse: Urdriften! Opkommet! Det nordiske stensinn i åpent utbrudd! — Ibsen, diktert av tidens naturalistiske filosofi, Bjørnson, forledet av sine altruistiske og optimistiske tilbøieligheter.

I et misforstått krav på kunst og kultur har Ibsens og Bjørnsons nærmeste efterfølgere forrykket våre mestres perspektiv og forspilt sin arv. En ny generasjon har ordet!

Ærbødige, men uten frykt, trer vi de store i møte. Og fordi vårt sinn er åpent og vår kjærlighet til deres verk ikke sløres av nag, er det vi ser tvers igjennem —:

Dømt av tiden, tynget av uløselige konflikter nedla Ibsen og Bjørnson sitt verk, og bad oss bære det videre . . . Bad oss så høit og så sterkt som de begge med hele sin kunst kunde makte, ikke å stanse hvor de selv hadde måttet gi op — men i rikere tider, med finere verktøi, påny trenge inn gjennom deres uthamrede ganger — sprengte sig frem videre — bringe den ut i dagen, den endeløse rikdom de begge hadde brutt sig frem mot: Gledens og sorgens helsebot i sinnet, lidelsens lutrede vei mot fred, latterens rislende strøm gjennom alt . . . tragedien og komedien — linjens fullendelse i vår dramatik!

Seirende stupte de begge på post i grålysningen mot den tapte storhet . . .

VERDENSPOLITIKKENS FORFALL

av

S. NEANDER NILSSON

De verdenspolitiske begrepsdannelser har aldri stått så høit i kurs som i årene etter 1918. Verdenspolitiske idéer av større eller mindre bærekraft behersker den politiske diskusjon. Statsmenn som har bragt slike internasjonale projekter på bane feires som samtidens største politikere: Wilson, Briand. Forfattere som har gjort det til sin oppgave å propagere for disse idéer opnår en større berømmelse enn før i verden de store litterære genier: Coudenhove-Calergi. Verdenspolitikken er simpelthen blitt samtidens mest utbredte litterære mote. Internasjonalismen, som før krigen bare var et fanatisk dogme hos et revolusjonært underklasseparti, er i egentligste forstand blitt intellektuelt hoffähig. Samtidig sysselsetter den internasjonale politikk et apparat av praktiske politikere, vitenskapsmenn og journalister, som blir større og større for hver dag. Nasjonenes Forbund i Genève arbeider uten opphold, de internasjonale konferanser blir flere og flere, de internasjonale meningsutvekslinger som tar sig form av visiter og gjenvisiter mellom utenriksministre og regjeringschefer, forekommer nu praktisk talt så ofte at det gamle diplomatiske maskineri til en viss grad kan sies å være satt ut av funksjon. Den politiske internasjonalisme arbeider i et uhyre forsert tempo. Verden oversvømmes av internasjonale og mellempfolkelige pakter og overenskomster. De internasjonale ord, fraser og idéer, oplever kort sagt en åndelig høikonjunktur som aldri før.

På den annen side kan det dog ikke undgå nogen at verdens forskjellige stater befinner sig i en voksende tilstand av isolering. En overophetet nasjonalisme bestemmer den åndelige kurs i de fleste land i og utenfor Europa. Verdenshandelens økonomiske system bryter sakte men sikkert sammen. Forhøiede tollmurer, importforbud, ja til og med regulær boykott overfor utenlandske varer er tidstypiske verdensøkonomiske fenomener. I teorien er det verdenspolitiske fellesskap sterkere enn nogensinne — i praksis må man vente at dette fellesskap nårsomhelst kan opphøre å eksistere. Vilde man tale om verdenspolitikken forfall, så var det i virkeligheten ikke noget paradoks. Paradokset er det at dette forfall har begynt å gjøre sig gjeldende i en tid som mere enn nogen annen er blitt preget av verdenspolitikk og internasjonale idéer.

I all denne snakk om verdenspolitikk og internasjonalisme bør man nemlig ikke glemme at det før 1914 eksisterte et temmelig

fast og velordnet verdenspolitisk system. Dette system som ut fra en rekke forbund og overenskomster gav sig form av bestemte politiske maktkombinasjoner, hvilte imidlertid på en langt sikrere grunn enn den disse overenskomster selv kunde skape. Grunnen var i virkeligheten visse idéologiske og psykologiske faktorer som nu praktisk talt er forsvunnen.

Man har efter 1918 i de internasjonale diskusjoner innført et nytt begrep som man pleier å kalle for «verdensmoralen». Denne verdensmoral eksisterer ikke — den eksisterte heller ikke før krigen. Før 1914 fantes det imidlertid en «offentlig mening» i verden som i det minste indirekte bestemtes av visse moralske faktorer. Det fantes en viss fellesskapsfølelse mellom de folk som tilhørte den hvite rase. Det fantes videre en følelse av samhörighet mellom alle kulturland beroende på den ensartede struktur i deres kulturelle, økonomiske og sociale liv. I den henseende fantes det forøvrig også en tendens som gikk ut på utjevning av de motsetninger som enda eksisterte: monarkisk styrte stater efterlignet mere og mere republikkenes regjeringsform og republikkene på sin side holdt på å omskape sin historiske revolusjon til et konservativt system. Det fantes således praktisk talt hele verden over en felles borgerlig livsanskuelse, mere eller mindre konservativ, mere eller mindre radikal — men i hovedtrekkene bestemt av den franske liberalismes idéer med disses praktiske utformning i den politiske parlamentarisme, og den økonomiske kapitalisme. Det fantes i det 19. århundre, op til 1914, et idéelt fellesskap mellom kulturfolkene av en slik art, at det bare kan sammenlignes med den katolske kirketanke som behersket verden under middelalderens siste århundrer.

Allerede krigserklæringen brøt, i rent ytre forstand, hele dette system istykker. Krigen skapte tre sig imellem absolutt isolerte grupper: centralmaktene, ententen og de nøytrale. Efter krigen løste disse grupper sig igjen op og nye løsere og stadig foranderligere grupperinger opstod. Noget nytt verdenspolitisk system opstod imidlertid ikke. Russland isolerte sig fullstendig fra Europa. I mindre grad gjorde de samme isoleringstendenser sig gjeldende i Amerika. England trakk sig tilbake innenfor sitt eget imperiums grenser. Tyskland, Østerrike og Ungarn er — for å bruke Stresemans terminologi — ikke lenger subjekt, men objekt i verdenspolitikken. Ingen av disse stater har gjort noget forsøk på å oprette et nytt europeisk system. Bare Frankrike har på sin vis prøvet på å sammensveise verdenshandelen under sitt hege-
moni — uten at det er lykkes. I dette øieblikk er Frankrike tross sitt gull og sine fjorten års diplomatiske anstrengelser, langt mere isolert enn i 1918, for ikke å tale om i 1914. Men det samme gjelder

i enda høiere grad alle de andre stater. Noget verdenspolitisk system eksisterer ikke lenger — ja ikke engang et politisk forbund mellom to eller flere stater, som er av den beskaffenhet at det skulde kunne motstå en krigs påkjenning.

Dette ytre sammenbrudd av verdenspolitikkens systemer har imidlertid først og fremst sin årsak i at den indre idéelle samhörighet mellom landene er ophørt. Den internasjonale «offentlige mening» som grunnet sig på gjensidig respekt folkene imellem, blev fullstendig berøvet sitt etiske innhold i det øieblikk engelskmennene erklærte tyskerne for «hunner» og tyskerne på sin side anså det for selvfølgelig at Gud Herren vilde uttenke særskilte helvedeskvaler for de elendige engelskmenn. Den krigsløgnpsykose som i fire år fullstendig forgiftet Europas åndelige atmosfære, efterlot ikke engang hos de kulturelt høitstående nogen plass for det sunde omdømme som hittil hadde regulert samlivet mellom folkene. Den europeiske samhörighet i tanke og kultur forsvant fullstendig under krigen og er siden ikke blitt gjenoprettet.

Den fellesskapsfølelse mellom de hvite folk som var den selvfølgeligste årsak til disse folks herredømme over de farvede masser, forsvant også da farvede tropper blev satt inn i krigen. Negertroppene på Vestfronten var uttrykk for en tanke som står i diametral motsetning til den som skapte de hvite folks hegemoni i verden. At dette hegemoni nu holder på å rystes i sine grunnvoller er derfor bare en selvfølgelighet. Efter krigen danner ikke de hvite stater en felles front overfor de farvede raser mere. Da synes snarere fellesskapet mellom de farvede — tross forskjellige slags himmelstrøk, sprog og hudchatteringer — å være sterkere enn mellom de hvite....

Som en direkte følge av verdenskrigen forsvant også den ensartethet i folkenes kulturelle, økonomiske og sociale liv, som i det minste før 1914 hadde vært betraktet som et selvfølgelig idéal. Især under krigens siste fase preket man blandt vestmaktene folk demokrati og liberalisme og påstod at krigen førtes i disse prinsippers navn mot de «frihetsfiendtlige» regjeringssystemer i Mellem-Europa. Disse systemer var imidlertid ikke anti-liberale. De hadde alle, skjönt motvillig, funnet sig i den liberale utvikling, og såvel i Tyskland som i Østerrike, akseptertes liberalismen med eller uten kritikk av alle de styrende. Liberalismen var hele verden over den politiske diskusjons felles plattform.

Denne plattform er forsvunnet. Mellem-Europa aksepterte ganske visst i 1918 liberalismen fullstendig. Men istedet brøt Russland og Italia ut av det liberale tanke-system. Utviklingen i disse land er høist forskjellig, men begge lands regjeringssystemer har i hvert

fall en idé til felles: de ikke bare negligerer liberalismen, men de betrakter den praktisk talt som en statsforbrytelse. Fellesskapet i social og økonomisk tenkning er dermed forsvunnet også i Europa.

Her er ikke stedet til å diskutere den eventuelle verdi av disse forskjellige politiske idéer. Hva'd mig angår, skulde jeg være tilbøielig til å innrømme, at for eksempel fascismen i visse tilfelle eier et verdifullt idéinnhold som liberalismen mangler — og vice versa. For Europa som helhet er formodentlig heller ikke fascismen en fare. Faren ligger i at et europeisk samarbeide mellom disse, spesielt i økonomisk henseende, ekstremt ulike systemer, viser sig mere eller mindre umulig. Følgen er en stadig mere overhåndtagende isolering mellom statene. Også i økonomisk henseende.

For å gjøre et resummé: År 1914 forlot alle stater den inntil da selvfølgelig felles plattform og begynte å utvikle sig i forskjellig retning. Det fellesskap som eksisterte mellom dem var enda i 1918 sterkere enn i 1923 og i dette år igjen sterkere enn i 1932. Den almindelige oppløsning skrider med andre ord stadig frem. Årsaken til denne stigende oppløsning skulde jeg for min del være tilbøielig til å se i det faktum som den spanske filosof Ortega y Gasset har gjort til gjenstand for en så genial analyse i sin bok *Massenes opstand*. Denne masseopstand har i virkeligheten bestemt verdenspolitikkens gang i de fjorten år som er gått siden krigen.

Verdenskrigen karakteriseres av en uhørt massemobilisering, ikke bare i militær men kanskje enda mere i psykologisk henseende. For å nå det mål: å vinne krigen tok de styrende i alle land massene til hjelp. Massen fikk i politisk henseende en betydning som den formodentlig aldri nogensinne i historien har hatt. Enden på utviklingen blev at massen ved krigens slutt krevet oppfyllelsen av de givne løfter.

Krigens ophør karakteriseres derfor i de fleste europeiske land — seirende, såvel som beseirede — ved en hel rekke av masserevolusjoner. Russland, Tyskland, Østerrike, Tjekkosllovakiet, Balkanstatene og Italia har på en eller annen måte fått sin blivende statsordning bestemt av slike masserevolusjoner. I alle disse land har den regjerende klasse ganske enkelt måttet vike for de store masseopbud — jeg gjør opmerksom på at jeg, likesom Ortega y Gasset, med masse ikke bare mener den politiske masse — men også i de land som er sluppet heldigere fra det hersker de styrende nu bare ved massenes nåde. De rettigheter som den italienske filosof Pareto i overensstemmelse med sin berømte eliteteori mener bør tilkomme «den politiske klasse» er overalt blitt sekularisert av massen. Med dennes stigende

rettigheter har den jevne mann i alle land begynt å hengi sig til en overvurdering som er fullstendig grotesk. Men det er nettopp denne selvovervurdering — den uvitende mellembegavede gjennomsnittsborgers eller gjennomsnittsarbeiders barokke forestilling at han virkelig forstår sig på å styre en stat — som nu bestemmer politikken i alle kulturland.

Følgelig er også verdenspolitikken utelukkende underkastet massenes innflytelse. For å si det med et paradoks: Det er ikke Mac Donald, Papen og Herriot som i siste omgang bestemmer hvorvidt det skal skapes en europeisk forståelse eller ikke; det er arbeideren i Lancashire, bonden i Bretagne og snekkersvennen i Hildburghausen som har denne avgjørelse i sin hånd. Dette vet statsmennene meget godt. Følgelig finnes det heller ingen av dem som foretar sig et skritt uten et sideblikk til sine velgere. Derav det søkende, det ubestemte i all verdenspolitikk nu....

For det er en ting man bør huske: Massen ønsker ingen verdenspolitikk.

I fire år hissedes de forskjellige lands masser ustanselig og konsekvent op mot hverandre. Massepsyken er imidlertid uhyre konservativ. Den masse som blev hisset op i 1914 befinner sig følgelig stadig i ophisselse.

Dertil kommer et faktum av enda større betydning: Ved krigsslutningen og enda langt inn i det forrige decennium bestemtes utviklingen av den generasjon som enda i det minste i nogen grad levde i førkrigstidens forestillinger. Tross all krigspropaganda eide dog denne generasjon visse begreper om det europeiske fellesskap som eksisterte før 1914. Den ungdom som nu efterhånden har vokset op har imidlertid ingen anelse om disse ting. Den griper virkeligheten slik den er. For denne ungdom betyr krigen og fredsslutningen ikke den forsyndelse mot den europeiske tanke som for den eldre generasjon — disse begivenheter danner egentlig utgangspunktet for dens politiske aktivitet. For den franske ungdom gjelder det om å fullbyrde freden, for den tyske om å fullbyrde krigen. Begge disse to tendenser er sterkere nu enn i 1918 — og for alle europeiske land gjelder det at ungdommen er langt mere fanatisk, krigsentusiastisk og nasjonalistisk enn den generasjon som utkjempet verdenskrigen.

Verdenspolitikk er likeså nødvendig nu som i 1914. De ledende politikere vet dette og arbeider uten rast og ro på å tømre en ny grunn. Derav den uhyre internasjonale travelhet, alle konferansene, alle traktatene, alt papiret, alle de vakre ord.... Men det er et fortvilet arbeide. Overfor det uhørte trykk innenfra i alle land faller de verdenspolitiske projekter fullstendig til jorden. Dette er vår tids og vår kulturs egentlige tragedie.

EUROPEISK UNGDOM I OPRØR

EN ENQUETE

Vi offentliggjør her en enquête hentet fra siste hefte av *La nouvelle revue française*. Den gir et godt bilde av hvordan europeisk ungdom tenker nu for tiden. Den er avgjort i oprør. Ordene er tildels uklare og svevende, men meningen er klar: Der er to leire, en for marxismen — man kunde kalle dem de gammelrevolusjonære — og en annen som gjør revolusjon mot revolusjonen — man kunde kalle dem de nyrevolusjonære. Revolusjon vil de nemlig alle, noget nytt føler alle må til. Det gjærer og bruser i de unge sinn: revolusjon, revolusjon! Hvordan vil de nye virkeligheter komme til å ta sig ut?

Allt dette vil nemlig før eller senere gi sig utslag i konkrete virkeligheter. Man skal ikke la sig bedra av at det nu fremtrer i en diffus form, som bare ord. Ordet er skapende og det former alltid de nye verdener på denne svevende og dikteriske måte. Virkeligheten diktes først. Det er de gamles feil at de ikke forstår dette. Form er en avslutning og ikke en begynnelse. Det voksne menneske begynner som barn, den hårde gamlingen var engang en liten, bløt, lallende klump. — Les hvad de unge her skriver, det er perler som viser tidens tendenser.

Det franske tidsskrift innleder enquêten med følgende ord: Er det mulig å påvise et fellestrekk hos den franske ungdom av idag, en vesentlig fellesinnstilling til tingene? Det ser ut som faren har skapt en solidaritet mellom dem som hverken læremestre eller doktriner tidligere har kunnet skape: en enstemmig avvisende holdning overfor denne forvirrede og usalige tid, hvor alt det som et menneske kan sette sin kjærlighet og sin vilje inn for, er blitt avskåret fra sitt levende utspring, skjendet, forfalsket, forvrent. Slike grupper av fransk ungdom som *l'Ordre Nouveau*, *Esprit*, *Combat*, *Plans* og *Reaction* utstikker, både ved sitt åpenbare brudd med det gamle og ved sine krav på nyskapselser, retningslinjene for en ny fransk revolusjon. Deres anti-kapitalisme er ikke *Den 3dje internasjonales*, skjønt marxismen som de stiller sig i opposisjon til, utvilsomt er et av deres viktigste utgangspunkter. De bruker den når det passer dem, som støttepunkt, og mange av sine anklager har de til felles med motstanderne. Der utkrystalliserer sig allerede i disse gruppers holdning en vilje til å se tidens elendighet i øinene, som er forholdsvis ny hos de intellektuelle, og i dette tilfelle så voldsomt accentuert at den kan synes tilstrekkelig til å danne grunnlaget for en fellefront, selv om denne også må bli provisorisk. Det er ut fra dette syn vi har samlet nedenstående erklæringer.

Henri Lefebvre gir et almindelig utsyn over problemene ut fra doktrincært-marxistisk standpunkt. Han er aktiv socialist og kjent (fra 1926) som en av de førende krefter i tidsskriftene *Philosophies* og senere i *l'Esprit*.

FRA ÅNDSDYRKELSE TIL DEN DIALEKTISKE MATERIALISME

Ungdommen har nu i mange år stått med en angstfull og irritert følelse overfor en tilværelse hvis eneste hensikt synes å være å kjøpe og selge — selge sig selv, sitt liv og sin tid for å komme i besiddelse av ferdiglagede forestillinger, gjenstander eller kvinner.

Mange av dem har forlenget innsett at den eneste mulige og verdige holdning overfor denne verden var forkastelse. Vi forkastet og avviste dette univers. Men vi begrunnet dårlig vår avvisning. Det forekom oss, like til for få år siden, at vi fulgte et slags åndens kall, at vi vandret mot poesien høider, mot evigheten. Vår avvisning, som vi stundom drev til absolutt isolasjon, ja til fullkommen taushet forekom oss en holdning i sig selv.

Virkelig revolusjonære var sjeldne blandt oss oprørere av etterkrigstidens generasjon. Mange er blitt forrædere mot revolusjonen enten ganske kynisk eller fordi de kom til et kompromis med sig selv. De har akseptert denne verden, de har tjent penger eller høstet ære, de er ferdige. Nogen av dem var mislykte eventyrere som klaget over den borgerlige epokes mangel på uforutsette muligheter, med andre ord på sensasjoner. De hadde ikke forstått at den borgerlige epoke gir større spillerum for det eventyrlystne individ enn noen annen i historien, men ganske visst bare for et bestemt slags eventyrere: for puritaneren og regnemesteren, taskenspilleren i abstraksjoner, en Ford eller en Kreuger. Disse oprørere av romantikk, disse forsinkede condottierer har satt sig selv ut av spillet. Kanskje danner de enda en eller annen liten «revolusjonær» gruppe, men uten betydning. Atter andre iblandt oss har lagt sig til en tragisk maske. Av asketismen overfor det borgerlige samfund har de gjort sig en anstrengt posisjon, av poesien et komfortabelt tilfluktssted og av fortvilelsen en profesjonell fornøielse. Jeg skal ikke nevne navn. Man vil kjenne dem igjen på beskrivelsen.

Hvor mange er det som er blitt revolusjonære ut fra forståelsen av de virkelige årsaker til deres fortvilelse og fornektelse, årsaker som fører alle forhold mellom menneskene tilbake til penger eller varer. Det er svært få.

Men i løpet av de siste 3 år er der inntrådt en ny situasjon. Det kommer ikke mere an på å «leve» intenst, på å bekrefte skjønnet og frelse poesien. Det er ikke mere tale om mengdens krav på den ene side og de intellektuelles selvoptatthet og «rene» attituder på den annen side. Kreftenes spill har forenet motsetningene. For flere og flere dreier det sig nu om å leve, simpelthen om å leve. Mange av de unge er truet på livet, og de vet det. Det dreier sig ikke mere om en verden full av lede, som den var det for en Baudelaire eller en Rimbaud, det dreier sig om en verden full av lidelse og død. Krigen synes ikke mere et tragisk mellomspill, men et periodisk, cyklisk fenomen, helt selvfølgelig i en verden slik som den er innrettet idag. Mens man går og venter på denne død har man knapt nok noget å spise sig mett på. Ikke nok med at man er nødt til å selge sig selv, men man

finner ikke lenger nogen å selge sig til! Det er på den måte historien tvinger oss til å gjøre op med det gamle almenmenneskelige samliv. Døden står og truer. Livet er ikke lenger til å leve. Nu må vi forstå tross alle våre undvikelsesreflekser, alle våre flukt-komplekser, alle våre små «indre» affærer! **L e v e**. Problemet er bragt ned til sitt elementære grunnlag, tilbake til det eneste virkelige utgangspunkt for en løsning av det. Befriet for sine tåkete omsvøp stilles det nu, etter at kapitalismen er gått i oppløsning, ikke bare til nogen få «tenkende», dets økonomiske grunnvold kommer tilsyne under de lyriske overbygninger og alle drømmeriene. Det materielle problem er ikke mere bare for de elendigst stillede av proletariatet, men for massene i det hele tatt. **L e v e**. La oss se bort fra besteborgerne og alle dem som regner med å holde sig flytende i forvirringen. All annen ungdom må bli revolusjonær, må gripe grunnvollen an, må gi sig i kast med selve den fundamentale årsak til denne infernalske verden, med **k a p i t a l i s m e n !**

Men et slikt syn på tingene forandrer hele vår livsinnstilling. For ser vi det slik så gis der ikke mere utflukter og ikke mere flukt fra virkeligheten, ikke mere evighetsdrømmer og ikke mere golde spekulasjoner, ikke mere hovmod, ikke mere fornem tausheit. Da er det bare å arbeide for å rykke ondet op med roten.

Og noget blir klart for oss: Vi befinner oss i en overgangsperiode, skapende og destruktiv på en gang, som vil vare i lang tid fremover. I løpet av den tid vil der ikke bli plass for personlige problemer, problemer som individuell lykke eller fornøielse; eller hvis de blir stillet disse problemer, så vil de vise sig å være uløselige. Livet kan ikke befries før etter utløpet av denne tid. Og skulde nu nogen være grepet av et mektig tragisk ønske om å uttømme betydningen av ordene «leve» og «være», så vil han, hvis han ser tingene fra vårt synspunkt, komme til den konklusjon, at hver ting har sin tid, hvert problem sin historiske time og at man må avvikle spørsmålene ét efter ét og begynne med å ville **f o r a n d r e** tingene. Det er først da man arbeider for revolusjonen i egenskap av materialist og dialektiker som skjelner mellom opgavene og tidspunktene for deres gjennomførelse.

Den intellektuelle ungdom som forstår revolusjonen har i virkeligheten ingen andre essensielle krav enn proletariatet. Ungdommen legger bare enda mere kraft i sitt skrik: **L e v e**. Noget å spise. Ingen krig mere. Frihet, d. v. s. få lov til å arbeide for oss selv og ikke for andre. **F o s** oss selv! Vi hater ikke det sociale arbeide, men vi vil at fruktene skal tilfalle oss som arbeider. Vi vil omforme den materielle verden efter en plan som støtter sig på

makten i det internasjonale proletariat. Vi vil omgjøre livet og tenkningen men begynne med å omgjøre den økonomiske basis.

Uten om de materielle krav som vi har felles med proletariatet har vi imidlertid vårt eget program og vår særskilte funksjon i revolusjonen. Vi skal være den revolusjonære kritikk, vi føler sterkere enn alle andre det perfide trykk av denne «kultur» som man har påtvunget oss. Vi skal arbeide for å ødelegge alle de mekanismer for mystifikasjon, hinsidighet og virkelighetsflukt som man nu propper hjernene med. Vi har å grunnlegge de revolusjonære materialisters «åndsliv»: Ydmykhet uten indre revancher og uten «moralsk» forfengeligheit, menneskeydmykhet uten tilflukt til det evige, bevisstheten om oppgaven i tiden.

Vi har å skape en ny etikk, provisorisk kanskje, men fullt gyldig for oss. Jorden, vår planet, har stort sett «lykkedes» hittil. Vil denne utvikling stanse eller stagnere? Den proletariske revolusjon er en fullstendig løsning av problemet, men på ingen måte en fatalistisk løsning. Revolusjonen gjør sig ikke selv. Den må organiseres. Den kan abortere. Vi kan bli knust og jorden oversvømmet av blodet fra mislykkede kriger og revolusjoner. Det er til og med dette eventuelle barbari som er våre motstanderes eneste chance. Den virkelig revolusjonære ungdom provoserer, forbereder og organiserer revolusjonen under følelsen av sitt menneskelige, ja til en viss grad også kosmiske ansvar. Vi påkaller og forbereder de fornyende omveltninger, gjør veien åpen for historiens og livets fortsettelse.

H e n r i L e f e b v r e.

Paul Nizan, forfatteren av nedenstående artikkel, understreker ytterligere marxismens politiske og taktiske konsekvenser. Han angriper især de ikke-marxistiske revolusjonære, hvis erklæringer man finner senere i denne enquête.

FORNEKTELSENS KONSEKVENSER

Man har nu å regne med visse foreteelser, personer og verdier som det ikke lenger går an å godta. Et altomfattende nei, som inkluderer både forakt og hat, lyder til de makter og meninger som forsvarer dem. Hverken krigsindustrien eller nasjonalbanken, hverken partiene til høire eller til venstre, hverken det hemmelige diplomati eller Nasjonenes Forbund, hverken den fete og hykleriske frasemaker som agerer statsminister eller den vesle forfengelige socialist som er krigsminister, hverken den høiere skole eller pressen, hverken radioprogrammene eller kinematografene, hverken akademiet, universitetsfilosofien eller litteraturen kan passere mere. Spøken har vært for grov, tilliten og tålmodigheten er

forbi. Alt er hvirvlet inn i den permanente civilisasjonsskandale hvori vi befinner oss, er veltet overende i den almindelige ruin hvori menneskeheten holder på å gå til grunne. En forkastelsesdom vil bli avsagt, en avsløring offentliggjort på tross av alt politi og all konspirasjon, en avsløring i den grad komplett, i den grad fullstendig, at den til slutt skal bli hørt og forstått — selv av de døveste.

Menneskelivet er innsatsen i det spill som nu foregår. Fordi en håndfull eiendomsbesiddere og aksjonærer med deres følge av propagandister, øvrighetspersoner og militære, pensjonister og endel godtroende feholder klamrer sig til et herredømme som er dømt av historien, derfor er den store masse av mennesker truet i sin eksistens. Denne trussel er ikke av åndelig art, den vedkommer ikke idéene, dreier sig iallfall ikke i første rekke om idéene: Arbeidsløshet, hungersnød, undertrykkelse, forberedelse til krig er de siste realiteter i en verden som svinner bort som en røk. Disse realiteter arbeider i dødens sold. Den tid vi nu lever i gir ikke plass for annet enn nedverdiggelse, for en tiltagende innsnevring av det menneskelige; derefter står det ikke annet tilbake enn å legge sig ned og dø. Katastrofenes, ulykkenes, nedgangens år er begynt og de klokeste av bourgeoisiet profeterer selv om sin klasses snarlige undergang.

Ingen institusjon, ingen oppfinnelse, ingen ulykke, ingen hendelse kan idag rettferdiggjøre sig med tilstrekkelig overbevisende makt. Borgerskapets lakeier slår forgyeves om sig med gamle uttjente argumenter, fortært av århundrers rust. Ingenting rettferdiggjør den krig imperialismen forbereder, ingenting rettferdiggjør all den lidelse og elendighet kapitalismen avler: for fremtiden kan den kun bringe monstre til verden. Alle dens beviser faller døde og maktesløse til jorden. Sitt løfte om materielt velvære har den ikke kunnet holde, dermed er dens vesentligste eksistensberettigelse bortfalt. Dens kunst, dens kultur kan ikke rettferdiggjøre de rykende ruinhoper den skaper, de blodige ofrer den krever. Dens kulturelle fallitt følger på dens økonomiske. Borgerne kommer imorgen til å ødelegge de maskiner de selv har oppfunnet, de kommer til å stanse det videnskapelige fremskritt de selv har gitt støtet til. Kapitalismen kommer til slutt til å la de siste slør falle og stå der i all sin nakenhet. Idealismen vil vike plassen for brutaliteten. Politi, tropper og diktatoriske «nødsforordninger» står ferdig til å erstatte de virkningsløse argumenter. I Frankrike er der allerede tegn nok til at alt dette vil gå i oppfyllelse. De socialistiske ledere, som har vennet sig til å gjøre lakeitjeneste for borgerskapet, kommer like til det siste til å vedlikeholde de illusjoner bak hvilke fascismen ruster sig.

Der er ingenting igjen av det hele: ikke en handling som lar sig forsvare, som kan sies å være utsprunget av dyp nødvendighet, ikke et foretagende som har en virkelig hensikt mere. Verden har mistet enhver mening. Den er en skraphaug hvor aksjonærer, generaler, prester og politikere med deres kvinner og forlystelsesleverandører vandrer omkring i sin gamle narraktighet, mens ofrene for deres herredømme faller tilhøre og tilvenstre.

Intelligensen går sig trett i det abstraktes mysterium: tanken kan ikke lenger nå sitt mål, ikke fullføre sin misjon. Den må for fremtiden nøie sig med å forstå rett og slett. Jeg for min part kan ikke innse at denne verden er så ubegripelig, den er igrunnen lett å forstå: den har forbrytelsens brutale enkelthet. Det er ikke den rene tanke den skandaliserer. Men tanken kan ikke mere, som den skulde, settes i en handlings tjeneste. Forbindelsen mellom tanke og handling er brutt i det øieblikk ingenting mere kaller på den menneskelige vilje. Denne tids store fellesaksjoner, hvem vil være med på dem? Hvem vil være med på en krig, når han ikke er en general Weygand eller en Schneider? Viljen blir gående ledig uten leilighet til å sende intelligensen i ilden for virkelig reelle ting. Alle menneskevesenets sider hungrer, hver efter sin egenart: de avkreftes når de ikke får nogen næring. Skal løgnen og tomheten fortsette med å triumfere?

Mange røster forener sig i våre dager om å utsi denne forkastelsesdom. En tendens hvis kjennetegn er avsky og vrede begynner å gjøre sig alment gjeldende. Halvkvalt under kapitalismens ruiner forsøker menneskene å finne varige botemidler som bare trosser utviklingen. Deres antikapitalisme nærer sig av planløse og isolerte forslag til reformer eller av idéer fra før kapitalismen: en religion purifiert for de skavanker som har gjort den til medskyldig i utbytningen står for mange mennesker som en drøm igjen. Ja, hvem er det ikke som ikke er revolusjonær i våre dager overfor synet av dette almindelige sammenbrudd av timelege og åndelige verdier? Revolt, revolusjon, disse magiske ord vekker igjen motet og livsviljen hos menneskene.

Men nu er der to slags revolusjoner. Der er alle disse revolusjoner som intelligensen mikser sammen og så er der *revolusjon*en. Intelligensen søker alle mulige kilder til fornyelse, men den søker dem ikke der hvor de er å finne. Kapitalismen har selv frembragt den makt som skal gjøre en ende på den. Kampen står ikke mellom kapitalismen og ånden, men mellom kapitalismen og proletariatet. Alle forsøk som ikke støtter sig til den revolusjonære klassebevegelse må løpe ut i sandet. Skilt som de er fra revolusjonens virkelige moderkrefter har de ingen betingelser for å bygge bro over avgrunnen mellom drøm og virkelig-

het. Det som skaper den nye virkelighet er foreningen av tanke og handling. Alle disse krav som kapitalismen ikke mere gir nogen næring, alle disse bevegelser som den simpelthen undertrykker eller skyver inn under imaginære opfyllelser, de tenderer ikke mot en åndelig opfyllelse, men mot en reel. En ånd i revolt mot de betingelser hvorunder den må utfolde sig i våre dager, kan nok utspekulere nye partiprogrammer og alle slags tenkte løsninger, men det vil aldri bli annet enn tomme konstruksjoner av en verden som vel er mulig mellem alle de andre, men som aldri blir til virkelighet. Thomas Mores og Campanellas tid er forbi. Utopien er kapitalismens siste tankelek, utopien truer ingen! Disse åndens revolusjonære, tro mot en ukjent revolusjon, de er aldeles uskadelige for de krefter som de foregir å bekjempe. Gendarmene kommer aldri til å røre ved dem, de feller sin dom over politiets idé uten nogensinne å ha vært i berøring med politikkniplene. De trer ikke ut av borgerskapets eget plan, de er bare replikker i borgerskapets Hamletdialog med sig selv. Tidsskriftene taler med rosende ord om disse omveltninger uten blod og tårer, som lar alle kasernene, alle våbenfabrikkene, alle arbeidsgiverforeningene, alle kirkene bli stående....

Kommunistene alene tar alle konsekvensene av den store fornektelse. Bare deres angrep er virkelig radikalt og går til grunnen av tingene; og det bærer ikke i sig nogen hemmelig ynke over det som går tilgrunne. De konstruerer ikke på måfå luftslotter som hører hjemme i en hvilkensomhelst verden. De arbeider på en reel materiell omstyrting av de nuværende former for liv og på en opbygning av de nye som de vet at tiden forlanger og forbereder. Deres krav er ikke drømmer, de utgjør summen og er synthesen og proletariatets forenede viljer. Revolusjonen har for dem fullstendig reelle og solide fundament. I hvert øieblikk går den vilje de eier direkte inn i aksjonen for å forvandle verden materielt. Marxismens og Leninismens hemmelighet stikker i denne fortsatte viljesakt. Theorien regner med denne uavlatelige fortsettelse, fordi den realiseres av massene og er et uttrykk for deres behov. Der har ikke vært sagt noget bedre om dette enn det Lenin sier om den nye politiske form i Sovjet som er en masseskapelse: «Proletariatet og rikdommen er nødvendige motsetninger og utgjør som sådanne et hele. Den private eiendomsrett er tvungen til å opprettholde sig selv og som følge derav også sin motpol, proletariatet. Det er motsetningens positive side: at den private eiendomsrett har funnet sin tilfredsstillelse i sig selv. På den annen side er proletariatet tvunget til å arbeide på den private eiendomsretts undertrykkelse. Det er motsetningenes negative side: at den private eiendomsrett opløser sig, fortært av

indre splidaktighet. Arbeiderklassen befinner sig, for å tale med Hegel, i en konstant undertrykkelse, og gjør oprør mot denne undertrykkelse, et oprør som den drives til av motsetningen mellom dens egen menneskenatur og den situasjon den befinner sig i, en situasjon som er den rene og skjære fornektelse av denne natur selv. . . . Hvis proletariatet går av med seiren så betyr det på ingen måte at det er blitt den absolutte samfundstype, for den seirer jo bare ved å undertrykke sin motstander. Men da er proletariatet forsvunnet sammen med sin motsetning. . . . Den kan overhodet ikke befri sig uten å tilintetgjøre betingelsene for sin egen eksistens».¹

Det viktigste er sagt i denne dialektikk. Den nuværende verdens oprør, innfrielsen av de krav kapitalismen har vakt i menneskene har inngensomhelst chance for å lykkes utenfor den virkelige revolusjonære bevegelse, den som utgår fra proletariatet. De intellektuelles revolusjon fører ikke til annet enn hjernespin. Men arbeidernes revolusjon er summen av den gryende verdens elementer, den eneste mulige verden, den fremtid som er født av nødvendigheten. Med andre ord: den revolusjonære bevegelse er allerede skapende, byggende.

Det det dreier sig om er en fremtid hvor det blir mulig for hele mennesket å utfolde sig, hvor han blir «rik på rike menneskelige behov», en tid hvor hans forkrøpling ophører og han får tilfredsstillelse for alle den menneskelige naturs krav.

Ethvert revolusjonært skritt fremover forbereder denne tingenes tilstand: streikene, fagforeningsarbeidet, antimilitaristagitasjonen — den minste arbeidsseier påskyner denne merkede verdens fall. Enhver revolusjonær vilje som er utsprunget av et rent hjerte må utslette sig selv i denne bevegelse, hvis fortropper er kommunistene — som allerede har lagt hånden på en sjettedel av kloden!

Paul Nizan.

Philippe Lamour taler på vegne av gruppen Plans og resumerer denne gruppes program. Dens krav går ut på noget lignende som de to gruppers: L'Ordre nouveau og L'Esprit. Men forfatteren avviker fra disse ved de deterministisk-marxistiske postulater han tar sitt utgangspunkt i.

UNGDOMMENS REVOLUSJON

1. Tyranniet, urettferdigheten og elendigheten har til alle tider fremkalt revolter.

Simple episoder sålenge det har dreiet sig om enkelte indi-

¹ La sainte famille. I, 60.

viders oprør mot andre individers feil eller maktmisbruk. Revolusjonen er noget annet. Den er en bevisst tendens til å omgjøre institusjonene efter en ny ordens nødvendige krav, en orden som er permanent, men bestemt av sine obligatorisk på hinannen følgende former. Revolusjonen er en periodisk tendens mot den nødvendige orden.

2. Man kan forsinke eller demme op for utbruddet av en revolusjon, man kan aldri forhindre den.

Idet man forhøler den kan man allikevel opnå sin fulle menneskelige utfoldelse. Den materielle orden innebærer i virkeligheten i sig en fullstendig harmoni og skaper en atmosfære som er gunstig for utviklingen av samtlige personlighetens moralske og åndelige faktorer. Den økonomiske og politiske orden avføder en etikk og en estetikk efter sine egne mål. Men det er derfor det ikke bare er nok å ha gjennomgått revolusjonen, man må gjøre den.

Her er stedet hvor viljen setter inn. Den har bare verdi såfremt den forener sig med nødvendigheten for å gi denne sitt ytterste av effektivitet. Derav følger at viljen skal gjøre en revolusjon som er født av en materiell uorden til en fullgyldig menneskelig åpenbaring, hvor den materielle orden kompletteres med nye begreper om personlighetens verdi, det vil si, en ny revolusjon. Revolusjonen er med andre ord en humanisme.

3. Den tvingende nødvendighet av en ny orden idag har sin grunn i teknikken og alt det den har ført med sig: hastigheten, den gjensidige økonomiske avhengighet, proletariseringen, de kroniske kriser og de kollektive kriger.

En avgrunn har åpnet sig mellem sederne og samfundsformene som ikke lenger dekker dem. Der er en avgrunn mellem de internasjonale avhengighetsforhold og nasjonalismen, mellem den liberale økonomi og den rasjonelle produksjon, mellem den juridiske individualisme og det kollektive liv.

De stadige og med økende frekvens tilbakevendende streiker og kriger er automatiske sikkerhetsventiler i en verden i ulage, hvor overproduksjonen av varer ikke finner sin utligning i en tilsvarende økning av individets kjøpeevne, således at der idag både er for mange varer og for mange mennesker, og derfor må begge deler fra tid til annen utryddes i passende mengder. Verden er for tiden i en tilstand av naturstridig revolusjon.

4. Den kommende revolusjon er en av de viktigste i historien. Den skal holde opgjør med tyve århundrers civilisasjon og dermed følgende kultur. Individualismen og den derav flytende

liberale økonomi skriver sig i virkeligheten fra den romerske rett og kulturen er den gresk-latinske.

Der er ikke et menneske som ikke er klar over at disse begreper er slette instrumenter i maskinenes tidsalder. Men nogen står nølende og sløve overfor opgavens velde og dens usikre utfall. Andre igjen forsøker å forhale denne civilisasjonens dødskamp inntil den kan falle sammen med deres egen, fordi de enda ser sine privilegier beskyttet, noget der fører til løgnaktighet og mange falske resonnementer. Derfor er det at et brutalt brudd med det gamle er nødvendig.

Den voldsomme handling har, foruten at den er nødvendig, en etisk verdi og er estetisk uadskillelig fra den fullstendige utfoldelse av revolusjonens goder. Den er ensbetydende med en almindelig og momentan kommen til bevissthet om en ny tingenes tilstand og alt hvad dette innebærer i sig av forhåpninger og forpliktelser for hver enkelt. Idet den med et eneste slag og med klare tegn stiller alle mennesker overfor en ny skjebne bidrar den til en kraftig foryngelse av hele verden. Men all vold er ufruktbar som bare er utsprunget av hat, hevnlyst eller fortvilelse. Den er kun fruktbar når den er en overlagt handling, som fullbyrdes i tidens fylde og derved blir banebrytende for en positiv bevegelse. Revolusjonen må løpe helt ut i sine logiske konsekvenser.

5. Revolusjonens logiske konsekvenser er organiseringen av det kollektive samfund og erstatningen av klassene med en eneste klasse av forbrukere.

Istedenfor det liberale regime med sin frie konkurranse vil revolusjonen sette et regime som strengt avpasser produksjonen etter behovene. Den vil gå like til arbeidsplikt, men også til den strengeste begrensning av dette arbeide. Der vil komme en tid da unyttig arbeide og unødvendig produksjon vil bli betraktet som noget umoralsk som vil bli strengt straffet, hvad der til den tid vil være innlysende logisk.

Istedenfor de tomme fraser og kunstige begreper som statene idag er bygget på, vil revolusjonen sette fellesskap i interesser under naturlig avgrensede formasjoner. Den reelle følelse av det lokale vil tre istedenfor den kunstige følelse av det nasjonale, det vil si, de nasjonale kriger vil ikke bare opphøre, enhver mulighet for dem vil forsvinne.

Det dreier sig ikke her om vake, men om nøiaktige realiteter som kan omsettes i samfundsformer og institusjoner. Ikke desto mindre er det heldig at disse fakta får tåpene til å le. Det er godt at de som har oppfunnet fabrikkene og kasernene reiser sig imot den disiplin som er nødvendig i det kollektive sam-

fund. Det er bra at de behandler oss som naive svermere. Det hjelper oss i det minste til å skjelne oldingene fra de unge, uten å gå til kirkebøkene. For revolusjonen er en manifestasjon av ungdom.

6. Revolusjonen er ikke noget man kan velge. Den kan like-såltitt velges som man kan velge våren etter vinteren. Den er en streng nødvendighet som man nok kan prøve å vende ryggen til, men som ikke desto mindre blir stående der i all sin ubønnhørlighet.

Overgangstidene skaper alltid et ubehagelig klima. Det fysiske liv lider, byene er for trange, boligene er for små, larmen er for påtrengende, pengene mangler og arbeidet er umenneskelig. Ånden står vaklende mellom en kultur som er blitt steril og en sum av spredt viden som ennå ikke har en utprøvet kulturs sikkerhet og fylde. Tilværelsen kjennes middelmådig i en atmosfære uten storhet, hvor personligheten ikke finner noget å ofre sig helt for.

Der er bare en utvei: Gå ut av alt dette, gå frem, erobre en ny verden, en ny civilisasjon, en ny kultur. Om det så bare var fordi det er umulig å gjøre noget annet. Men er det så at vi er tvungen til det, hvorfor så ikke gjøre det av et godt hjerte?

Philippe Lamour.

Det er interessant å iaktta overensstemmelsen mellom en kommunistisk skribent som Poul Nizan og en av det ytterste høire som Thierry Maulnier (medarbeider i l'Action française og Reaction) — sålenge det gjelder kritikken av det herskende kaos. Men derefter opstår en voldsom divergens: «Like overfor menneskenes dypeste krav er kapitalismen og kollektivismen identiske systemer,» sier Maulnier.

TOTAL REVOLUSJON

En åndelig revolusjon er nødvendig som en begynnelse, men den formår aldri å fullføre noget, trekke konsekvensene, gjøre en faktisk erobring. Det er ikke ved sin egen kraft at ånden triumferer over kjensgjerningene. Hvis de nuværende eksistensbetingelser i verden, de lover som hersker over oss og de interesser som opprettholder dem fører oss inn i et slaveri, så undgår vi ikke vår skjebne ved meningsytringer, indignasjon eller ringeakt. Her er likegyldighet ensbetydende med å mislykkes. For å redde det som bør reddes er det klart at det ikke går an å vike tilbake for direkte handling eller kamp eller endog blodsutgydelse om det kreves. For enhver som rolig og lidenskapsløst betrakter den moderne verden må det være klart at vi er truet i vår innerste

livsnerve og at denne trussel er overhengende, reell, fysisk, støttet som den er til interesser og systemer til dogmer og våben, og at enhver vilje som virkelig vil noget må begynne med å akseptere og realisere de ødeleggelser som påtvinger sig. Forutberegningen av den vold som må til beror meget mere på metodens krav enn på hat og hevngjerrighet. Det som er nødvendig er nødvendig.

De som vil ha monopol på å gjøre revolusjon kan altså på ingen måte begrunne deres holdning med vår forakt for virkeligheten. Men de ser sin fordel i å være uenig med oss. De sier de kan ta og føle på revolusjonen. Den er her i denne verden, konstituert og i full funksjon: den inngår i en sum av tendenser, forhåpninger, doktriner, i en mektig reisning av massene mot sine undertrykkere. Ja den har til og med sitt fedreland, Sovjetsamveldet, hvor den er satt ut i livet og organisert, hvor den har båret sine frukter, avgrenset sine erobringer, skapt sine institusjoner. Alvoret i den revolusjonære innstilling skulde altså på en viss måte kunne måles på sympatien overfor Sovjet-Russland, som har, om ikke just vunnet spillet, så dog i det minste gjort begynnelsen og vist veien. Der skulde med andre ord bare være én måte å være revolusjonær på: det å være marxist. Kampen står, sier de, mellom utbyttere og utbyttede, mellom kapital og arbeide. Å være mot arbeiderne og deres erobringer er altså å være med deres fiender og for den bestående orden. Disse påstander er altfor enkle. Den revolusjonære vilje kan være til og virke uten å føle trang til å gå op i det dominerende revolusjonære instinkt. Å akseptere idéer man har fått sig inngitt uten prøvelse er og blir en konformisme selv når disse idéer bekjemper de bestående institusjoner. Hvis vi stiller oss revolusjonært også overfor den herskende form for revolusjon, så er det fordi marxismen forekommer oss en fare og ikke en frelse. Hvis vi bekjemper den så er det ikke for å redde storkapitalen, det er fordi vi i storkapitalen og kollektivismen har opdaget to former for den samme forvillelse.

Den som fordomsfritt betrakter de materielle forhold i verden idag vil se at den utvikling vi nu rives med av er lett å definere. Storkapitalismen, som er blitt verdens herre, har ofret alle andre verdier til fordel for en eneste: rikdommen selv. Rikdommens kvantitet er blitt det plumpe symbol på styrken og storheten som skulde være kvalitet. Resultatet er at den menneskelige personlighet først er blitt betraktet som et produksjonsredskap og siden mere og mere som et konsumpsjonsredskap. Mennesket har måttet se sine dager og netter, sitt legeme og sin sjel, ofret til kollektive kjempeorganismer som uavbrutt krever sin rasjon av

menneskelighet for å kunne eksistere. Mennesket er med andre ord gitt til pris for det kollektive liv. For å få ham til å påta sig dette offer, har man forespeilet ham en materiell lykke, som har vist sig å være en illusjon, eller man har forsøkt å innpode ham en ny mystikk: en monstros og nedverdiggende form for religion som man kunde kalle produksjons- eller trældomsreligionen. Disse triste surrogater for sjeloliv har ikke kunnet skjule den kjensgjerning for ham at i økonomernes og politikernes beregninger blir mennesket ikke mere betraktet som et vesen med egenverdi, som en åndelig ufortapelig enhet; han betraktes rent abstrakt ut fra en enkelt side av sitt vesen som ophøies til å være det hele: han skal være en faktor i det kollektive samfund, et middel, et verktøi. Således er det gått til at det degraderte og ringeaktede individ, som en følge av de nye økonomiske livsbetingelser, ser sig hensatt i en tilværelsesform, hvor det kollektive livs krav — som ikke uten katastrofale følger kan negligeres — uavlatelig krever av ham hans hele innsats, sluker alle hans krefter og ikke gir ham et øieblikk fri til å pleie sin personlighets behov; han ser sig hensatt i en verden hvor all menneskelighet er umuliggjort. En rent abstrakt, altså plump, opfattelse av menneskevesenet, det kollektive ophøiet til religion, et nytt barbari (og ved barbari forstår jeg her den absolutte trældom, åndens fullstendige underkastelse under de vitale krav) det er resultatet av storkapitalismen. Ingen av disse resultater har vært gjenstand for kritikk fra de almindelige revolusjonære teoretikerens side, allerminst fra marxisternes.

Grunnen er ganske enkel. Man kan bare prøve enda engang å betrakte disse kapitalismens forferdelige følger og konfrontere dem med de revolusjonsteser som foregir å ville gjøre en ende på dem: Ikke bare at man later uvitende om dem eller forbigår dem i stillhet, nei, de er stilltiende tatt med i betraktningen, de er inkludert i regnskapet, likeså oplagt og kanskje vel så forferdelige i det nye som i det gamle samfund. Virkeliggjørelsen av femårsplanen stiller oss ganske nøiaktig ansikt til ansikt med det som vilde gå for sig under den kapitalistiske kolonisering av en ny verdensdel. Der er ingen forskjell. Det skulde da være den at siden arbeideren nu teoretisk er ved makten lar man all forstillelse falle og proklamerer åpent menneskets underkastelse under det kollektive, sjelens utslettelse til fordel for teknikken og humanismens erstatning med massekulturen. Systemet er det samme, det er individet gjort til verktøi og teknikken til konge i navnet av en religion som bare er enda mere uttalt materialistisk. Under disse omstendigheter er det ingen grunn til å opholde

sig ved den overfladiske konflikt som synes å stille kapitalisme og kollektivismen i motsetning til hverandre. Det er i virkeligheten en politisk konflikt, et spørsmål om hvem som skal ha makten, hvem verden skal tilhøre: bankieren eller direktøren, kapitalisten eller ingeniøren. Arbeidermassene spiller rollen som brikker i det store spill. Man lover dem ikke mere hverken lykke eller nye menneskerettigheter bare en ny abstrakt frihet, den økonomiske stemmerett, illusjonen om å besidde makten: den rekker man nu til arbeideren som man rakte den til borgeren under demokratiet. De problemer det her dreier sig om er latterlig likegyldige ved siden av det som det virkelig kommer an på. Likeoverfor menneskets dypeste krav er kollektivismen og kapitalismen et og det samme. Den vanlige revolusjonskritikk har sviktet, den har ikke kunnet finne den rette kritiske innstilling overfor kapitalismen. Derfor vil dens eventuelle seier ikke føre til nogen ting, ikke frelse noget — den vil snarere ødelegge enda mere.

Det er da også av den grunn man bør motta revolusjonene fra «høire», fascismen og nazismen, med den aller største mistenksomhet. Hvad enten disse doktriner er klart utformede eller plumpe og svevende, så aksepterer de i virkeligheten den tingenes orden som er etablert ved den internasjonale storkapitals seier. Enten de preker staten eller rasen så setter de kollektive realiteter i første plan. Disse realiteter kan være viktige nok, men de må holdes på sin plass, de må underordne sig, de hører til i a n n e t plan. Den italienske fascisme og den tyske nasjonalsocialisme bevarer kanskje visse verdier som marxismen ødelegger, allikevel grunner disse bevegelser sig på verdimålere satt i verden av de moderne ideologier. Men det er disse verdimålere som helt og holdent må omjusteres, det er mot disse målestokker vi må gjøre revolusjon nu.

Denne revolusjon kan ikke bli bare av åndelig art, men den blir også av åndelig art i den forstand at den forutsetter en omstyrning av åndelige verdier. Og den er desto mere fullstendig som den er rettet både mot den konservative stabilisering og mot tidens øvrige revolusjonære retninger som — de også — først og fremst vil stabilisere noget. I sitt vesen åndelig kan denne revolusjon da ikke på nogen måte sies å være bare verbal, nei, den er t o t a l, det vil si, den vil bli enda mere til grunnen gående, enda mere blodig, kanskje. Når man holder sig for øie det den vil bevare eller gjengi oss: oss selv, så betaler man uten å prute det den kommer til å koste.

Thierry Maulnier.

Forfatteren av nedenstående artikkel, redaktør av tidsskriftet L'Esprit, som er organ for en tallrik og velorganisert revolusjonær gruppe, grunner sitt syn på det han kaller «Contemplationens primat», men derved forstår han en «aktiv» contemplation, som ikke har nogen likhet med den som nøier sig med å gjøre «indre revolusjoner».

IKKE ENHVER SOM SIER: ÅND, ÅND....

En byrde som er tyngre enn tidens nød hviler på enkelte av oss. Vi kjenner oss ikke bare som slaver av en tid uten sjel, født til verden bare for å komme til bevissthet om vårt slaveri, og som marsjerer i takt under en teknisk revolusjons fane mot en ny umenneskelighet. Vi føler også at en åndelig evighet dypt fra fortiden kaster sin skygge inn over oss, krenket som vi, ramt i sitt vesen som vi. Misundelig på nogen eller noget har vi ingen grunn til å være, ærgjerrig heller ikke. Jeg vet om mange som når de har gjort revolusjonen nøier sig med å oprettholde den og aldri stiller sig op ved lukene hvor man utdeler kommandopostene. Hvis verden ikke hadde vært i den tilstand av ytterlig elendighet som vi ser den for våre øine, så hadde vi sikkert ikke båret dette bitre uttrykk av menn i oprør som vi nu bærer. Sikkert hadde vi da ikke gått bort og spilt vår tid — en tid som vi kunde ha brukt til arbeide, tanker og kjærlighet — og vårt liv i en verden som dog var levelig — akkurat tilpass urettferdig til ikke å bli for bekvem — på kampen mot det uavvendelige. Der er dem som hverken har gjort revolusjon av sult eller av skam, hverken av temperament eller av blasert lede ved livet, men utfra en sjelens dype nødvendighet. Deres vidnesbyrd kan kanskje ha nogen verdi.

Jeg vet godt, der reiser sig en mur av fordom mot oss i det øieblikk vi appellerer til ånden. Vi blir møtt med latter hvis vi tilstår at for mange av oss er ånden den samme som Gud og at han for andre igjen bærer navnet Jesus Kristus. Men er det noget å undres over? La oss se bort fra menneskenes mistro, en daglig foreteelse, et dårlig argument. Vårt eget forrederi er nok og det står til oss selv å avsløre det. Vi har vendt det døde øre til kirkens reneste trossetninger, ja til hele den kristne tradisjon, som er vår verdensdels arvelodd; vi har slept ånden i smusset, vi, storbyens intellektuelle. Vi har hyst og gjort oss til tjenere for den nedverdige vi skulde bekjempe. Vi har ladet materiens herredømme bli en historisk kjennsgjening. Hvem av oss er det som er uten skyld her? Og når det idag er så mange mennesker som bare tar ordet ånd i munnen for å dekke over sin korrupsjon eller skjule sin middelmådighet, er det så til å undres over at tilliten svikter?

Kanskje har våre ord enda ikke den helt rene aksent. Men vi må gjøre de nødvendige distinksjoner mellom tingene først. Og la oss nu slå op noen plakater for de nærsynte.

Når vi sier: åndens herredømme, så mener vi ikke ånden fra borgerskapet som vi avskyr. I åndens navn reiser vi oss idag, i spissen for dens anklagere, i så måte mere marxister enn marxistene selv, fordi den for oss ikke bare er et spill som ødelegger våre liv, men en gift som steriliserer våre sjeler; ikke bare en fare, men en synd. Vi er ikke en siste skanse, en enda subtilere dekning for den borgerlige livsanskuelse. Vi vedkjenner oss intet skyldskap med den moderne verden, fralegger oss ethvert ansvar for det man kan få ut av en mulig sammenheng mellom vår begeistring og dens underfundighet.

Når vi sier: åndens herredømme, så mener vi heller ikke intelligensens kleresi. Man må være meget enfoldig for å kunne forstå kontemplasjonens primat som dovenskapens overvekt over handlingen, meditasjonens over den aktive tanke, undfallenhetens over offerviljen. Man glemmer at de gamle kalte kontemplasjonen for Caritas Dei og dermed mente de hele vårt vesens, vår intelligens og vår viljes kommunion med det høieste skaperprinsipp. De hadde ennu ikke opfunnet den positive intelligens i all dens fattigdom. Men de lærte at de høieste idéer kun stiger ned i oss i en ufullkommen og avkledd skikkelse og at de taper i virkekraft det som de vinner i klarhet. Kristendommen har måttet fastholde overfor all slags gnostisisme (og hvor mange gnostikere optrer ikke idag på arenaen!) at mystikkerens eller helgenens fortrin ikke består i en mere raffinert eller lykkelig filosofi, men i et slags åndelig fattigdom som er et omvendt uttrykk for den troendes egen indre åndskraft. Intelligensens fremgangsmåte er sig selv nok, men erkjennelsesaktens tak glipper når det gjelder de første grunner, de menneskelige egenskaper den forutsetter, for å kunne favne tingen i sin fylde, det ønske den opvekker om å kunne ta den op i sitt indre og befrukte verden med den. For det virkelige liv i ånd er handlingen altså ikke et nødvendig onde, men et overskudd av sjelskraft i menneskehetens tjeneste. Det er bare den handling som er i disharmoni med det indre overskudd, den ødsle, forfengelige, splidaktige og egosentriske handling som er fremmed for åndens liv og en fare for den.

Jeg vet det godt, det er vår daglige fristelse å gjøre bråk, ut-slynge ord, skape røreelse med et ord: vis oss uten hensyn til om det vi setter inn i verden varer kort eller lenge, eller hvorvidt det har en virkelig fruktbar mening. Men la oss også frykte den motsatte fristelse: være diskrete, tålmodige, smakfulle, for å dekke over vår uvilje mot å påtvinge oss verden, mot å se våre

drømmerier konfrontert med virkeligheten. En gud eller en mystiker som er rykket op til gud i den ytterste grad av innvielse kan fullføre sitt vesens forvandling i en indre revolusjon av intelligens og kjærlighet i forening. Men for et menneske som står midt i denne mangfoldige verden, innfiltret i tingene slik at der alltid mellom ham og hans mål er stoff, vesener, begivenheter — for ham betyr handlingen et tillegg av åndelig realitet til hans indre liv. Den levende historie aktiverer ikke bare de impulser som løsriver ham fra drømmenes fristelse, men også den transfigurasjon av verden gjennom jegets selvutsløttelse som er det eneste virkelige positive utbytte av verdensutviklingen, den eneste virkelige mening med livet her i dette univers.

Vi vil gjøre de andre revolusjonære begripelig at vi hverken av hensyn til vår eiendom eller oss selv vil vike tilbake for konsekvensene av våre idéer, selv om de fører oss helt ut i faresonens trommeild. Måtte de også forstå, at livet i ånd for oss hverken er en rettfærdiggjørelse, en flammende fane, eller et forbigående fyrverkeri av ord, det er en indre, urokkelig dimensjon som er vår berettigelse til å leve — og til å handle.

Emanuel Mounier.

«Dette «rotfestede» menneske kan hverken være det isolerte individ i liberal forstand eller individet redusert utelukkende til sin sociale funksjon, men personligheten, som realiserer sig selv i handlingen og stiller sig selv som en levende konflikt og en spenning mellom de to motsetninger: «fedrelandet» og «nasjonen».» — Med slike ord uttrykkes det «regionale prinsipp» som gruppen *Esprit* (i nær tilslutning til *l'Ordre Nouveau*) har valgt til utgangspunkt for sin virksomhet.

ET TØRT OG GROVT INSTINKT

Tenke fritt, utenom alle idéologier som bare setter sin fabrikkasjon av ord istedenfor virkelighetene — har det nogensinne vært så vanskelig som når det gjelder fedrelandet? I løpet av noen år, etter krigen, har dette ord mistet enhver kraft. Fedrelandet hadde forlangt for meget av menneskene, og nu har det måttet vike plassen for nasjonen, hvis begrep etterhånden synes likeså klart definert som uimotsigelig. Nasjonenes herredømme har begynt. Vi tar ordet i den betydning det blir tatt av partiene til høire, fra de «nasjonale republikanere» til *l'Action française*-gruppen, en usurpert betydning ganske visst, men det er de alle. Nasjonen, det er fedrelandet gjort til guddom. Man diskuterer ikke med en gud som har vært til før menneskene og som har skapt dem. Alt får tvertimot fra ham sin mening og det

er ganske naturlig at han krever vårt liv. For å innstifte nasjonalreligionen betjener man sig av fedrelandsfølelsen. Men forsåvidt som denne følelse reiser sig mot dogmene, står emigrasjonens veier stukket ut på alle historiens kart! Fascistdoktriner, Actionfrancaisedoktriner, doktriner om en absolutt guddom som ikke kan inkarnere sig — hvad vil de oss egentlig disse abstraksjoner som alle sammen tar sikte på å utslette vår personlighet? Vi kan ikke la oss drepe for en filosofi som ikke gir oss anledning til å leve.

Løsgjør man sig fra troen på prinsippene så opdager man deres sanne eksistensberettigelse: De mystiske interesser man tilskriver nasjonen er i virkeligheten de samme som nogen få kapitalisters. Enhver krig er en skjebnesvanger trussel mot et lands og en kulturs tilværelse og forsåvidt kan den nok friste ved sin apell til det menneskelige. Men konflikten er i virkeligheten på forhånd forberedt av den hemmelige politikk ut fra private og økonomiske interesser. Selv om disse interesser også er internasjonale så må deres rivalitet føre til krig mellom landene, for når kapitalen gjør sig internasjonal finner den nettop sin fordel i å spille det ene land ut mot det annet. Den løsriver sig ikke fra nasjonen, den lærer sig bare å bruke den med enda større kynisme og grådighet. Den nasjonale mystikk er det skjebnesegl som disse forklædte tyranner setter under sine fordringer. Det er de falske religioners sedvanlige rolle og den som fariseerne vil gjøre til den sanne.

På dette punkt av vår fremstilling har marxistene åpnet favnen for oss, og de blir stående med utbredte armer, forbløffet over at vi ikke faller i dem. Det er vår sans for friheten og virkeligheten som beskytter oss. Denne generasjon er karakterisert ved sin vilje til å være fri for å kunne søke nye, forutante sannheter. Vi har aldri et øieblikk trodd at den internasjonale kommunisme var den eneste motsetning til den kapitalistiske og fascistiske nasjonalisme. Da vi drev kritikken tilbunds fant vi, at de to motstandere var blodbeslektede og gikk ut fra den samme materialisme. Vi har for lenge siden latt verden forstå, at vi ikke følte oss forutbestemt hverken for den ene eller den annen part; det kunde bare de være som hadde forrådt «det evige fedreland i sig selv». Denne reisning av en hel tids ungdom er det største nederlag marxismen har lidt, for her ser den sig fornektet i sitt innerste vesen av livet selv og ikke bare av argumenter.

Vi har vendt oss bort fra nasjonalismen og dens innbildte motsetning for å gå til den menneskelige personlighet selv. Vi følte at det universelle, som vår kjærlighet drev oss mot, ikke var et isolert begrep, men en form for menneskets selvutfoldelse. Og

vi fant en motstandskraft, et tørt og hårdt instinkt: kjærligheten til fødestedet.

Lenge har jeg for min part miskjent det. Jeg forlot hjembygden med glede. Men naturen taler til en igjen fra det øieblikk man har passert den alder da man ofrer alt for sine drømmer. Nu elsker jeg igjen alt det der hjemme. Et dialektord griper mig om hjertet — aldri i sjelen, det vet jeg godt; men jeg er et vesen av kjøtt og blod. Jeg har sett bretagnere blekne og plutselig bli tause midt i tette Paris fordi en fin tåke begynte å falle. All politikk i vår historie har forresten måttet innrette sig efter dette det lokale prinsipp. Den regionale begrensning har vært grunnlaget for styrekunsten. Kjærligheten til det lille fedreland er et uttryddelig instinkt, den er livets centrum.

Vi vil at staten skal være en projeksjon av personen, at maktcentret skal ligge nær ved dem som makten utøves over, at ethvert slaveri under et centrum skal være ukjent, at det vesentlige ved det politiske liv begrenser sig til det sted man elsker, at de stemmeberettigede bare har å uttale sig om de ting de kjenner bedre enn alle andre. På den måte undgår vi også farene ved den økonomiske forvoksethet som kommunismen og kapitalismen slåss om æren for å ha fremkalt.

Vi står langt fra den form for desentralisasjon som monarkistene preker. «Der er både provinsielle, kommunale og lokale enheter» sier de. Men vi skal ikke ha noget av disse støvete friheter nådigst utdelt av en allmektig centraladministrasjon. Regionen, hjemstedet, er det naturlige organ for det daglige liv. Den har sine rettigheter og skal vite å ta dem. Statsbygningen lar sig ikke lenger opkonstruere ut fra en abstrakt idé — her absolutismen — som gjør det levende liv til en pyramide av konsesjoner. Samfundet er en organisme, så minutist som mulig kalkert over billedet av den menneskelige personlighet. Provinsen er til — med eller uten tillatelse. Provinsen er ikke en økonomisk enhet som ut fra materielle beveggrunne kan innordne sig i en plan som rekker ut over den selv. Den er å betrakte som en slags fysisk og psykologisk klimaat som har til opgave å nære de enkelte bygdelags egenart, og denne egenart er likeså forskjellig som oliventreet er forskjellig fra vinstokken. Spør provinsboeren og han vil tegne dig et kart over sin hjembygds krefter likeså tydelig som en sjakkspiller skisserer dig et bestemt trekk på sitt brett.

Provinsen er hverken mere eller mindre enn alt det som et samfund og et politisk liv kan bygges op av, i full frihet. Deri ligger meningen med vår revolusjon, den vil gjengi menneskene den fred og enkle glede som de bærer i sig selv.

Man vil allikevel forstå hvorfor vi må ta våre forbehold overfor visse av regionalismens altfor vidtgående kulturkrav. Den kulturelle enhet ligger ikke i provinsen, men i landet, i det vi vilde kalt nasjonen hvis dette skjønne navn ikke var blitt så utskjemt. Frankrikes sjel er en kultur som på et visst punkt går op i en høiere enhet. I det øieblikk man innfører begrepet kultur springer det universelle frem. Nasjonaliteten kan bare reise den ene kultur mot den annen.

I et system bygget på regionalismen er kulturen nettop det plan hvorpå det store samarbeide begynner, det åndelige samarbeide. Og hvis da kulturen er sant menneskelig, hvis den er inspirert av trangten til å bringe personligheten til full utfoldelse, hvis den har forstått at det universelle må bygge på individet, og hente alle sine utfoldelsesmuligheter fra det — ja da er revolusjonen gjort.

Fra personligheten til det lille fedreland, med staten som gjennomgangsledd, går veien for våre instinktive kjærlighetsbehov. Og fra personligheten til menneskeheten, med nasjonen som gjennomgangsledd, går veien for vår trang til en forening med det universelle. Denne universalitet, som var blitt ugripelig fordi man hadde pillet kjøttet av den i idéologiene, trer igjen inn i livets virkelighet, suger sin næring fra den konkrete personlighet, som den nu ikke lengere tyranniserer og som derfor igjen — i sin tur — blir istand til å gi den store mekanisme, det støt som forplanter sig fra øverst til nederst.

Georges Izard.

LITTERATURKRITIKK

MODERNE UNGDOM

Haaeon Bugge Mahrt: *Modernisme. Kjære Europa*. Gyldendal Norsk Forlag. — Det første man så av Haakon Bugge Mahrt var en artikkel i *Samtiden*, *Panorama*, den virket svært ung, men den røpet belesthet og vilje til å leve i tiden. Man gjentfinner den i hans bok *Modernisme*, som utkom hos Gyldendal ifjor, og som er et sådant utvidet panorama over tidens retninger, især i malerkunst, skulptur, drama og film. Der er artikler om tolderen Rousseau og Chaplin, om kunstens krise og Russisk drama, om Abstrakt kunst, om Mennesker og Maskiner, kort sagt, forfatteren har den ærgjerrighet å ville kjenne alle sin tids «tendenser» og kunne gi en lett og lekende fremstilling av dem. Der er ikke liten forfengeligheit i det, han slår om sig med navn, som en fransk conferencier av den mest utpregede fatuité, og det er som oftest ikke annet enn navnene han har å slå om sig med, men en slik ærgjerrighet lover allikevel godt i et land hvor de unge, stort sett, ennå ikke har lært å interessere sig for verden; og der er også artikler, som virkelig er gode og røber at forfatteren har evner til en dom, selv om den ennå er ytterst vak og usikker.

Og en ting slår en straks: Haakon Bugge Mahrt har den fødte skribents evne til å innringe og omkretse tingen eller begrepet med vel varierte ord og virtuost slyngede setninger. Han skal nok la høre fra sig igjen, sa man til sig selv . . .

Og allerede iår har vi da hans nye bok, en novellesamling, eller rettere sagt en novellistisk reportasjebok om tidens unge mennesker, som han kaller *Kjære Europa*. I den springer hans vesen mere tydelig frem, vi ser bedre hvem han er, og hvilke egenskaper som utpreger ham.

Han er først og fremst ung, ofte generende ung enda. Og så er han altså sin tids barn. Han har verden i blodet og Europa i monokelfeltet. Der finnes ikke stedbundethet eller nasjonalitet over ham, han er funkis fra ytterst til innerst. Naturen blir til et emaljarbeide for ham, det dufter ikke av trærne, der er ingen søle på veiene, det har aldri regnet, alt er blankt og skinnende og likesom uten liv — selv om han beskriver både regnvær og søle. Det ligner en reklameplakat for Cote d'Azur . . .

Og så er han igjen den glimrende skribent, det er først og fremst godt skrevet; hos denne unge mann hviler riksmålet i sikre hender, han kan det sprog han anvender. Men der er for mange billeder, han lever i lutter idéassosiasjoner, og det er alltid tegn på at man mangler virkelig fantasi. Det formelig myldrer med billeder, og de er gode, glimrende, sjeldne, men hvad skal de si, hvad skal dette billedraseri til, det må da ha en mening, det må da skulle utsi noget?

Forfatteren har ennå ingen mening med sig selv, det er saken. Han er ung med store ubrukte krefter, og han har evner, rike evner, som allerede vil noget, men må arbeide på egen hånd og går sig vill i verden, fordi deres herre og mester enda ikke er blitt moden, enda ikke kan by og befale.

Hvem blir han, når han engang blir herre i sitt eget hus? Det er ikke

godt å si, han er en gåte som så mange andre unge mennesker av denne tid, en gåte som synes å rumme alt, men som ved sin oppløsning kanskje allikevel viser sig å være null. Herr Zero er tidens ideal?

Hvad er det for en underlig illusjonistverden Bugge Mahrt fører oss inn i. Her elskes uten kjærlighet og hates uten hat, her er tårene av glyserin og lidenskapene en sport, livet en weekendtipp til skogene eller fjellet og resten arbeidets ørken.

Hvor det er gammelt og ungt på en gang, hvor det er muntert og døds-trist, fjernt som en eventyrverden og dog så altfor nært som radio og asfalt og skrivemaskiner; hvor det er forlorent mystisk og barnslig betatt, hvor det lever fortapt mellom fantasi og virkelighet . . .

Det har noget av det samme over sig som Per Krogs dekorasjoner på Grand av Carl Johan med de naive fantomer i luften. Hvad er det som svever for den, denne spleensyke og opeksalterte ungdom, hvad er det den aner men ikke kan få fatt i, hvad er det for syner i sitt indre, for virkeligheter i sin underbevissthet den gir så naivt barokke, så infantilt ubehjelpsomme uttrykk? Er det reinkarnerte negrer disse jazzende, kunstnyttende og libidodyrkende barn med glatte og pomadiserte oldingeansikter, eller er det vesener som ikke har vært her før, og som vil gi livet på kloden et nytt utseende, noget midt imellem krålen og kolkhos'en?

Haakon Bugge Mahrt kan ikke svare ennå. Men kanskje bærer han et svar i sig og vil si det en dag. Det skal iallfall bli interessant å høre ham, når han blir helt artikulert. En ny type er han, her hos oss. Med ham holder det moderne Europa, Moteuropa, inntog i vår litteratur. Byen her nord holder på å metropoliseres, vi har snart alt, fargene, tonene, linjene, ordene. Og formatet kan også komme, det kan snart bli noget meget imponerende.

Men hvad skal det bli av oss selv, av menneskene, i all denne blankhet og glatthet, i alt dette emaljerte og skinnende, i alt dette glidende og glinsende som bare løper og løper, bare fungerer og fungerer? Det bør en mann som Haakon Bugge Mahrt spørre sig selv om, før det er for sent. For nogen plass for virkelig egenart synes ikke denne søre og subtile verden å ha. Den synes å ha sitt liv i en bevisst ubevissthet snarere enn i en lidende og stridende tanke, i drømmende reflekser og instinktive reaksjoner snarere enn i kjempende og formende virkeligheter. Man har undertiden et inntrykk av at denne moderne ungdom i sin underbevissthet drømmer om en fjerde dimensjon, som den ikke kan trenge inn i. Men således tror jeg ikke det er. Jeg tror snarere det er slik at den danner sig en fantasiverden på grenseskillet mellom to bevissthetsepoker, fordi den ikke vil inn i det nye, fordi den kvier sig for å ta den nye bevissthet på sig. Dens liv i tiden er i virkeligheten en Flucht aus der Zeit, som den fullt bevisste Hugo Ball, Dadaismens skaper, formulerte det for sitt vedkommende.

Jeg håper ikke Haakon Bugge Mahrt vil bli en slik flyktning fra tiden. Men der skal meget til for å fange ham inn for de sanne virkeligheter, han aner ikke hvor meget nu.

Alf Larsen.

VEIEN TIL KRISTUS GJENNEM
PSYKOANALYSEN

Ronald Fangen: *Duel*. Gyldendal Norsk Forlag. — For Ronald Fangen har denne bok betydning et gjennombrudd — utadtil. Det var klart for den som kunde lese mellom linjene, at den ros han fikk for Erik og Noen unge Mennesker var betinget, men den gang var der det overstrømmende og uforbeholdne over anmeldelsene, som forteller om suksessen.

Hvordan er så denne bok, sett litt på avstand og etter at den ferske smak er gått av den, er den hjemmebakt brød eller er den kjøpebrød?

Hvis Ronald Fangen vil nøie sig med den ros at hans nye roman er likeså god som en roman av hvemsomhelst annen av dem som ruver op med det obligates pondus i årets julelitteratur og er sikker på å få sine avterbare anmeldelser, så er det ikke tvil om at den ros kan han få. Og forsåvidt er han da med ett slag kommet frem i første rekke, som det heter. Men hvis han stiller større krav, hvis han gjør fordring på å ha skapt et verk som hører til de blivende i norsk litteratur (og enkelte av hans anmeldere har tillatt sig å mene også det), så kan han ikke få den ros.

Der er intet i hans bok, som kan minne om det dypt genuine, det gyllent geniale over en Hamsuns, en Duuns eller en Krokanns bøker. Der er heller ikke noget av det ubeskrivelig rare og særpregede, som gjør at en Kincks eller en Ingeborg Refling Hagens verker, så artistisk ufullbårne og åndelig amorf de er, dog alltid vil bevare en viss troldomsakt over sinnene. Slike egenskaper har hans bok ikke. Men den er bestikkende, den er overraskende — især for den som gjennom årene med stigende ubehag har fulgt Ronald Fangens slappe og sløve anmeldervirksomhet. Her er jo både kraft og verve, ja til og med spenning. Man kan uten overdrivelse si at romanen er godt skrevet, sindrig oppbygget og sikkert gjennomført. Der er scener i den som i levende uhygge kan komme op på siden av tilsvarende ting hos en Sigrid Undset. Ronald Fangen manifesterer sig med andre ord i denne bok som en virkelig skribent.

Men hvad skriver han om, og hvorledes virker det skrevne på oss? Betår det oss med det levende livs makt og velde?

En *Duel* handler — i to ord fortalt — om et spenningsforhold mellom to gamle skolekamerater, distriktslægen Hallem og professor Røiter, den ene akterutseilt av livet og full av mindreverdighetsfølelser, den annen et lykkebarn, rik og berømt. Og spenningsforholdet er vevet sammen av nag og hjelpsomhetstrang, beundring og misunnelse, takknemlighet og avhengighetsfølelse i et virvar av drifter, som ingen av dem helt kan komme til bunns i eller ut av, men som til slutt klares op og fortøner sig slik at den sterke Georg Røiter har villet ta den svake Klaus Hallem på sig og bære ham frem — det blir for ham hans livs innerste mening og akse — og Hallem på sin side vil ikke la sig bære, han «tror» ikke på Røiter, når det kommer til stykket. Hans vantro trekker dem til slutt ned i dypet begge to. Hallem dreper sig, og Røiter fortviler på sitt livs misjon, inntil han i siste øieblikk får øie på ham som alene er værdt å tro på. Han dør med disse ord på lepen: «Jeg takker dig, Jesus Kristus, for din død i vancære. Jeg takker dig Gud, for din nåde.»

Det er bare én av disse personer Ronald Fangen kjenner eller kan skildre: Klaus Hallem, sekken full av dårligdom. Om den annen, om Georg Røiter, står der et fjernt og hemmelighetsfullt lys, som forteller at dér, i det hjem, har han ikke vært innenfor, han kjenner det bare av omtale. Også bipersonene kjenner han bare så måtelig, man har inntrykk av gjetning og konstruksjon. Ingen skal få oss til å tro at den unge Rolf Hallem vilde bære sig ad som han gjør: reise bort og avbryte sine studier for en kald og selvopiatt kvinnelig journalists skyld, som han ovenikjøpet har fått lov å ligge med! Skal det være moderne ungdom?

Hvad Ronald Fangen mangler av kjennskap til menneskene og livet erstatter han med psykologi, d. v. s. psykoanalyse. Det er jo på den måte de dype og interessante romaner blir til i våre dager, og de er da også derefter. Menneskene skal tilsynelatende bevege sig i det sjelelige plan, men da disse utfattige stakkarer ikke har noget tilbake av fordums indre rikdom, så blir der ikke annet igjen å leve på enn de såkalte komplekser. Det er som på et Mester Jakel-teater, hvor alle trådene undtagen én er røket. Det blir en ynkelig komedie.

*

Et steds forsøker Ronald Fangen å utvide sitt spinkle emne til et symbol på selve verdenskonflikten. Georg Røiter sitter og analyserer Hallems frykt og angst, hans mangel på tillit til livet: «Og her var svaret på hans spørsmål. Frykten satt forrest ved alle Europas rådsbord, hver reiste hjem og befestet sin isolasjon og kulturen, som alltid i en eller annen form var utslag av folkenes p o t e n s , blev grov og fattig og stengt.» (Bemerkningen går tilbake på et sted, hvor Røiter resonnerer over mangelen på «universalitet» som tidens og folkenes store ulykke).

Hvor subtielt, hvor tynt og utilstrekkelig, sier man til sig selv. Og der faller lys tilbake fra en slik bemerkning over hele boken og dens konfliktstoff. Hvor mange av livets faktorer er det ikke, som ikke er med i dette regnestykke. I virkeligheten: som alle de der bedriver psykologi, må Ronald Fangen også ende med å falle tilbake på mekanikken. Der er ingen annen primus motor i den innretning.

De som bygger på psykoanalysen, bygger på sand.

Alle disse psykoanalyserende romaner fra våre dager minner om de laboriserende fra åttiårene, da man bygget på evolusjonsteorien og fremstillet menneskene som dyr, mens de jo i virkeligheten er mennesker. Nu fremstiller man dem som robotter, og så er de dog frie, levende vesener!

De er utrolig habile mange av disse nye forfattere, habiliteten er deres kjennemerke, likesom den descriptive grundighet var deres forgjengeres. Ronald Fangen er blitt en av de habileste, han har lært, han kan alle tricksene nu. Og herefter vil der sikkert komme mange store, interessante, velskrevne og dype romaner fra hans hånd. Vi har fått et nytt navn å regne med i juleannonsene.

*

Sannheten er at Ronald Fangens bok er svak, den bluffer, derfor er den også både billedløs og grå, tiltross for at der er så megen spenning og så mange kraftige scener i den. Det er rutine og dyktighet, som driver verket, og ikke

ånd, ikke det at forfatteren virkelig med hele sin sjel er med i det som hender. Når der ikke blir noget drama ut av det, men bare en tankeduell, så skyldes det nettopp dette at der hverken er menneskelig eller guddommelig alvor med i spillet, hverken det de gamle kalte synd eller nåde, men bare lunkne reflekser mere passende til innregistrering for en professor, hvis spesialitet er hundehjerner, enn en dikter, hvis spesialitet skulde være menneskesjeler.

Som et eksempel på forfatterens lethet og diletantisme vil jeg nevne et sted, hvor han taler om de røde blodlegemer, som samler sig til kamp (det er som bekjent de hvite). Omtrent som han behandler fysiologien her, antar jeg at han behandler psykoanalysen helt igjennem. Men det er ikke det som er det avgjørende, det er ikke derfor at boken er så dårlig. Den er dårlig i sig selv, fordi den ikke er rotfestet, som Jacob Knudsen vilde ha sagt, den henger i luften, den er gjort i Ronald Fangens hjerne og ikke i hans hjerte, i hans hele vesen, ut av hele hans organisme; for det er det som må til, skal det bli en virkelig god bok.

Dette med Kristus til slutt, hvad vil det nu si i Ronald Fangens munn? Det er blitt mote å være kristen nu igjen, men vi krever mere enn motekristendom av dem som vil føre tiden inn på nye baner.

Hvad kan tidens ungdom, den som søker og tviler og tumler med problemene, få ut av dette?

Jeg bare spør.

*

Når jeg har tillatt mig å anlegge en såpass streng målestokk på denne bok — og det sette avhenger jo her til en viss grad av den synsvinkel man velger å se det under — så er det fordi jeg har gått ut fra at Ronald Fangen ikke ønsker å bli anmeldt slik som han selv anmelder romaner om høsten. Han er en ærgjerrig mann, han har et sinn og en sjel, la ham nu også erhverve sig en ånd og en klar bevissthet, så kan der kanskje enda bli en betydelig forfatter ut av ham.

Alf Larsen.

DEN STORE HJEMLENGSEL

Ingeborg Refling Hagen: Jeg vil hem at. H. Aschehoug & Co. — Ingeborg Refling Hagen har endelig seiret, og hun synes å ha seiret stort. Hun har opnådd det som hennes forgjengere Hans E. Kinck og Ragnhild Jølsen aldri opnådde: å merke folkets begeistring og takknemlighet strømme sig i møte. Ingen kunde ta feil av suksessen i høst, den var av de varige. Men også det varige har sine grader, og spørsmålet er om Ingeborg Refling Hagen hører til dem som fører diktningen fremad i dypere forstand, eller om hun bare er en av dem som med uforlignelig makt troller oss inn i det gamle igjen, med andre ord om hun etter eventyrets distinksjon er en prinsesse eller en hulder.

I fortiden stikker hun, det er sikkert, i berget det blå sitter hun og utløst er hun ikke enda.

Hennes forgjengere og læremestre er som sagt Kinck og Ragnhild Jølsen, men også til Trygve Andersen har hun affinitet, og røtter har hun lengere tilbake til Asbjørnsen og Moe, til eventyrets verden. For det er her østfra hun er, fra eventyrriket selv. Her ligger jo eventyrskogen!

Hun er en gjentakelse av eventyrtiden i vårt folk på samme vis som Sigrid Undset er en gjentakelse av middelalderen, Haakon Lie av skaldekvadenes, den typiske ættefølelses tid og Olav Duun av den synkende hedendoms, den gryende jegfølelses tid. I denne fortid sitter hun uhjelpelig fast, er hun viljeløst bundet, hun som de andre jeg her har nevnt. Det er hennes tragedie, det er det som gjør at hun ikke blir det hun skal, at vi ikke føler den fulle og hele befrielse ved å lese henne, slik som vi innerst inne lengter etter og ubevisst forlanger det.

For Ingeborg Refling Hagens vedkommende kommer dertil at hun ikke er den fødte kunstner, hun kjemper hårdt med sitt stoff, og hun gjør svære feil enda. Bare det at hun ikke har noget riktig sprog. Ja her kan man se en kunstners pine under den såkalte fornorskingsprosess: to linjer rent og skjært riksmål og fire linjer ren og skjær dialekt — eller omvendt, det er som å bli hakket i stykker med falske toner. Der skal gode nerver til å lese Ingeborg Refling Hagen. Men hennes kunst har også store sider, den har sine svakheters styrke, for å vende et gammelt ord om, den er suggestiv, fortrollende, forheksende. Hun taler jo nettop til det i oss som vil fortrolles og forhekses, den sugende lengsel etter det som var, den brennende sorg over det som aldri kommer igjen. Drømmen om barndomshjemmet, om den tapte kjærlighet, om paradiset, som for så mange mennesker er blitt et sår i sjelen istedenfor en kraft til å fullende vandringen — den er Ingeborg Refling Hagens alfa og omega, hennes mare, hennes liv. I sine tidligere bøker har hun lagt den inn i enkelte menneskeskjebner, her legger hun den inn i alle de mennesker under ét som fortæres av hjemve etter fedrelandet, og hun tilegner boken til de utvandrede landsmenn i Amerika. Blodet skriker over verdenshavene mot den tapte paradiskyst, og skriket er blitt dikt, blodige, brennende strofer, som vil leve lenge. Jo det er nok en bedrift hun her har utført, Ingeborg Refling Hagen, og de som ikke har kunnet bøie sig for henne, bør nu ta forholdet til henne op til fornyet prøvelse. Men hvad hun her vekker op og maner frem igjen, det må nu forvandles, det ser vi tydelig nettop av hennes eksempel, ellers kan det beste og dypeste, det rikeste og rotfasteste i oss bli til en slik byld som Hans E. Kincks verk: vår underverden i lys av vår egen fortvilelse.

«Det passas sig för en tasmanier att dö av nostalgi,» sier Wilhelm Ekelund, og det er sant. Ekelund har valgt en heroisk gestus overfor det ubotelige. Men dermed kan verden ikke bli stående. Den må frem til en posisjon som ikke kjenner til noget ubotelig, men omskaper fremtiden efter sin vilje og derfor ikke frykter den og heller ikke ser sig tilbake og blir til en saltstøtte. Den må frem til friheten og jeget.

Jeget er befrieren i våre dager, og det kjenner ikke til fortid uten som en kilde til å hente sig styrke fra, det lever fremadvendt.

Det her sagte gjelder om alt i Ingeborg Refling Hagens bok undtagen det vidunderlige eventyr: I lyset fra Herrens hellige trone blir somme kjerringer ørende små, som nettop er et gammelt even-

tyr og derfor må sees under en helt annen synsvinkel; men det blir for langt å komme inn på her . . .

Hvis man vil få en riktig målestokk for det store talent Ingeborg Refling Hagen, skal man måle henne på dem som har kunnet bygge på fortiden og det nasjonale, på paradisdrommen og hjemlengselen mot den store enhet: en Mistral, en Aukrust. Alt det hun mangler kan hun finne hos dem, helheten og detaljen i underbar forening, sproget som et fullkomment uttrykk for følelse og tanke, den samme glede over dag som rinner og dag som svinner, nuets apoteose i lys av det svunne, frihetens sol over alt som er og blir — kort sagt, synthese, harmoni . . .

I lyset av den åndesol som disse menn tilbød og kjente blir somme forfatterinner ørende små, selv om de har suksess i tider som disse.

Alf Larsen.

KOMMENTAR TIL DETTE HEFTE

Det nordiske land som er hårdest ramt av den moralske pest er utvilsomt Danmark. De danske domstoler har tatt hårdt på kjeltringene og for såvidt hevdet landets ære. Men ellers kan man ikke si at de mange forferdelige skandaler har vakt nogen ny moralsk bevissthet til live i det danske folk. Anderledes med Sverige. Her reiste Kreugerskandalen og den mentalitet den avslørte en spontan reaksjon og en bevisst vilje til opprydning. Som et uttrykk for dette står Knut Hagbergs mesterlige artikkel i dette hefte. Hagberg er litterær medarbeider i Nya Dagligt Allehandan og regnes for en av Sveriges førende litteraturkritikere. Nya Dagligt Allehandan og dets chefredaktør Leon Ljunglunds holdning til tidens forskjellige degenerasjonsfenomener har vært mange til trøst i denne tid. Vi håper senere å kunne bringe flere bidrag fra samme hold. I neste hefte vil vi antagelig bringe en artikkel av Sven Lidman om Ekmantilfellet skrevet ut fra en lignende men bare ennu strengere ånd.

S. Neander Nilsson, den annen av våre svenske medarbeidere, er en av de nordiske journalister som har det videste overblikk over tidens kulturfilosofiske og storpolitiske tendenser nu. Han har gjort sig Mellem-Europa til speciale og man tør vel si at meget få har hans kjennskap til de brennende problemer som heter minoritetsspørsmålene og de økonomiske forviklinger i den del av verden hvor vår nærmeste skjebne nu avgjøres og som vi derfor først og fremst bør ha våre øine rettet mot. Vi deler ikke Neander Nilssons syn på menneskeheten som en masse og en elite, iallfall ikke uten visse meget vesentlige forbehold, og kan derfor ikke istemme med ham i at massen ikke vil nogen utenrikspolitikk. Massen vil det den enkelte vil og den enkelte må bli moden til verdensbevissthet såvel i massen som i eliten. Men det forhindrer ikke at vi setter hans klare og suverene fremstilling av kjensgjerningene overordentlig høit og regner det for en vinning at han har tilsagt Janus sitt fortsatte medarbeiderskap.

Johannes Hohlenberg, hvis artikkel vi ber våre lesere spesielt legge merke til, er en av tidens betydeligste intelligenser og en av Nordens ypperste essayister. Men som forkjemper for nye idéer har hans navn ennu ikke trengt gjennom i dagspressen. Det vil fra nu av være å finne til stadighet i Janus.

Vi hilser med glede Stein Bugge velkommen som medarbeider i vårt tidsskrift. Han er en av de ytterst få herhjemme, som virkelig brenner for noget nytt. Den fullkommen tåpelige motstand han nu møter skal ikke avholde oss fra å ta hans parti så langt vi mener han er i pakt med fremtiden. Når hans artikkelserie om Det ideale teater er avsluttet vil vi bringe en vurdering av hans idéer og hans verk ut fra et annet standpunkt enn det han selv står på; vi håper derved å bringe diskusjonen om vår teatermisére inn i et nytt lys.

J over hundre år —

har Byes trykkeri vært i uavbrutt virksomhet. Det blev startet i 1821 under navn av L. Fehrs lith. Officin. I 1917 antok det så sitt nuværende navn

P. M. BYE & CO. ^A/_S

Tidl. L. Fehrs lith. Officin - Oprettet 1821
Thv. Meyersgt. 9 (ved sannerbroen) - Oslo
Telefoner: 73702 - 70304 - 73703

*Utfører Boktry
Offset og Litografi*

JANUS

TIDSSKRIFT redigert av ALF LARSEN

INN H O L D

Alf Larsen: Fugl Fønix. (Dikt).

Introduksjon til et nytt tidsskrift.

Johannes Hohlenberg: Kulturkrise.

Knut Hagberg: Bo Jonssons ättlingar.

Henrik Rytter: Morgonkvede. (Dikt).

Alf Larsen: En statsmann taler.

Stein Bugge: Det ideale teater. Linjen i vår
dramatiske utvikling.

S. Neander Nilsson: Verdenspolitikken
forfall.

Europeisk ungdom i oprør. En enquête.

Litteraturkritikk.

Kommentar til dette hefte.

NR. 1

1933

1. ÅRGANG

NASJONALFORLAGET A/s · OSLO

TRYKT HOS P. M. BYE & CO. A.S., OSLO